

Raná fáze staršího (baalberského) stupně kultury nálevkovitých pohárů na východě Čech: sídelní areál Štítary, okr. Kolín

The early part of the early (Baalberge) stage
of the Funnel Beaker culture in east Bohemia: the settlement in Štítary

Milan Zápotocký – Drahomíra Malyková – René Kyselý

Při výzkumu polykulturní lokality u Štítar, okr. Kolín, byla v r. 2008 odkryta část sídelního areálu kultury nálevkovitých pohárů: 15 objektů, většinou zásobních jam, v jedné kostrový pohřeb, v další kopulovitá pec. Analýza náleзовých komplexů ze zásobních jam doplněná dvěma soubory z východočeských Úhřetic představila zřetelně definovanou náleзовou skupinu, svým složením odpovídající staršímu úseku baalberského stupně (fázi IIa) moravské kultury nálevkovitých pohárů (KNP). Identifikace svébytné „štítarské“ fáze KNP ve východní části Čech podstatně mění dosavadní představu o situaci v zemi na počátku staršího eneolitu. Tato fáze je úzce svázaná s prostředím moravské KNP a na rozdíl od domácí, české skupiny této kultury zcela postrádá znaky připomínající keramiku michelsberské kultury. Její objev zároveň naznačil rozdělení ekumeny české skupiny KNP na dvě části: na část východní, s raně baalberskými lokalitami rázu moravské KNP, a na část západní, kde osídlení baalberského stupně má poněkud odlišný, možno říci strážlivější ráz, poznamenaný zásahem michelsberské kultury a tím též bližší středoněmecké skupině KNP. Soubor zvířecích kostí ze Štítar prozrazuje subsistenci založenou na chovu s dominancí tura. Podobnost s moravskou baalberskou fází lze spatřit ve zvlášť nízkém podílu lovné zvěře a poněkud vyšším podílu ovcí/koz. Zvláštností je frekventovaný výskyt částí, případně i celých skeletů psů, prasat a zajíců.

starší eneolit – kultura nálevkovitých pohárů – baalberský stupeň – periodizace – sídelní areál – zvířecí kosti

During the excavation of a multicultural site near Štítary in the Kolín district, central Bohemia, in 2008, part of a Funnel Beaker culture (FBC) settlement area was uncovered: 15 features, most of them storage pits, one of which contained an inhumation burial, another a domed kiln. An analysis of find units from the storage pits supplemented with two assemblages from east Bohemia Úhřetice presented a clearly defined find group whose composition corresponds to the earliest part of the Baalberge stage (phase IIa of the Moravian FBC). The identification of the distinct “Štítary” phase of the FBC in the eastern part of Bohemia significantly alters the existing notion of the situation in the country at the beginning of the Early Eneolithic. This phase is closely linked to the environment of the Moravian FBC, and unlike the domestic Bohemian group of this culture, it is completely lacking features reminiscent of Michelsberg culture pottery. Its discovery also indicated the division of the settled territory of the Bohemian FBC group into two parts: the eastern part with early Baalberge sites similar to the Moravian FBC, and the western part, where the settlement of the Baalberge stage has a somewhat different, more austere character influenced by the Michelsberg culture, making it more similar to the central German group of the FBC. The assemblage of animal bones from Štítary suggests subsistence based on domesticated animals, with a predominance of cattle. A similarity to the Moravian Baalberge can be seen in the particularly low share of hunted game and the somewhat higher share of sheep/goats. The frequent occurrence of partial or even intact animal skeletons of dogs, pigs and hares is a peculiarity.

Early Eneolithic – Funnel Beaker culture – Baalberge stage – periodisation – settlement areal – animal bones

1. Úvodem: termín „baalberský“ (typ, stupeň, kultura) v české prehistorii

Objev části sídelního areálu dosud v Čechách neznámé vývojové fáze kultury nálevkovitých pohárů (dále jen KNP) znovu obrací pozornost k problematice této socioekonomické formace, určující po celé jedno půltisíciletí historii obou našich zemí (ca 39.–34. stol. před Kr.). Jde o otázku jejího raného stadia, s níž je spojena, jak o tom svědčí právě nálezcový soubor ze štitarské ostrožny, také diskuse o fenoménu označovaném už od 20. let 20. století termínem „baalberský“, ať už jako stupeň, kultura, či skupina. Ve formě „baalberský stupeň“ či „baalberská kultura“ je dnes obecně užívaným synonymem pro starší období jižní skupiny kultury nálevkovitých pohárů. Geograficky se tak vztahuje na území se staroeneolitičtým osídlením, povýtce sprašová, sahající od středoněmeckého Posálí přes obě české země po Dolní Rakousko, včetně přesahů na sever, do prostoru Severoevropské nížiny.

Samotný termín „baalberský“ je odvozen od názvu džbánů a amfor charakteristického tvaru, prvně užitého N. Niklassonem při analýze stratigrafických poměrů v mohyle v eponymní lokalitě (Baalberge, Kreis Bernburg: *Niklasson 1924*). U nás, prakticky vzápětí, reagoval na Niklassonovu práci A. Stocký (*1926*, 101), když české nálezy těchto tvarů, považované tehdy za jednu ze složek české „nordické kultury“ (*Buchtela – Niederle 1910*), označil, shodně se středoněmeckými, jako *baalberský typ*. Dalším krokem v tomto směru bylo vypracování středoněmecké *baalberské kultury* (*Grimm 1937*). Grimmovy typochronologické závěry – rozdělení na tři stupně dle vývoje keramiky od ostře do měkce profilovaných tvarů a trvání od konce k. lineární až do předúnětického období – zůstaly na české straně (snad jen s výjimkou zprávy Z. Váni /*1950*/ o hrobu ze Svinčic a odmítavé poznámky H. Preidela /*1953*, 42/) už bez reflexe. Nicméně Stockého představa o baalberském typu jako jedné ze severských, resp. středoněmeckých či „středolabských“ složek domácí „nordické kultury“ se u nás udržela (kupř. *Böhm 1941*, 170; *Filip 1948*, 150; opačný názor hájil J. Neustupný *1952*, 361¹). Zásadní zlom v širším, středoevropském kontextu přinesla studie C. J. Beckera (*1947*), určující kultury baalberskou a salzmündskou jako dva následné stupně jižní skupiny KNP, časově odpovídající jihoskandinávským C-skupinám (dolmenovým) severní skupiny KNP. Její platnost vzápětí potvrdil rozbor stratografií ze středoněmeckých „velkých mohyl“ (*Mildenberger 1953*).

České bádání Beckerovu koncepci už v polovině 50. let akceptovalo (srov. *Neustupný 1972*). Rozdělení na starší stupeň, baalberský, a mladší, salzmündský, zde bylo navíc podle místních nálezcových poměrů i autorů různě modifikováno a doplňováno. Už první soupis českých nálezů keramiky baalberského typu (52 lokalit, převážně hrobových) ukázal na její četnost, variabilitu a vazbu na další tvary, včetně oprávněnosti pracovní hypotézy o jejich vzniku z amforovitých tvarů moravské malované keramiky (*Zápotocký 1956*).² Současně byly předloženy návrhy na rozdělení staršího období české KNP na dvě (*Neustupný 1956*) nebo tři fáze (v tehdejší terminologii „stupně“) s předpokladem, že baalberské tvary, typické pro II.–III. fázi, předchází raný, předbaalberský stupeň (*Zápotocký 1958*).

¹ „Therefore I cannot share the opinion of C. F. C. Hawkes (1940) and of V. G. Childe (1947) who set the Baalbergian and other Centraleuropean Eneolithic Types into the Nordic civilisation. The Baalbergian type belongs to the border-sphere of the Danubian civilisation.“

² Podobně již *Mildenberger 1953*, 83, či *Behrens 1960*, 587, dle něhož by přímým výhonkem lengyelské kultury, paralelním s jordanovskou a bodrogeresztúrskou, byla celá jižní skupina KNP.

Krátce poté vydaná monografie středoněmecké baalberské skupiny (*Preuss 1966*) především zpřehlednila její nálezové bohatství (ca 350 lokalit). Autor ji dělí na dva úseky, starší s tvary oble profilovanými a mladší s ostrou profilací – tedy opačně než P. Grimm. Zároveň bere ohled také na příbuzné prostředí českých zemí, východního Německa a Polska. Sleduje úzkou příbuznost především s českou skupinou, přičemž konstatuje, že v Posáli se samostatný stupeň s kolkovanými „wióreckými“ motivy, obdobný třetímu (siřemskému) stupni v Čechách, odlišit nedá. V 70. letech, krátce po souhrnném přehledu *H. Behrense (1973)*, analyzoval baalberskou skupinu s využitím seriace hrobových nálezů *J. Lichardus (1976)*. Rozděluje ji, stejně jako J. Preuss, na dva stupně, nyní opět – souhlasně s P. Grimmem a opačně než J. Preuss – s ostřeji profilovanými tvary jako staršími a měkčeji profilovanými jako mladšími. Její vznik klade do Posáli, odkud měla do Čech migrovat až v době mladšího stupně. V novějších studiích se projevuje snaha korigovat dvojstupňové rozdělení středoněmecké baalberské skupiny, založené na typologii hrobové keramiky, radiokarbonovými daty (*Müller 2001*; posledně *Schwarz 2016*: z 30 dat /23 z hrobů, 7 ze sídlištních objektů/ odvozena datace staršího stupně do let 3950–3500 př. Kr., mladšího stupně do let 3500–3375 př. Kr.).

Pro českou skupinu KNP mají dosavadní poznatky o dvou stupních středoněmeckého Baalbergu jen orientační platnost, už proto, že v morfologii keramiky je mezi oběma skupinami značný rozdíl a odlišná je i použitá metodika jejího zpracování. U středoněmecké skupiny sestává výchozí báze prakticky výhradně z vybraných hrobových celků čítajících zpravidla dvě a jen zřídka i více nádob, přičemž jde vesměs o stereotypně se opakující picí soubory, obvykle dvojice složené ze džbánů či amfory provázené koflíkem či mísou, zřídka jinými tvary (srov. *Lichardus 1976*, Abb. 37, 43). Relativní chronologie české skupiny KNP je proti tomu stavěna na komparaci sídlištních souborů, zabírá tedy celé typové spektrum keramické produkce. Situace je zde navíc usnadněna přítomností kolkované keramiky velkopolského (wióreckého) rázu, jež spolehlivě charakterizuje soubory mladšího baalberského (siřemského) stupně. Obojí – jak práce se sídlištními soubory, tak existence dobře odlišitelného horizontu kolkované „wiórecké“ keramiky – zde usnadňuje jemnější periodizaci staršího, předsiřemského vývoje; srov. návrhy z 80.–90. let (*Pleslová-Štiková 1987*; *Zápotocký – Černá – Dobeš 1989*, tab. 2; *Zápotocký 2000b*, tab. 1).

Pokud jde o otázku geneze „české“ KNP, ta je dnes do značné míry limitována dvojnásobnou interpretací poměrů na hranici časného a staršího eneolitu, určených vzájemným vztahem tří faktorů: faktoru domácího, jímž je jordanovská kultura, resp. její pozdní, schussenriedská fáze jako závěrečný článek epilengyelského kulturního okruhu, faktoru vnějšího, obecně západního, jímž je kultura michelsberská, a faktoru, jímž jsou soubory a ojedinělé nálezy označované jako raná, či předbaalberská fáze KNP (srov. posledně *Neustupný 2008b*; *Zápotocký 2008*; *2013*). Rozhodnout, který z nich a v jaké míře je pro další vývoj určující, není za dnešního stavu vůbec snadné, mj. proto, že k diskusi na toto téma je k dispozici stále jen omezený počet kvalitních nálezových souborů. Ty jsou navíc (ať jde o „pozdně lengyelské“ Trmice a Jenštejn, nebo o „rané pohárové“, „staro- či mladomichelsberské“, či „michelsbersko-baalberské“ Bylany – Nade vsí, Močovice-Lochovsko, Mírošovice, Most, Litoměřice-jih a nově Borek a Kozly) jen zčásti vzájemně kompatibilní, což samo o sobě svědčí o složitosti poměrů a také o délce trvání onoho mezidobí. Takovým případem – tedy zčásti doplňujícím, zčásti komplikujícím stávající situaci – je také staroeneolitický sídelní areál zkoumaný v r. 2008 u Štítar.

Obr. 1. Štítary u Kolína. Ostrožna severně od obce (označena šipkou), stav dle mapy 1. vojenského mapování z let 1764–1783.

Fig. 1. Štítary near Kolín. Promontory north of the village (indicated by arrow), situation according to map from 1764–1783.

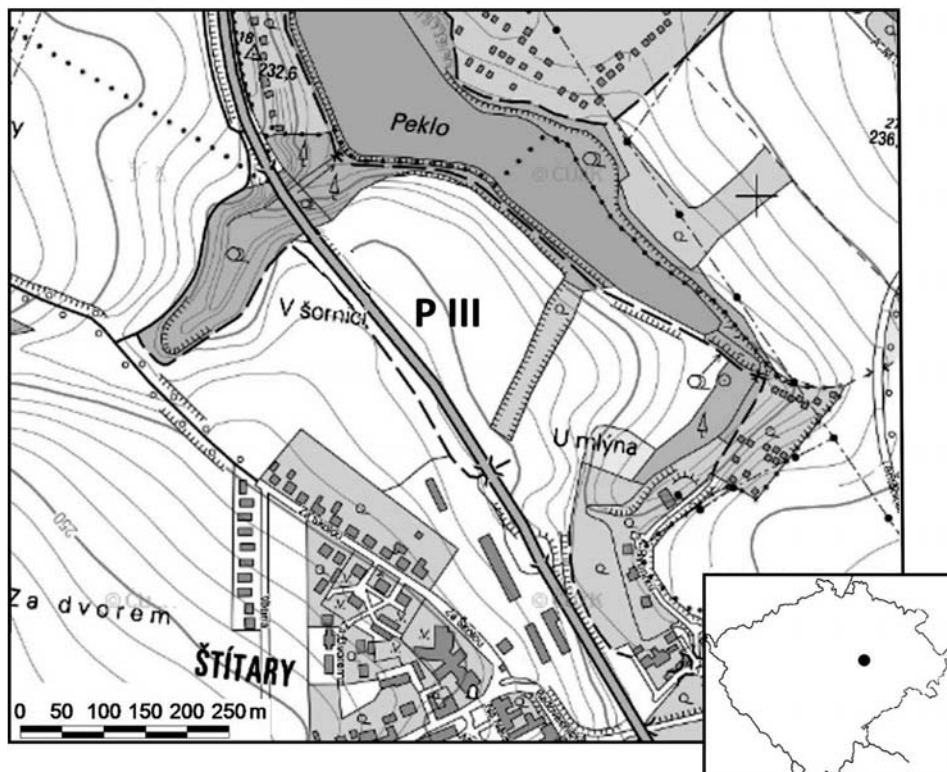
2. Štítary, sídelní areál z časného a staršího eneolitu

2.1. Poloha a přírodní prostředí lokality, výzkum v r. 2008

Trasa silničního obchvatu Kolína, obcházející město protáhlým obloukem od jihu, prořala – jak ukázal výzkum, vedený zde pražským Archeologickým ústavem AV ČR od dubna r. 2008 do jara r. 2010 – území s mimořádně intenzivním pravěkým a raně středověkým osídlením. Celá trasa obchvatu byla při této příležitosti rozdělena na deset zkoumaných ploch, označených jako PI-PX. Všechny nesly, jak prokázaly následné odkryvy, stopy vícerého osídlení. Pokud jde o období eneolitu, z jeho průběhu bylo evidováno celkem 15 komponent zčásti sídlištních, zčásti pohřebních. Z nich většina připadá na sídlištní areály kultury nálevkovitých pohárů, přítomné celkem na šesti polohách (PI-III, VIII–X; Šumberová *et al.* 2010; Šumberová *a kol.* 2012). Předběžně je datujeme vesměs až do pokročilejších vývojových fází této kultury, s jedinou – a pro poznání české skupiny KNP obzvláště cennou výjimkou, již je sídelní areál na ploše PIII:

Výzkum, vedený D. Malykovou, proběhl od května do listopadu roku 2008 (Malyková 2014). Trasa obchvatu zde přechází od SZ k JV přes plochou, široce jazykovitou, k JV rozšířenou ostrožnu, ležící mezi rybníkem Peklo a obcí Štítary.³ Ze tří stran ji ohraničují vodní toky – na východní straně údolí Pekelského potoka s rybníkem Peklo, na severozápadní straně užší údolí protékané bezejmennou vodotečí. Pouze na široké jihovýchodní straně plynule přechází do náhorní pláně, dnes zčásti zastavěné obcí Štítary. Plocha ostrožny, zhruba vymezená z čelní a obou bočních stran vrstevnicemi 224–228 m n. m. a z týlní, jihozápadní strany vrstevnicí 236 m, měří ca 11 ha, přičemž převýšení nad úroveň potoční nivy (215 m n. m.) nepřesahuje 20 m (obr. 1–4). Tvarem i převýšením jde tedy o polohu, již lze označit za strategickou, blízkou kategorií výšinných sídlišť.

³ Historická obec Štítary je od r. 1961 jako Štítary u Kolína, též Kolín-Štítary, částí katastrálního území města Kolína.

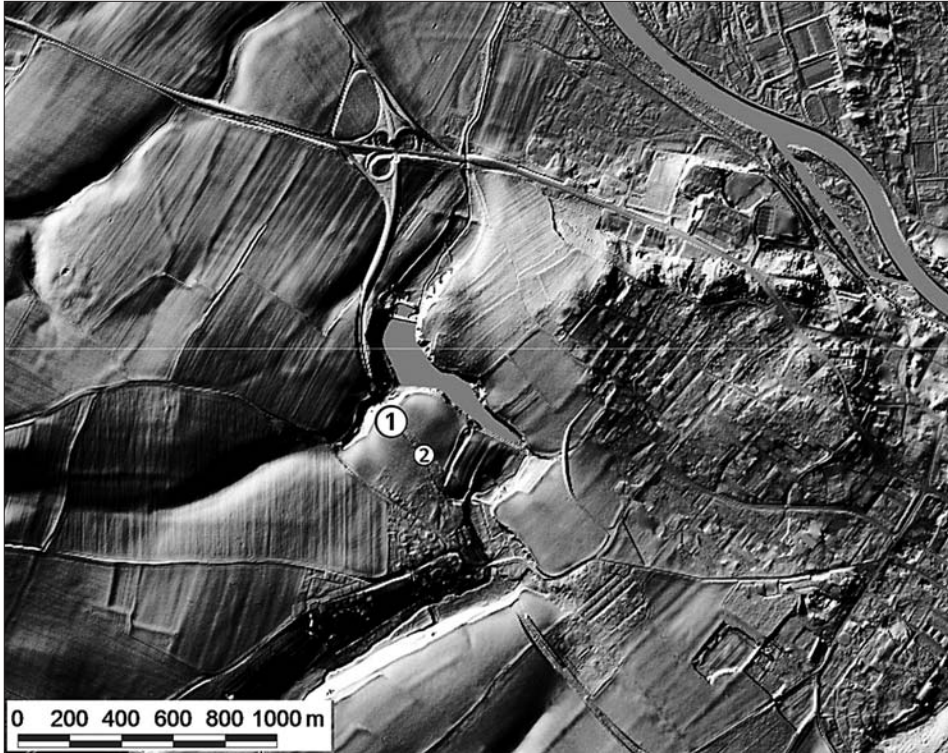
Obr. 2. Štítary. Obchvat silnice I/38 v prostoru ostrožny severně od obce (P III) dle ZM 1 : 50 000.

Fig. 2. Štítary. Road I/38 bypass at the promontory north of village (P III).

Jak naznačily předchozí sběry a následně potvrdil i výzkum, štítarská ostrožna je klasickou polykulturní lokalitou, v tomto případě lokalitou osazovanou od mladšího neolitu přes eneolit a doby bronzovou, halštatskou a laténskou až do raného středověku. Navíc tu nálezy z ornice a intruze z objektů svědčí o existenci komponent též z doby římské a stěhování národů. Ojedinelé zde odkryté hroby náleží kultuře únětické (Šumberová a kol. 2012, 17).⁴

Přírodní podmínky zdejšího mikroregionu byly už podrobně popsány (Šumberová a kol. 2012; Malyková – Lutovský 2016; Stolz – Malyková 2017), proto jen krátce zopakujeme, že klimaticky se nacházíme v oblasti teplé a sušší, s průměrem ročních srážek 500–600 mm a průměrnou roční teplotou 8–9 °C, fyto-geograficky v prostředí českého termofytika. Pokud jde o samotnou ostrožnu, mapa potenciální přirozené vegetace udává pro ni a její zázemí – nezaplavované sušší partie nivy, plošiny a mírné svahy – jilmovou doubravu alternovanou společenstvy dubohabřin (Neuhäuslová a kol. 2001). Z geologického hlediska tvoří podloží ostrožny naváté kvartérní sedimenty – spraše a sprašové hlíny, jen v severozápadní části místy vystupují vápnité pískovce a biodetritické vápence křídového stáří. Stávající půdní pokryv tvoří modální černozem. Zásadní význam pro poznání struktury zdejších sídelních areálů má pak zjištění, že

⁴ Nálezy jsou v současné době uloženy v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., výhledově budou předány do Regionálního muzea v Kolíně.

Obr. 3. Zápádí úsek silničního obchvatu Kolína na stínované mapě reliéfu, vpravo areál města a tok Labe; 1, 2 plocha III, severní a jižní skupina objektů kultury nálevkovitých pohárů (podklad: ČÚZK Praha).

Fig. 3. The western segment of the Kolín bypass; right – town Kolín and Elbe River; 1, 2 surface III, north and south group of FBC features.

archeologické situace zde v současnosti kryje jen minimální vrstva ornice, orbou proorávaná až do podloží. Důsledkem toho je jen minimum stop po nadzemní zástavbě v podobě kúlových jam.

Vlastnímu výzkumu předcházely, kromě předběžné rešerše archivních pramenů, povrchové sběry a geofyzikální měření, doplněné průzkumem pomocí detektorů kovů. Následná skrývka ornice byla provedena ve dvou fázích: nejprve buldozerem skryta svrchní vrstva ornice, poté stroji DHS s rovnou lžící sebrána spodní vrstva ornice s částí podorničí, načež povrch ručně dočištěn. Jednotlivé archeologické situace byly zkoumány obvykle po mechanických vrstvách v jednotlivých segmentech, v některých případech byly vrstvy výplně objektů odebírány stratigraficky. Každý objekt byl fotograficky, kresebně i popisně dokumentován a geodeticky zaměřen.

2.2. Sídlní areál časně eneolitické jordanovské kultury

Nejstarší známé osídlení štítarské ostrožny se datuje do mladšího neolitu, přesněji na počátek fáze IVa kultury s vypíchanou keramikou, jež je zde zastoupená 14 objekty – hliníky, síly a jámami neurčité funkce (*Stolz – Malyková 2017*). Následující, druhá zde identifikovaná sídlní fáze spadá do časněho eneolitu. Dokladem její přítomnosti je jediný objekt, navíc situovaný na samém východním okraji skrývky jižní části transektu (plocha III-2; *obr. 5*):

Obr. 4. Štítary. Letecký snímek s trasou silničního obchvatu I/38. Plocha výzkumu v r. 2008; objekty kultury nálevkovitých pohárů v levé, severozápadní polovině skryté plochy. Pohled od JZ. Foto M. Gojda.

Fig. 4. Štítary. Aerial photo with the I/38 bypass. Excavation area in 2008; FBC features in the left, north-west half of the uncovered area. View from SW.

Objekt 1139 (obr. 8: 8)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/ funkce? Rozsah odkryvu: 1/2. Tvar půdorysu: nepravidelně oválný. Stěny přímé šikmé, místy konkávní, dno nepravidelné. Vrstvy: 01: černohnědá, příměs: žlutá spraš – 5 %, skvrnky. 02: černohnědá, příměs: žlutá spraš – 30 %, skvrnky. 03: středně šedohnědá, příměs: žlutá spraš – 40 %. 04: žlutá spraš, příměs: středně šedohnědá – 40 %, promíchaná černohnědá – 10 %, proplásky. Rozměry: 508 × 298 cm; max. hloubka: 68 cm.

Nálezy:

Keramika (ke způsobu popisu a zkratkám viz kap. 2.3):

Džbán. Typ x: 1 zl. t, orn: šikmé pásy ze tří mělkých úzkých rýh; p21; obr. 8: 1.

Mísy. *Oble dvojkónické s uchy na plecích:* Část (8 zl.) o-d; o1/3, úzké válečkovité ucho slabě převýšené, d1; p21, o-dm. 260 mm, v. 155 mm; obr. 8: 6. – 1 zl. o-sp; o1, krátké ploše válečkovité ucho; p2, o-dm. 280/300 mm; obr. 8: 3. – *Kalotovitě se slabě zataženým okrajem:* 1 zl. o-sp; o1, p1, 5, o-dm. 220 mm; obr. 8: 2.

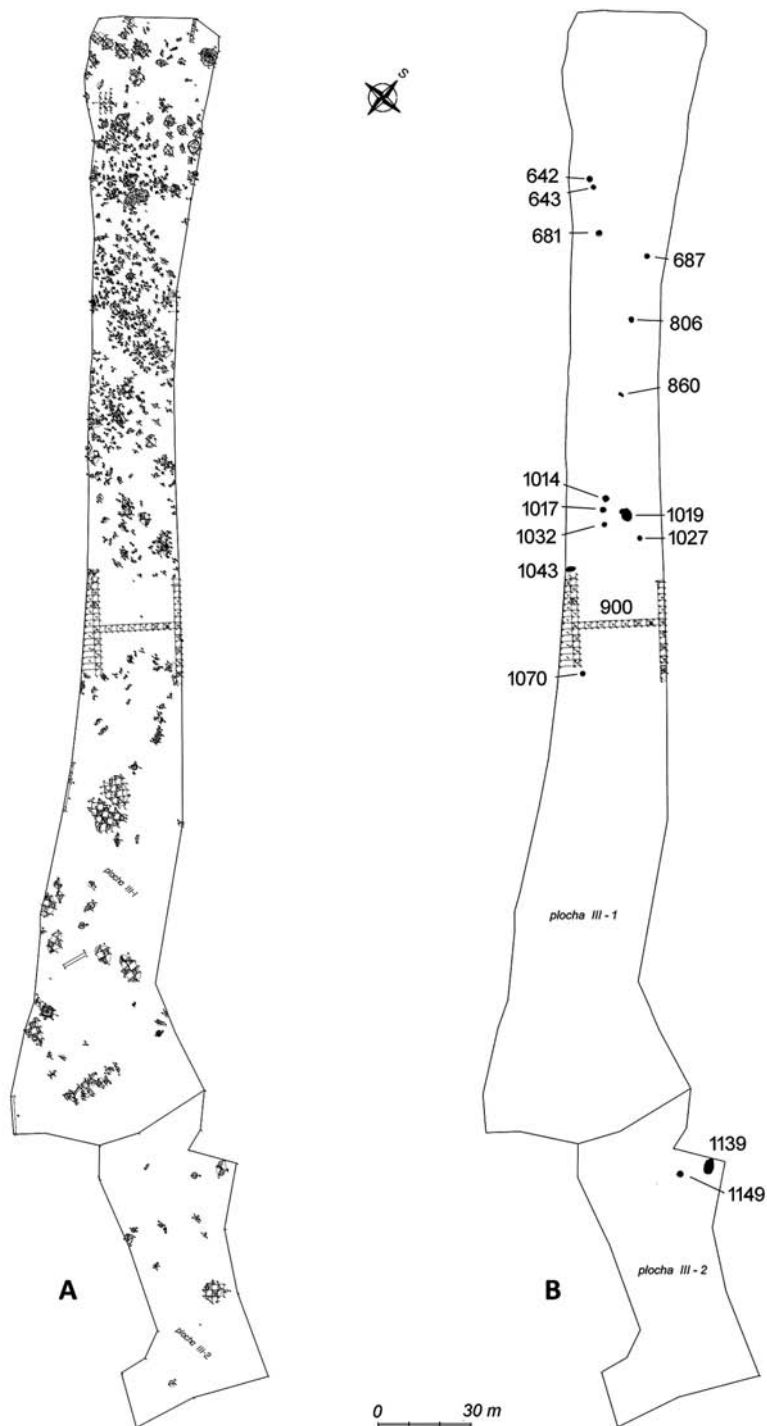
Amfory. Typ x: 1 zl. vd; na oble lomené výduti kořen masivního oválného pupku; p2, vd-dm 340 mm; obr. 8: 5. – 1 zl. vd, na oble lomené výduti krátké, úzce válečkovité ucho; p2; obr. 8: 4.

Vanička. Typ x: Část (2 zl.) sp-d, dno na půdorysu oválné; p2; obr. 8: 7.

Tvar x: 16 zl. atyp.

Intruze: k. řivnáčská – 2 zl.

Nekeramické nálezy: korálky (2 ks), KA (4 s.), MA (6 s.). – Kosterní materiál (dle posudku R. Kyselého): 1 stolička dospělého tura domácího; 8 drobných fragmentů kostí tura, anatomicky patřících k lebce, obratli, vřetení kosti a prstním článkům; dř. neurčitelných fragmentů.

Obr. 5. Štítary, obchvat silnice I/38, výzkum v r. 2008. Plán plochy III: A – se všemi objekty; B – s objekty kultury nálevkovitých pohárů a jordanovské (obj. 1139).

Fig. 5. Štítary, I/38 bypass, excavation in 2008. Plan of surface III: A – with all features; B – with FBC and Jordanów (feature 1139) culture features.

Pro bližší datování v rámci jordanovské kultury se jako chronologicky citlivý prvek nabízí pouze jediný zlomek džbánů. Jeho výzdoba sestává z mělce kanelovaných rýh, nejspíše z motivu krokvicových pásů. Ty jsou charakteristické pro klasické období této kultury, a to v obou jejích faciích, západní i východočeské (Zápotočský 2016, 39).

Objekt 1139 je zároveň jediným svědectvím, že mezi nejstarším osídlením, z doby mladšího stupně k. vypíchané, a staroeneolitickým sídelním areálem KNP se na štítarské ostrožně nacházelo též osídlení časně eneolitické jordanovské kultury, byť blíže neurčitelného rozsahu a intenzity. K možnosti, že zde byla přítomna též fáze postjordanovská, z konce časného eneolitu, srov. kap. 3.1.

2.3. Sídelní areál kultury nálevkovitých pohárů

2.3.1. Objekty a nálezy

Objektů z následujícího časového horizontu, z doby rané fáze staršího (baalberského) stupně kultury nálevkovitých pohárů (dále jen KNP), jsme na zkoumané ploše transektu identifikovali, z části s jistotou, zčásti s pravděpodobností, celkem patnáct (*obr. 5; tab. 1*). Protože se zde jedná o objev prvního sídelního areálu v Čechách z této nálezové dosud nepodchycené vývojové fáze KNP (srov. kap. 3. 2), je na místě jeho podrobnější popis.

Nádoby – tvary, řazení: 1 nálevkovité poháry ($o-dm \leq 240/260$ mm) a nálevkovité hrnce ($o-dm > 240/260$ mm); 2 koflíky; 3 džbány; 4 amfory; 5 mísy, mísy na nožce; 6 zásobní hrnce (s okrajovou lištou o9, 10, 101, 102 či bez ní) a osudí; 7 zvláštní tvary: láhve, láhve s límcem, bubny, zoo- a antropomorfní nádoby, miniaturní nádoby, lžice a d.; 8 tvar ?; zlomky či části profilované, okraje, dna, atypické.

Zkratky a indexy použité při popisu keramiky (srov. *Kalferst – Zápotočský 1991*, *obr. 17*): zl. – zlomek, střep; ORN – výzdoba; ř. – řádek; o – okraj; h – hrdlo; t – tělo nádoby (bez bližšího určení); pl – plece; vd – výduť; sp – spodek; d – dno. Od těchto zkratk jsou odvozeny zkratky složené, udávající stupeň dochování profilu nádoby či její část (fragmentu), kupř.: 1 zl. o-sp = zlomek, jehož profil sahá, či jej lze rekonstruovat od okraje po spodek nádoby. Rozměry: v. – výška; d. – délka; š. – šířka; dm. – průměr, vše v mm.

Povrch, úprava – p: 1 leštěný; 2 hlazený; 21 jemně hlazený se stopami přešetření, či ořelé leštění; 25 ledabyle, nerovně hlazený; 20 otřelý, korodovaný; 3 drsný; 31 jemně blátitý; 4 blátitý; 5 dto prstovaný; 6 dto špachtlovaný; 7 slámovaný, 8 voštinovaný; kupř. p1(h)-4(t) = hrdlo leštěné, tělo blátité zdrsňené. – U třídy „Tvar ?“ uvádím kvalitu povrchu, jen pokud je jiná než p1, 2, 21, 25, 20.

Okraje – o: 1 oblý; 11 dto, vně zesílený lištou; 12 dto, na vnitřní straně zesílený lištou; 2 přihrocený; 22 dto, na vnitřní straně lištovitě zesílený; 3 vodorovně rovně seříznutý; 31 dto, vně lištovitě zesílený; 32 dto, na vnitřní straně lištovitě zesílený; 35 šikmo rovně dovnitř seříznutý; 7 ovalený vně, 71 dovnitř, 72 oboustranně; 8 s úzkou lištou pod okrajem; 9 s okrajovou lištou úzkou (š. ≤ 1 cm), hladkou; 10 s okrajovou lištou širší (š. ≥ 1 cm), hladkou, 101 prstovanou, důlkovanou, 102 nehtovanou, 103 kolkovanou.

Dna – d (uváděny s výjimkou běžných d1): 1 s přímým kónickým přídním; 2 s prohnutě kónickým přídním; 3 nožkovitě odsazené; 4 se zaobleným obvodem.

Index – I: zde použity dva: šířko-výškový ($I_1 = o-dm/v \cdot 100$) a index výšky hrdla ($I_2 = vh/v \cdot 100$).

Početnost keramiky udávána v počtu zlomků o velikosti větší než 1×1 cm.

Nekeramické nálezy jsou evidované podle nálezové zprávy (*tab. 4*). Zkratky: BI – broušená industrie, ŠI – štípaná industrie, KA – ostatní kamená industrie, KO – kostí, KoI – kostěná industrie, MA – mazanice, U – uhlíky; ks – kus, s. – sáček. Z artefaktů byly některé v době zpracování nepřístupné (2 přesleny, část kostěné industrie, drtidla, otloukače).

Objekt 642 (*obr. 6: 1–3; 9: 1*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: nepravidelně kruhový. Stěny hladké, sklon konkrvní, místy esovitý. Dno ploché, slabě šikmé. Vrstvy⁵: 01 hnědá. 02 tmavě hnědošedá. 03 žlutá

⁵ U vrstev označených jen barvou jde vesměs o prachovou jílovitou hlínu; č. 96, 97 na kresbách profilů označují dvojí druh sprašového podloží: světlejší a tmavší.

	Plocha PIII, úseky	objekt č.	funkce	rozměry (cm)		rozsah odkryvu	keramika			obr.	
				půdorys	hl.		KNP		intruze		
							počet typově určených nádob	počet zlomků celkem			z toho atyp.
1	III-1, SZ	642	siló	184x182	116	1/1	7	142	24		obr. 6: 1–3; 9
2		643	siló	120x134	168	1/1	11	309	160		obr. 6: 4, 5; 10; 11
3		681	siló	Ø 150 cm	102	1/1	2	28	26		obr. 13: 1–3
4		687	siló	Ø 136	80	1/1	13	177	1		obr. 7: 1–3; 12
5		806	siló	160	138	1/1	1	40	15		obr. 13: 8
6		860	siló/kostr. hrob	130x96	32	1/1	2	8	6	Lnk/StK, eneolit?	obr. 7: 6
7	III-1, střed	900	vrstva	xxx	xxx	část	1	1	x	od StK do RS (zcela převažují)	obr. 13: 4
8		1014	siló/pec	180	50	1/1	3	42	33		obr. 14: 1–3
9		1017	siló (?), v soujámí	182x166	66	1/2	5	100	ca 90	StK	obr. 14: 4–8
10		1019	jáma	320x386	148	1/2	3	4	x	StK, řívnáč- ská (zcela převažují)	obr. 13: 5–7
11		1027	siló (v soujámí ?)	118x104	118	1/2	16	113	ca 90	StK, řívnáčská	obr. 15: 1–17
12		1032	siló	128x160	116	1/2	1	7	6		
13		1043	siló-jáma?	308x120	?	část	2	9	7	StK	obr. 15: 18–20
14		1070	siló	128x146	124	1/1	27	1073	885		obr. 6: 6; 16–18
15	III-2	1149	siló	Ø 176	70	1/1	8	341	257		obr. 7: 4, 5; 19
celkem:							102	2394	1600		

Tab. 1. Štítary, výzkum v r. 2008. Sídlištní objekty kultury nálevkovitých pohárů: funkce, rozměry, rozsah odkryvu, keramické nálezy (počet tvarově a typově určených nádob, celkový počet zlomků).

Tab. 1. Štítary, excavation in 2008. Settlement features of the FBC: function, dimensions, scope of excavation, pottery finds (number of vessels determined by form and type, total number of fragments).

spraš, příměs: tmavě hnědošedá – 15 %, skvrny. 04 šedohnědá, příměs: tmavě šedohnědá – 15 %, skvrny, hnědá – 10 %, skvrny, žlutá spraš – 2 %, skvrnky. Rozměry: 184 × 182 cm; max. hloubka: 116 cm.

Nálezy:

Keramika:

Nálevkovitý pohár. Typ 11.1: Část (36 zl.) o-sp; o1, ORN na podhrdlí 2 (pův. 4) svislé úzké lišty d. 15, 20 mm; p21, o-dm. 120 mm, zachov. v. 95 mm; obr. 9: 2.

Nálevkovitý hrnec. Typ 12.5: Část (ca 40 zl.) o-d, o91, profil plynule esovitý, d1; p2, o-dm. 270 mm, d-dm. 110 mm, v. 250 mm; obr. 9: 6.

Džbán. Typ 3.1: Část (8 zl.) o-vd; o1, páskové ucho š. 24 mm, ORN pod uchem plastický V-vous, po stranách ucha dva a proti uchu na podhrdlí jeden pupík; p1, o-dm. 92 mm, zachov. v. 140 mm; obr. 9: 3.

Amfóra. Typ 4.3: Část (16 zl.) pl-sp, spodek hrdla měkce nasazeného na kulovité tělo s výraznou výdutí, nad max. výtutí masivní ploše válečkovité ucho š. 30 mm; p21, zachov. v. 170 mm; obr. 9: 7.

Amfórka miniaturní. Typ 4.4: Část (5 zl.) h-vd, křížově 4 úzká pupkovitá ucha š. 13 mm; p25, zachov. v. 65 mm; obr. 9: 5.

Mísa. Typ 5.1: Část (6 zl.) o-sp, o1; p1, o-dm. ca 400 mm, zachov. v. 100 mm; obr. 9: 8.

Láhev. Typ 7.12: Část (7 zl.) o-pl, o1; p21, o-dm. 115 mm, zachov. v. 80 mm; obr. 9: 4.

Tvar x: 24 zl. atyp.

vzorek	objekt (funkce)	vzorek	vlastnosti vzorku	konzentrace kolagenu, mg/g	BP	BC (2 δ)	BC (1 δ)	P (%)
CRL 17 430	obj. 642, jáma (silo)	bos, scapula	kost světlá, sádrovitá, křehká, jakost 4,5	51	5 028 $\pm$ 22	3944–3761	3931–3780	93
CRL 17 431	obj. 643, jáma (silo)	ovis, metacarpus	kost pevná, kompaktní, jakost 2,5	50	5 030 $\pm$ 22	3945–3762	3932–3776	94
CRL 18 379	obj. 687, jáma (silo), dno	bos, tibia	kost tvrdá, jakost 3	69	4785 $\pm$ 21	3640–3525	3636–3534	96
CRL 18 380	obj. 1070 – jáma (silo), dno objektu	sus, costa	kost křehká, znečištěná zeminou, jakost 4,5	28	4972 $\pm$ 22	3796–3695	3766–3711	95
CRL 17 429	obj. 1070 – jáma (silo), horní vrstva	bos, tibia	kost čistá, pevnější, mírně znečištěná zeminou, jakost 3,5	41	4 914 $\pm$ 25	3715–3645	3701–3659	90
CRL 18 381	obj. 1149 – jáma (silo), hl. 30–40 cm horní vrstva	velký savec (kopytník?)	kost sádrovitá, znečištěná zeminou, jakost 4	42	4990 $\pm$ 24	3909–3703	3789–3713	96

Tab. 3. Štítary. Radiokarbonová data z objektů 642, 643, 687, 1070, 1149.

Tab. 3. Štítary. Radiocarbon dates from features 642, 643, 687, 1070 and 1149.

objekt č.	funkce	nálezové kategorie (kromě keramiky)									obr.
		přesleny	KA – drtítko	KA – otloukače	BI – broušená industrie	ŠI – štipaná industrie	KO – zvířecí kosti	KOI – kostěná industrie	mušle, ulity	mazanice	
		ks	ks	ks	ks	ks	sáčky	ks	ks	sáčky	
642	silo						34		6	10	
643	silo			1	1	1	38	2		10	20: 1, 4, 5
681	silo						14		2		
687	silo	2	2	2		6	37	1	2	20	20: 7.8
806	silo						8				
860	silo/kostr.hrob						2			8	
900	vrstva										
1014	silo/pec	2			1		10			53	20: 2.9
1017	silo (?) v soujámí					16	14	4	2	9	
1019	jáma					7	24		4	16	
1027	silo (v soujámí ?)					1	24	1		10	20: 6
1032	silo						4	2		2	
1043	silo-jáma?						14			14	
1070	silo		2	2			37	2		36	
1149	silo						22	1	2	10	20: 3
Σ :		4 ks	4 ks	5 ks	2 ks	31 ks	282 sáč.	13 ks	18 ks	198 sáč.	

Tab. 4. Štítary. Nekeramické artefakty v objektech kultury nálevkovitých pohárů.

Tab. 4. Štítary. Non-ceramic artefacts in FBC features.

Obr. 6. Štítary. Zásobní jámy kultury nálevkovitých pohárů: 1–3 objekt 642; 4, 5 objekt 643; 6 objekt 1070. Foto D. Malyková.

Fig. 6. Štítary. FBC storage pits: 1–3 feature 642; 4, 5 feature 643; 6 feature 1070.

Džbán. Typ 3.1: Části (ca 40 zl.) pl-d, ORN pod uchem asymetrický obloukovitý plastický V-vous, na výdutí pupek (pův. počet ?); d.1, 4; p21, zachov. v. 150 mm, d-dm. 68 mm, š. ucha 19 mm; *obr. 10: 2.*

Láhev. Typ 7.12: Část (5 zl.) o-pl, hrdlo měkce nasazené, p21 se stopami svislého hlazení; zachov. v. 120 mm, o-dm. 125 mm; *obr. 10: 3.*

Lžice/naběračky. Typ 7.21: část (2 zl.), d. 84 mm, *obr. 10: 7.*

Typ 7.22: 1 zl. ploché jazykovité rukojeti, p2, *obr. 10: 8.*

Typ 7.20: 1 zl. těla lžice; o1, p2.

Tvar x: ca 160 zl. atyp.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.* – Ze zvířecí kosti (ovis, metacarpus) získáno radiokarbonové datum 5030±22 BP (*tab. 3*).

Objekt 681 (*obr. 13: 1*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: kruhový. Stěny hladké, esovitě, dno ploché, rovné. Vrstvy: 01: tmavě hnědošedá, příměs: žlutá spraš – 3 %; 02: tmavě hnědošedá, příměs: žlutá spraš – 15 %; 03: černošedá, příměs: žlutá spraš – 20 %, skvrny a proplástky; 04: žlutá spraš, příměs: tmavě hnědošedá – 5 %; 05: žlutá spraš, příměs: tmavě hnědošedá – 40 %, promíchaná. Rozměry: Ø 150 cm; max. hloubka: 102 cm.

Nálezy:

Nálevkový pohár. Typ 11.0: 1 zl. o-h; o3, p1, o-dm.180 mm; *obr. 13: 2.*

Zásobní hrnec. Typ 6.0: 1 zl. o-h; o10, p1; *obr. 13: 3.*

Tvar x: 26 zl. atyp.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.*

Objekt 687 (*obr. 7: 1–3; 12: 1*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: kruhový. Stěny hladké, sklon přímý, kónický. Dno ploché, rovné, ve středu konkávní. Vrstvy: 01: tmavě hnědošedá, příměs: žlutá spraš – 2 %. 02: tmavě hnědošedá, příměs: žlutá spraš – 5 %, skvrny a drobký; mazanice – 1 %, drobký. 03: středně hnědošedá, příměs: žlutá spraš – 10 %, proplástky a skvrny; černohnědá – 2 %, proplástky; mazanice – 1 %, drobký. 04: černohnědá. 05: středně hnědošedá, příměs: černohnědá – 3 %. 06: žlutá spraš, příměs: středně hnědošedá – 15 %. Rozměry: Ø 136 cm; max. hloubka: 80 cm. Ve spodní vrstvě, zejména při obvodu dna, akumulace rozměrných kostí (*obr. 7: 1–3*).

Obr. 7. Štítary. Zásobní jámy kultury nálevkovitých pohárů: 1–3 objekt 687; 4, 5 objekt 1149; 6 objekt 860 s kostrovým pohřbem. Foto D. Malyková.

Fig. 7. Štítary. FBC storage pits: 1–3 feature 687; 4, 5 feature 1149; 6 feature 860 with inhumation burial.

Nálezy:

Nálevkovité poháry. Typ 11.6: Část (3 zl.) h-d; d3, p2, zachov. v. 90 mm; *obr. 12: 9.*

Typ 11.0: 1 zl. o-h; o3, p21. – 1 zl. o-h, o7, hrdlo válcovité, p21, o-dm. 160 mm; *obr. 12: 6.* – 1 zl. o-h, o7, p2, o-dm. 180 mm; *obr. 12: 4.* – 1 zl. o-h, o1, p2; *obr. 12: 3.* – 1 zl. h-sp, p2, zachov. v. 60 mm; *obr. 12: 2.* – Část (3 zl.) o-pl, o1, vd těsně pod nasazením hrdla; p21, o-dm. 180 mm, zachov. v. 60 mm; *obr. 12: 5.*

Nálevkovitý hrnec. Typ 13.1: Část (5 zl.) o-h, o7, p1, o-dm. 400 mm, zachov. v. 220 mm; *obr. 12: 14.*

Koflík. Typ 2.1: Část (7 zl.) o-d, o1, ucho páskové š. 17 mm, p2, o-dm. 80 mm, v. 92 mm; *obr. 12: 8.*

Džbán. Typ 3.1: 1 zl. o-h; o1, h slabě kónické, horní nasazení páskového ucha š. 24 mm výrazně šikmé; p2, o-dm. 80 mm; *obr. 12: 7.*

Anfora. Typ 4.0: 1 zl. vd, masivní páskové ucho š. 36 mm, p2; *obr. 12: 11.*

Mísa. Typ 5.2: Mísa cele rekonstruována (ca 30 zl. o-d); o1, d1, p1/21, tenkostěnná, o-dm. 210 mm, d-dm. 70 mm, v. 105 mm; *obr. 12: 10.*

Zásobní hrnec. Typ 6.1: 1 zl. o-t; o101, jazykovitý pupek; p2, o-dm. 200 mm, zachov. v. 75 mm; *obr. 12: 12.*

Typ x: 1 zl. t., p4 – otřele blátitý; *obr. 12: 13* (eneolit?).

Nekeramické nálezy. Přesleny: 2 ks: dvojkónický, spodní strana konkávní, dm. 41 mm; *obr. 20: 8;* druhý přeslen nezjištěn. – Ostatní nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.* – Ze zvířecí kosti (bos taurus, tibia) získáno radiokarbonové datum 4785±21 BP (*tab. 3*).

Objekt 806

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: polovina. Tvar půdorysu: oválný. Stěny hladké, esovitě, dno ploché, rovné. Vrstvy: 01: tmavě hnědá prachová, příměs: č. 97 – 2 %. 02: středně hnědá, příměs: č. 97 – 10 %, tmavě hnědá – 2 %. 03: středně hnědá, příměs: č. 97 – 30 %. 04: tmavě hnědá, příměs: č. 97 – 5 %. 05: žlutá prachová; příměs: středně hnědá – 10 %, tmavě hnědá – 5 %. Rozměry: Ø 160 cm; max. hloubka: 138 cm.

Nálezy:

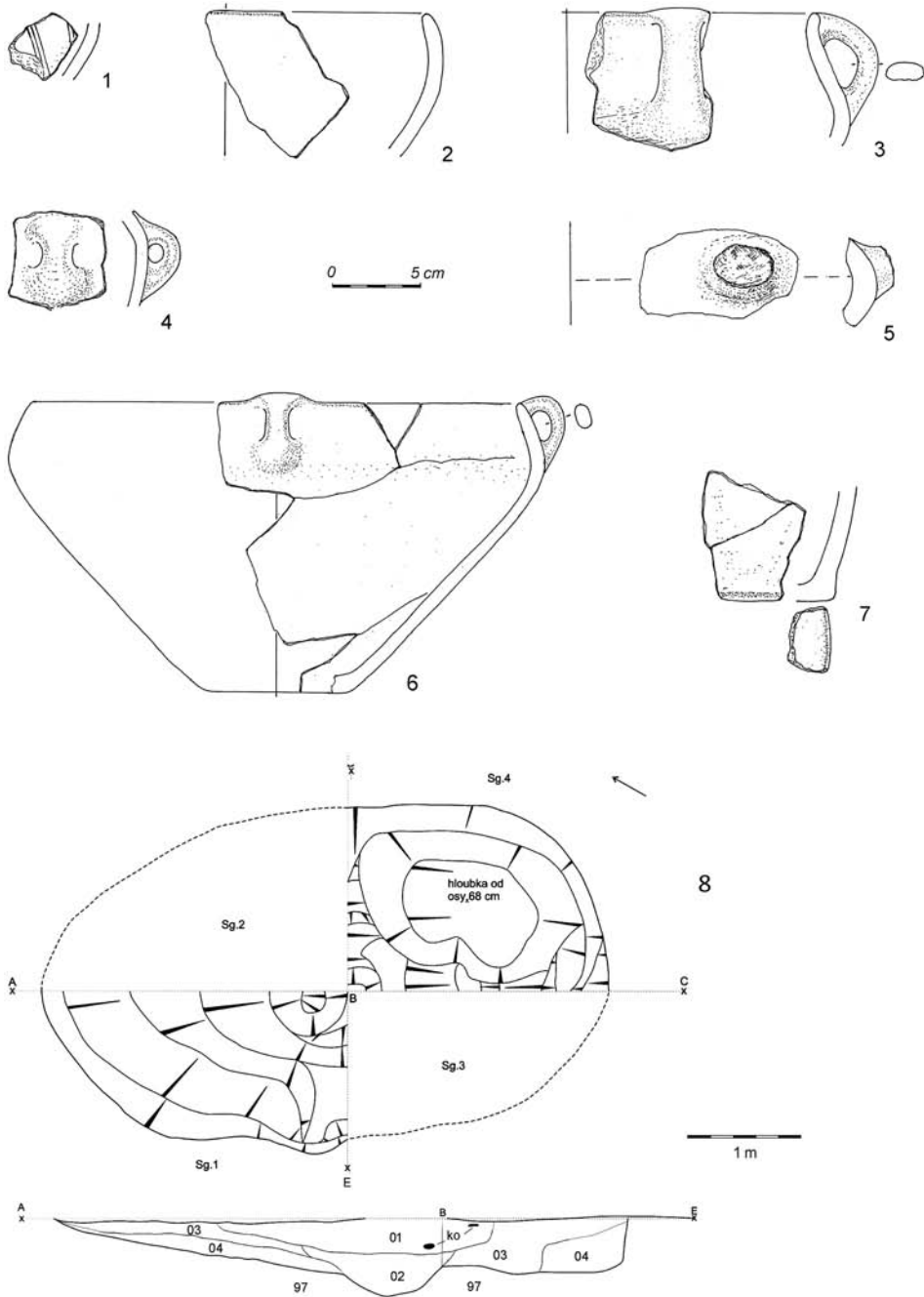
Nálevkovitý hrnec. Typ 13.4: Část (ca 25 zl.) o-sp, o3, pod okrajem zátkovitý pupek (pův. počet ?); p21, o-dm. 340 mm, zachov. v. 200; *obr. 13: 8.*

Tvar x: 15 zl. atyp.

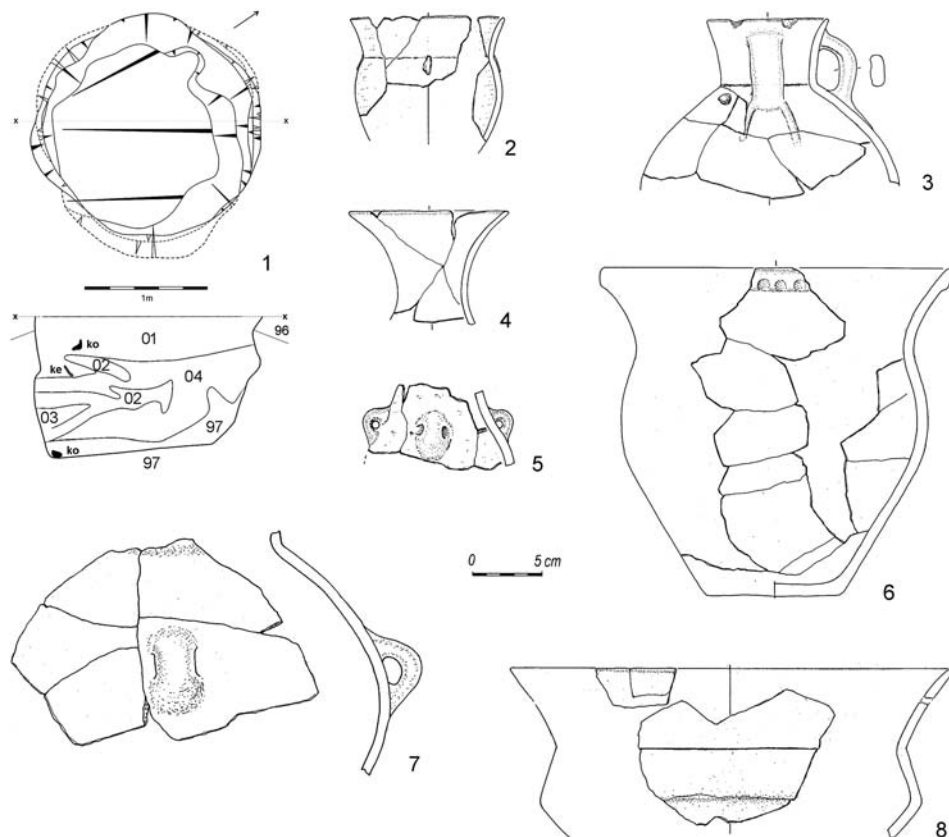
Nekeramické nálezy srov. *tab. 4.*

Objekt 860 (*obr. 7: 6*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo ?/hrobová jáma. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: nepravidelně oválný. Stěny hladké, přímé, svislé, zčásti stupňovité. Dno nepravidelné až konkávní. Vrstvy: 01: tmavě šedo-hnědá prachová jílovitá hlína. Rozměry: 130 × 96 cm; max. hloubka: 32 cm.

Obr. 8. Štítary, jižní část plochy III. Objekt 1139 jordanovské kultury (1–7 keramika, 8 půdorys a profil).
 Kresby nálezů na obr. 8–19, 20: 1–9, 25, 26, 36 M. Zápotocký.
 Fig. 8. Štítary, southern part of surface III. Feature 1139 of the Jordanów culture (1–7 pottery, 8 ground plan and profile).

Obr. 9. Štítary. Objekt 642: 1 půdorys, profil; 2–8 keramika.
Fig. 9. Štítary. Feature 642: 1 ground plan, profile; 2–8 pottery.

Kostrový pohřeb: dospělý muž⁶ uložený v silně skrčené poloze na levém boku, se stehenními kostmi přitáženými k tělu v úhlu ca 70° a s pažemi složenými dlaněmi před obličejem, orientován hlavou k západu, tváří k severu; kompletní, jen drobné poškození skrývkou; zachovalost: 1–2, bez přídavek.

Nálezy:

Amfóra. Typ 4.0: 1 zl. t, kořen páskového ucha š. 35 mm, p2.

Zásobní hrnec. Typ 6.1: 1 zl. o-h, o10, p2.

Tvar x: 6 zl. atyp.

Intruze: 1 zl. o, neolit (LnK/StK). – 1 zl. o-h, hrdlo prohnuté rozevřené, o-dm. 300 mm; eneolit?

Nekeramické nálezy srov. *tab. 4*.

Objekt 900

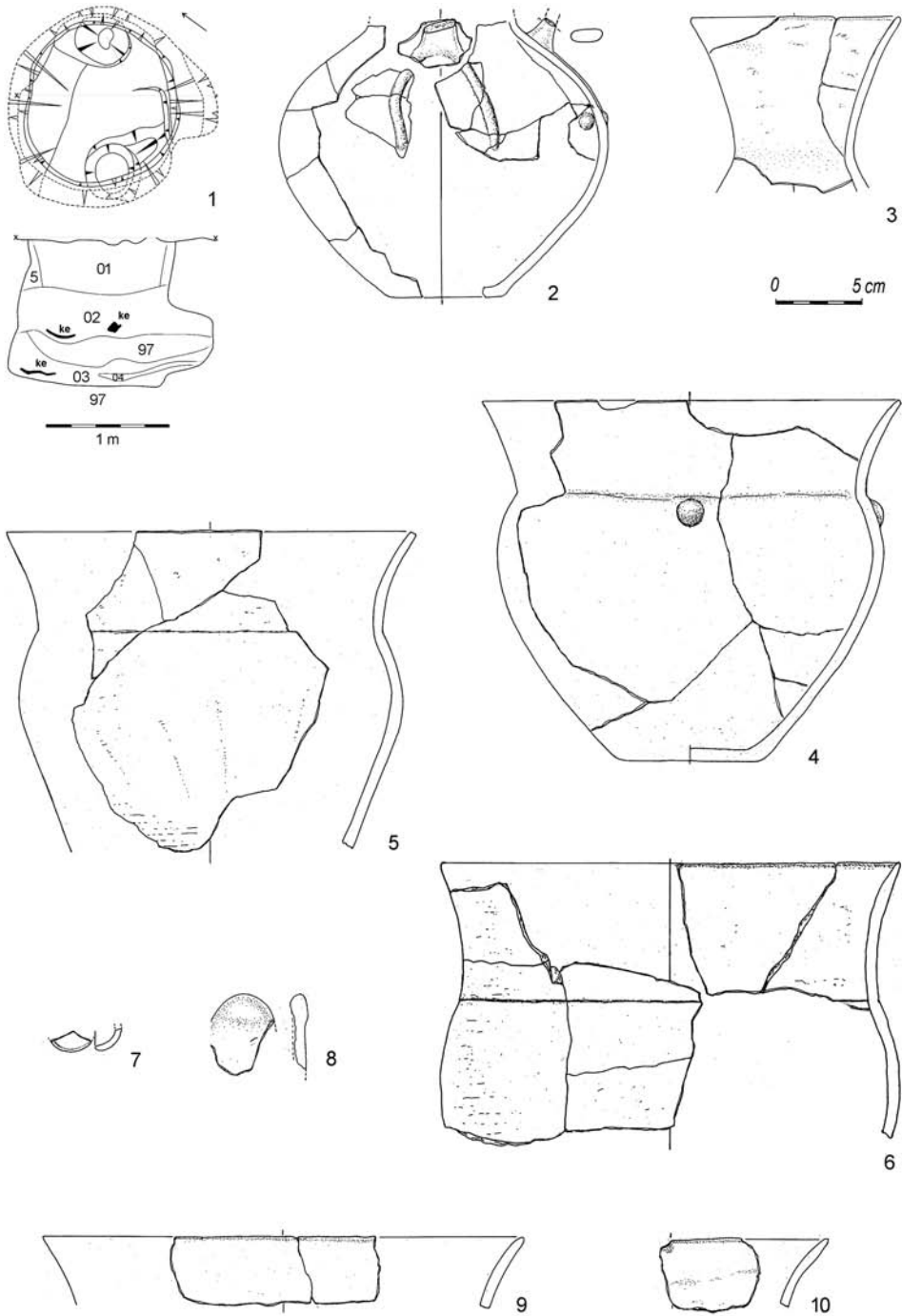
Druh objektu/funkční interpretace: kulturní souvrství. Rozsah odkryvu: čtvercová síť. Tvar půdorysu: srov. *obr. 5*.

Nálezy:

Nálevkovitý pohár. Typ 11.0: 1 zl. o-h, o1, ORN řádek úzce trojúhelníkovitých až obdélníkovitých až obdélníkovitých kolků; p2, o-dm. 200/240 mm; *obr. 13: 4*.

⁶ Podle antropologického posudku muž adultus II – maturus I, 30–50, 161,7 cm, intrav. ztráta l.h. II, spondylóza Th a L, perforatio humeri sin., sakralizace L5, ponticulus Atlantis posterior sin.C1 8030/08.

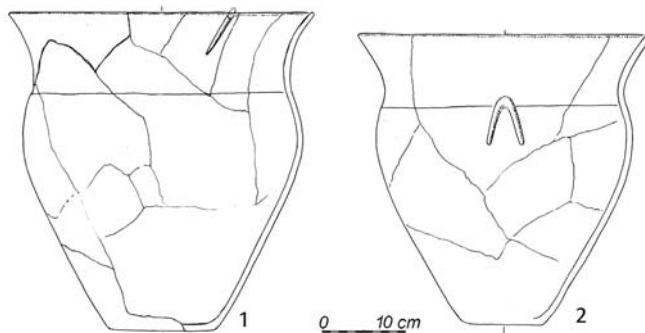

Obr. 10. Štítary. Objekt 643: 1 půdorys, profil; 2–10 keramika.

Fig. 10. Štítary. Feature 643: 1 ground plan, profile; 2–10 pottery.

Obr. 11. Štítary. Objekt 643, keramika.

Fig. 11. Štítary. Feature 643, pottery.

Ze souvrství získán početný polykulturní soubor časově spadající od k. vypíchané přes řivnáčskou (včetně importů bošacké skupiny), k. kulovitých amfor (?) a atypický eneolit patrně až do mladšího pravěku. Časové určení zlomku poháru v rámci KNP není jednoznačné (časné baalberský či širemský stupeň?).

Objekt 1014 (obr. 14: 8)

Druh objektu/funkční interpretace: pec. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: nepravidelně kruhovitý, porušený objekty 1015, 1018. Stěny hladké, esovitě, dno ploché, rovné. Vrstvy: 01: tmavě šedohnědá. 02: středně žlutá spraš, příměs: tm. šedohnědá s příměsí mazanice – 20 %. 03: tmavě šedohnědá, příměs: mazanice – 50 %, hnědočerná – 10 %, č. 97 – 10 %. 04: hnědočerná, příměs: uhlíky – 20 %, mazanice – 10 %. 05: hnědočervená. 06: středně hnědošedá, příměs: mazanice – 50 %. 07: středně žlutá, příměs: hnědočerná – 20 %. Rozměry: max. dm. 180 cm, max. hloubka 50 cm.

Nálezy:

Nálevkovitý pohár. Typ 11.5: část (2 zl.) o-h, o3, ORN: hrdlo cele kryto horizontálními pásy prstových vrypů; p2, o-dm. 260 mm; obr. 14: 2.

Zásobní hrnec. Typ 6.1: 1 zl. o-t, o103 – okrajová lišta naspodu řídkce svisle přesekávaná úzce obdélníkovitými kolký; p2, o-dm. 260 mm; obr. 14: 3.

Láhev. Typ 7.13: Část (6 zl.) o-vd, p2 zřejmě hlazený, mat. jemnozrný, o-dm. 80 mm, zachov. v. 65 mm; obr. 14: 1. Tvar x: 33 zl. atyp.

Nekeramické nálezy. *Přesleny.* 2 ks, jeden ploše kónický, dm. 53 mm, obr. 20: 9, druhý přeslen nezjištěn. – Ostatní nekeramické nálezy srov. kap. 2.3.2.2 a tab. 4.

Objekt 1017 (obr. 14: 8)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: polovina. Tvar půdorysu: kruhový. Stěny hladké, konvexní, místy esovitě. Dno ploché, skloněné k JZ. Vrstvy: 01: tmavě šedohnědá, příměs: č. 97 – 10 %. 02: tmavě šedohnědá, příměs: č. 97 – 30 %. 03: středně šedohnědá. 04: středně žlutá spraš, příměs: mazanice – 10 %. 05: středně šedá, příměs: č. 97 – 10 %, mazanice. 06: středně žlutá spraš, příměs: 101707 – 10 %. 07: tmavě hnědošedá, příměs: č. 97 – 20 %. Rozměry: 182 × 166 cm; max. hloubka: 66 cm.

Nálezy:

Nálevkovité poháry. Typ 11.2: Část (6 zl. + ca 20 zl. drobných) o-sp; o3, ORN na plecích úzká svislá lišta (pův. počet ?); obr. 14: 6.

Typ 11.0: 1 zl. o-h; o1, p21, o-dm. 180 mm; obr. 14: 4.

Amfóra. Typ 4.0: 1 zl. vd, kořen ucha/pupek; p21;

Mísy. Typ 5.1?: 1 zl. vd, p21, vd-dm. ca 220 mm; obr. 14: 7.

Typ 5.5: 1 zl. o-t; o3, p21, o-dm. 120; obr. 14: 5.

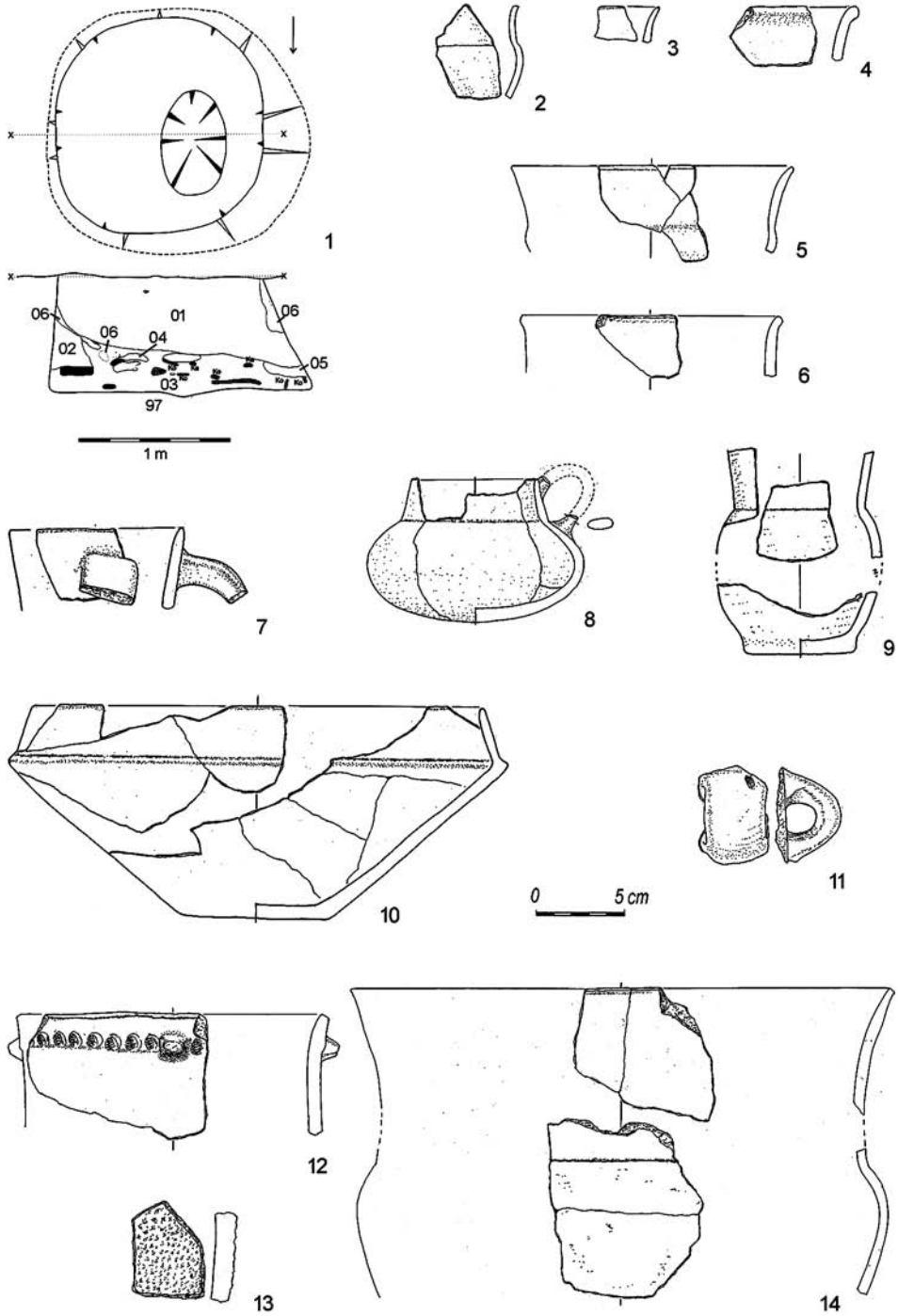
Tvar x: ca 90 zl. atyp.

Intruze: 18 zl. StK, neolit.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, tab. 4.

Objekt 1019 (obr. 13: 5)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma. Rozsah odkryvu: polovina. Tvar půdorysu: nepravidelný. Stěny hladké, sklon esovitý. Dno nepravidelné, místy ploché rovné. Vrstvy: 01: tmavě hnědošedá. 02: středně šedohnědá; příměs: č. 97 – 30 %. 03: středně šedohnědá. 04: tmavě šedohnědá; příměs: č. 97 – 10 %. 05: světle šedohnědá;

Obr. 12. Štítary. Objekt 687: 1 půdorys, profil; 2–14 keramika.

Fig. 12. Štítary. Feature 687: 1 ground plan, profile; 2–14 pottery.

příměs: č. 97 – 30 %. 06: žlutá spraš. 07: středně šedohnědá, příměs: č. 97 – 15 %. 08: žlutá spraš, příměs: světle šedohnědá – 30 %. Rozměry objektu: 320 × 386 cm; max. hloubka: 148 cm.

Nálezy:

Nálevkovitý pohár. Typ 11.0: 1 zl.o; o9, p21; *obr. 13: 6.*

Zásobní hrnce. Typ 6.2: 1 zl. o-t; o10, p2, o-dm. 300 mm; *obr. 13: 7.*

Typ 6.0: 2 zl.o; o10, p2.

Intruze. Ve střepeovém materiálu dominující podíl mají k. vypíchaná (StK) a řivnáčská, ke KNP se hlásí jen uvedené čtyři zlomky.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.*

Objekt 1027 (*obr. 15: 17*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: polovina. Tvar půdorysu: kruhový. Stěny na profilu esovitě, dno ploché, v jihovýchodní části dna prohlubeň. Vrstvy: 01: středně šedohnědá, příměs: č. 97 – 10 %, mazanice – 5 %. 02: středně žlutá, příměs: šedohnědá – 30 %. 03: středně žlutá spraš, příměs: šedohnědá – 10 %. 04: černohnědá. 05: černohnědá, příměs: č. 97 – 20 %. 06: středně hnědošedá, příměs: č. 97 – 40 %. 07: středně šedohnědá, příměs: č. 97 – 10 %; mazanice – 40 %. Rozměry: 118 × 104 cm; max. hloubka: 118 cm.

Nálezy:

Nálevkovité poháry. Typ 11.0: Část (2 zl.) o-h; o72, p2, o-dm. 180 mm; *obr. 15: 1.* – 1 zl. pl, ORN spodní část svislé plastické lišty; p 21, *obr. 15: 2.* – 1 zl. pl-sp, p21, vd-dm. 140; *obr. 15: 3.*

Nálevkovité hrnce. Typ 13.3: 1 zl. h-pl, drobné ploše válcovité ucho, ORN pod uchem část spodního plastického V-vousu; p25, h-dm. 280 mm; *obr. 15: 7.*

Typ 12/13.0: 1 zl. h-pl, p21, h-dm. ca 300 mm; *obr. 15: 8.*

Děbány. Typ 3.1: část (2 zl.) o-h, p21, o-dm. 100 mm; *obr. 15: 9.*

Typ 3.0: 1 zl. pl, kořen úzce válečkovitého ucha, p21; *obr. 15: 14.* – 1 zl. pl, kořen široce válečkovitého ucha, p2; *obr. 15: 13.*

Amfory. Typ 4.1? Část (3 zl.) o-pl, naspodu hladká lišta, p21, o-dm. 110 mm; *obr. 15: 10.* – Část (2 zl.) o-pl, naspodu hladká lišta, p21, o-dm. 120 mm; *obr. 15: 11.* – 1 zl. h-pl, naspodu hladká lišta, p21; *obr. 15: 15.*

Mísy. Typ 5.3: část (2 zl.) o-sp; o1, p21, o-dm. 280 mm; *obr. 15: 4.*

Typ 5.4: 1 zl. o-sp, p21, o-dm. 220 mm; *obr. 15: 6.*

Typ 5.5: 1 zl. o-sp, p21, o-dm. 200 mm; *obr. 15: 5.* – 1 zl. o, pod okrajem stopa po odlepeném pupku; p21; *obr. 15: 12.*

Zásobní hrnce. Typ 6.2: část (2 zl.) o-h, o91, p2, o-dm. 440–480 mm; *obr. 15: 16.*

Tvar x: ca 90 zl. atyp.

Intruze: StK (kromě zlomků též 2 nádoby), řivnáčská k.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.*

Objekt 1032

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: polovina. Tvar půdorysu: nepravidelně oválný. Stěny na profilu esovitě, dno ploché, rovné. Vrstvy: 01: tmavě hnědá. 02: hnědá, příměs: č. 97 – 15 %, tmavě hnědošedá – 15 %. 03: okrově hnědá, příměs: tmavě hnědá – 5 %. 04: tmavě hnědošedá, příměs: č. 97 – 15 %, tmavě hnědá – 15 %. Rozměry: 128 × 160 cm; max. hloubka: 116 cm.

Nálezy:

Nálevkovitý pohár. Typ 11.0: 1 zl. o-h, o3, p1.

Tvar x: 6 zl. atyp.

Nekeramické nálezy srov. *tab. 4.*

Objekt 1043 (*obr. 15: 20*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo s předjámím? Rozsah odkryvu: část. Tvar půdorysu: nepravidelně oválný s válcovitým sílem (označeným jako obj. 1057) v J části. Stěny přímé šikmé, stupňovité a esovitě. Vrstvy: 01: tmavě hnědošedá. 02: tmavě hnědošedá, příměs: mazanice – 5 %. 03: tmavě hnědošedá, příměs: žlutá spraš. Rozměry: 308 × 120 cm; max. hloubka: ?

Nálezy:

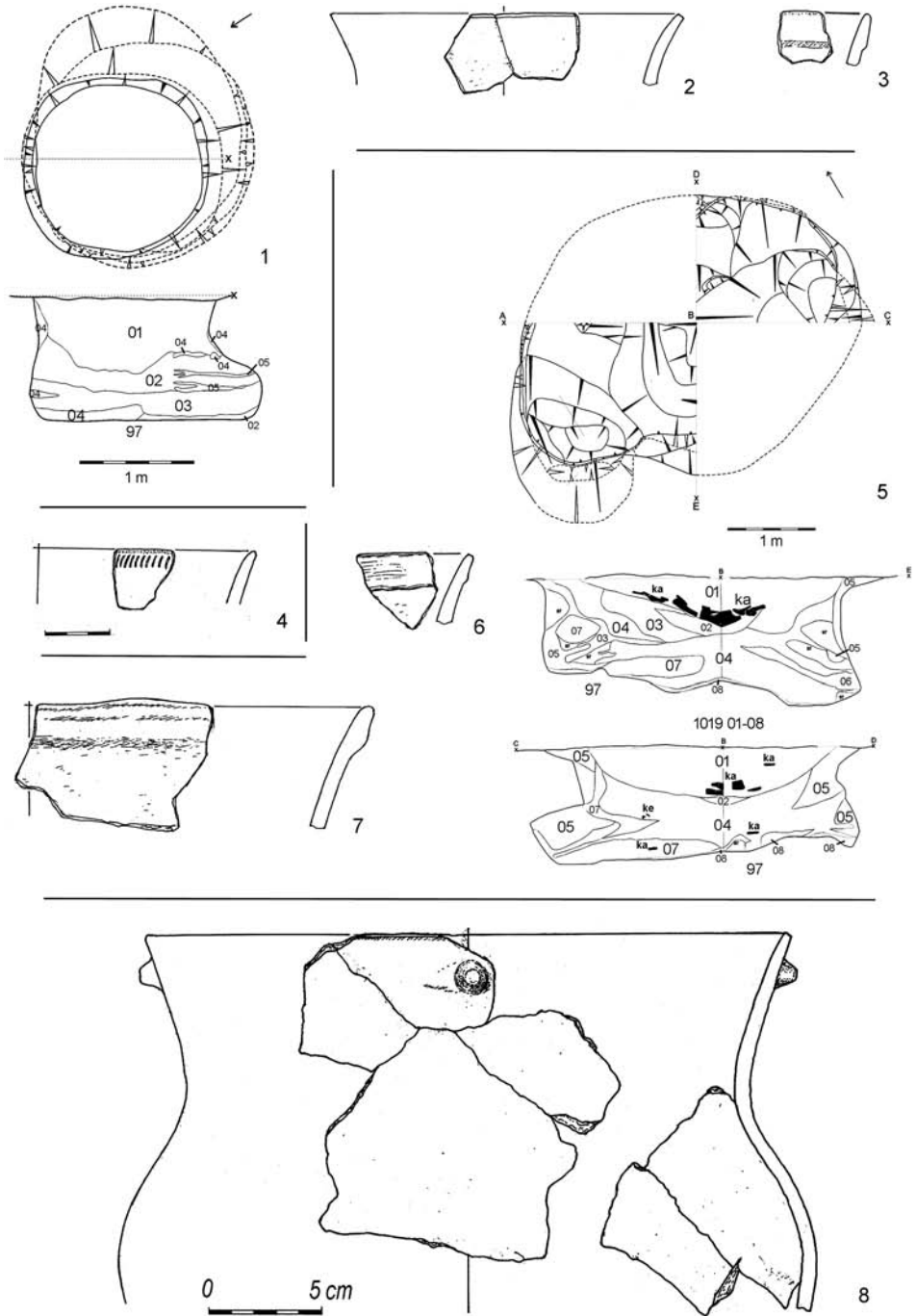
Nálevkovitý hrnce. Typ 12.0: 1 zl. h-sp, p2, vd-dm. 340/360 mm; *obr. 15: 18.*

Zásobní hrnce. Typ 6.1: 1 zl. o-t, o101, pod okrajovou lištou linie provrtů; p2.25, o-dm. 300 cm; *obr. 15: 19.*

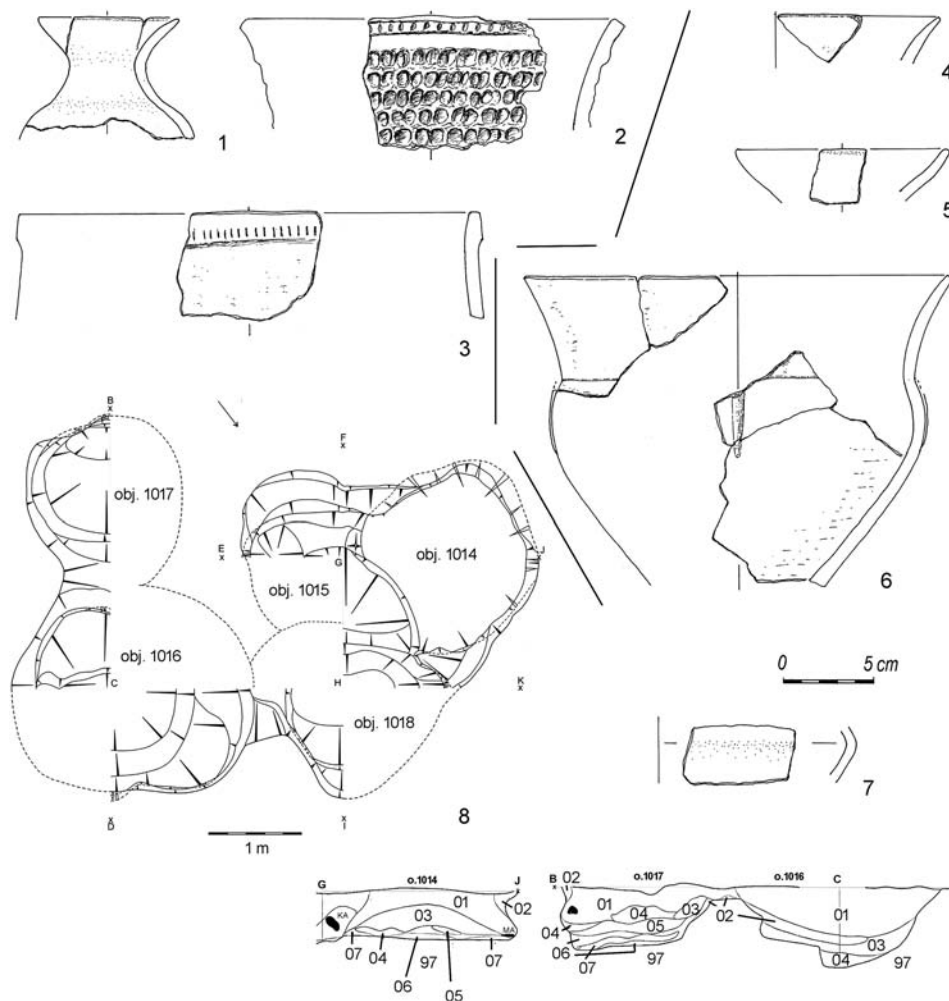
Tvar x: 7 zl. atyp.

Intruze: StK (silná).

Nekeramické nálezy srov. *tab. 4.*

Obr. 13. Štítary. Objekty 681 (1–3), 806 (8), 900 (4), 1019 (5–7). 1, 5 půdorysy, profily; 2–4, 6–8 keramika.
 Fig. 13. Štítary. Feature 681 (1–3), 806 (8), 900 (4), 1019 (5–7). 1, 5 ground plans, profiles; 2–4, 6–8; 6–8 pottery.

Obr. 14. Štítary. Objekty 1014 (1–3, 8), 1017 (4–7). 1–7 keramika, 8 půdorys, profily.
 Fig. 14. Štítary. Feature 1014 (1–3, 8), 1017 (4–7). 1–7 pottery, 8 ground plan, profiles.

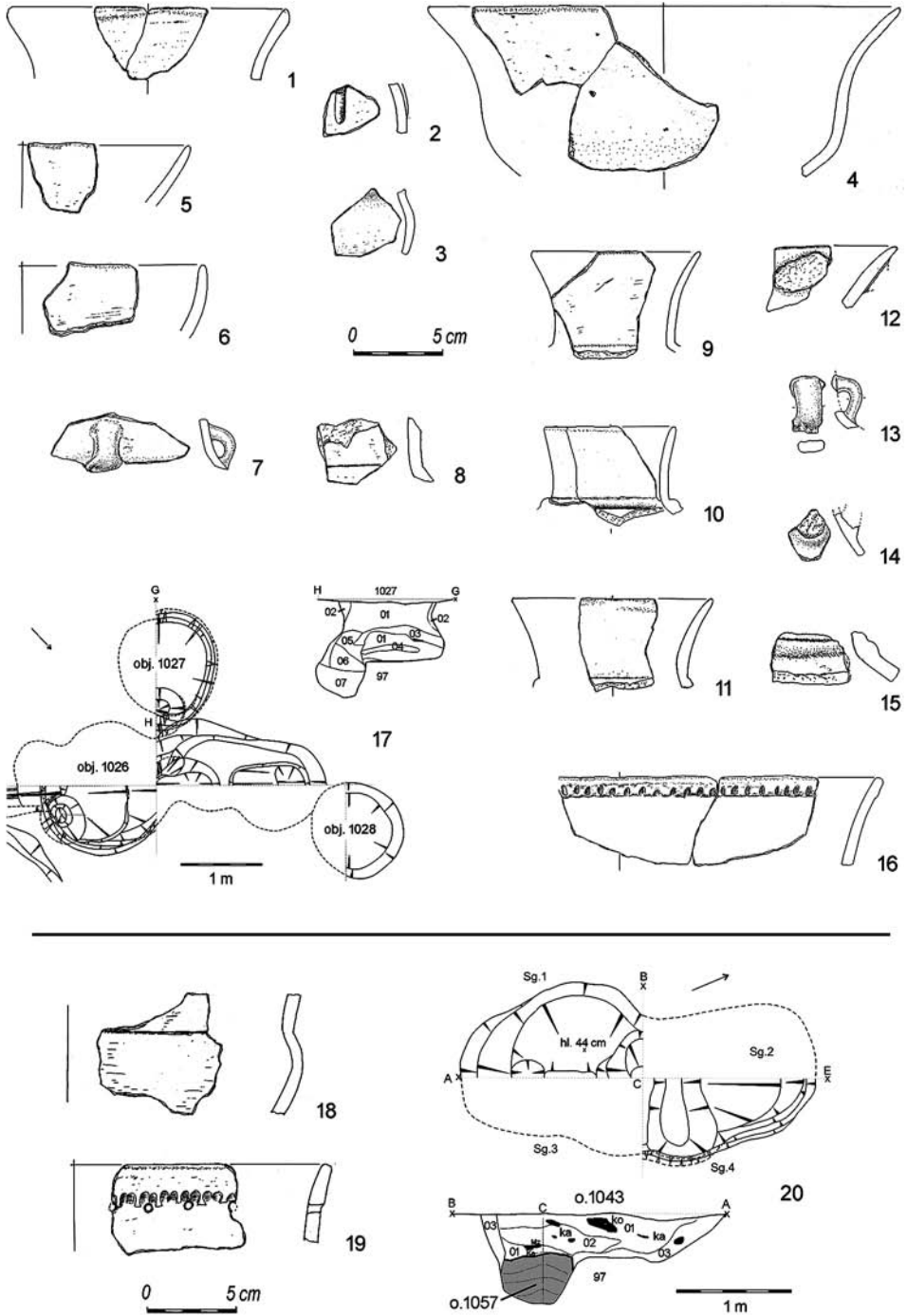
Objekt 1070 (obr. 6; 16: 1)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/silo. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: nepravidelně kruhový. Stěny svislé až esovitě, dno konkávní. Vrstvy: 01: tmavě hnědá, příměs: mazanice – 1 %. 02: tmavě hnědá, příměs: č. 97 – 20 %. 03: žlutá spraš, příměs: tmavě hnědá – 20 %. 04: hnědá, příměs: mazanice – 5 %. 05: tmavě šedo-hnědá. 06: žlutá spraš, příměs: tmavě šedo-hnědá – 20 %. 07: tmavě okrově hnědá, příměs: mazanice – 20 %. 08: černá. 09: tmavě oranžová. Rozměry: 128 × 146 cm; max. hloubka: 124 cm.

Nálezy:

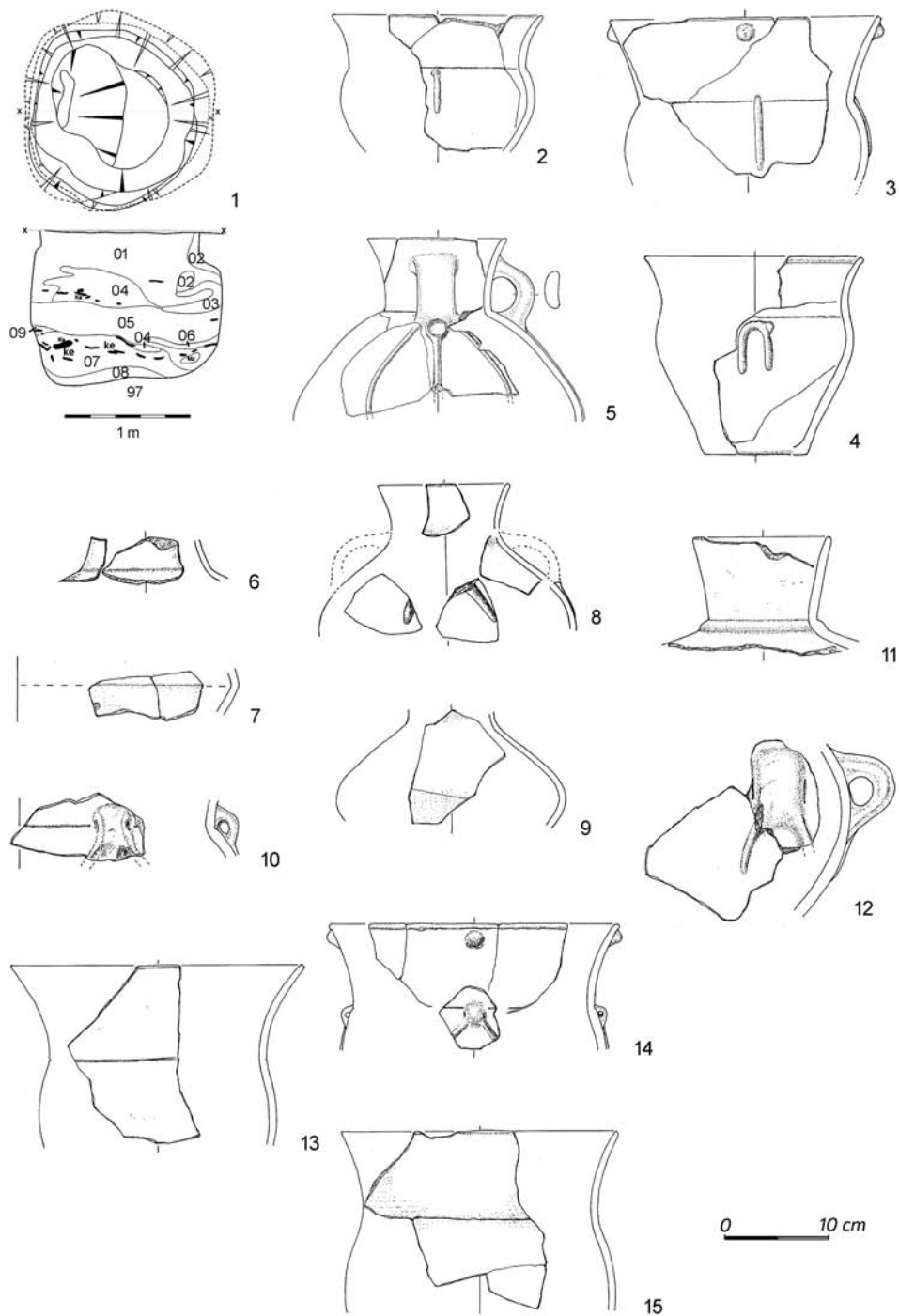
Nálevkovité poháry. Typ 11.2: Část (3 zl.) o-sp; o1, ORN na plecích svislá úzká lišta d. 36 mm (pův. počet ?); p2, o-dm.180, zachov. v. 120 mm; obr. 16: 2. – Část (5 zl.) o-pl; o3, ORN pod okrajem pupek (pův. počet ?), na plecích svislé úzké lišty (zachov. dvě, d. 52 mm, pův. počet lišt ?); p2, o-dm. 240 mm, zachov. v. 130 mm; obr. 16: 3.

Typ 11.3: Část (8 zl.) o-d; o7, ORN na plecích dva protilehlé U-vousy; p21, o-dm.180 mm, d-dm. 85 mm, v 165 mm; obr. 16: 4.

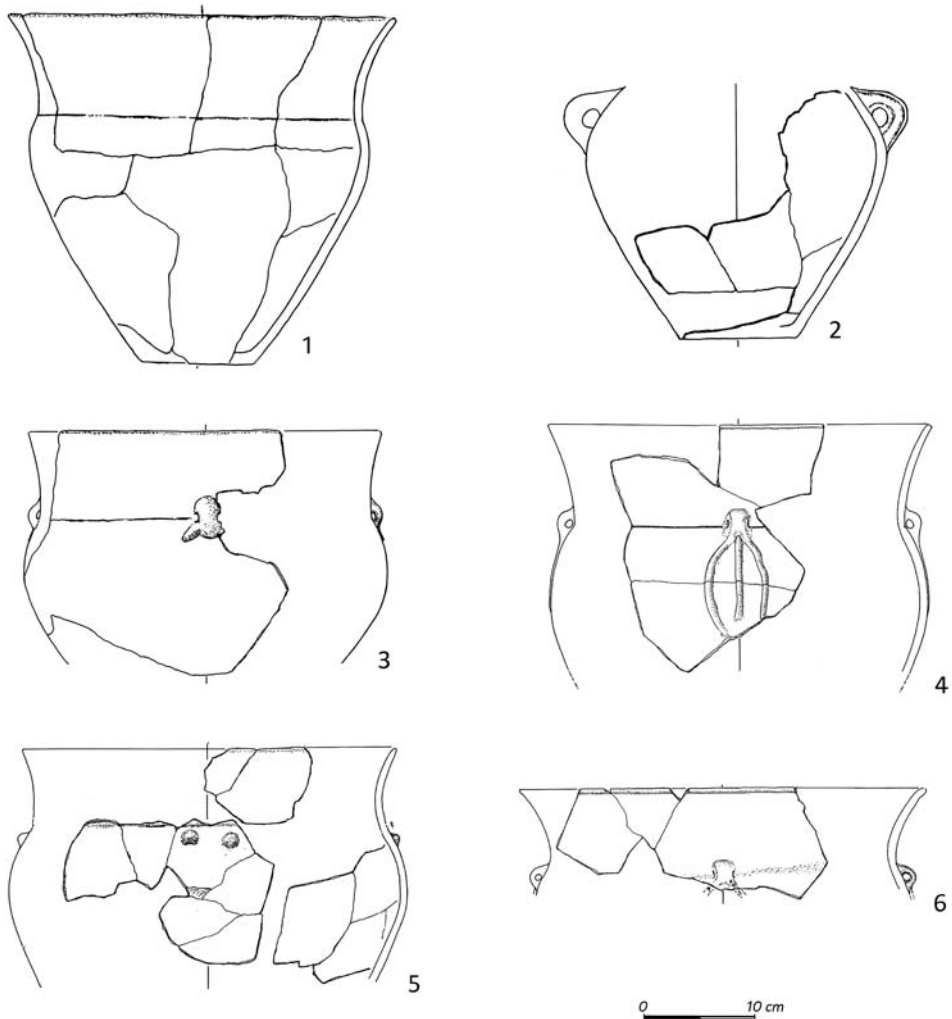
Obr. 15. Štítary. Objekty 1027 (1–17) a 1043 (18–20). 1–16, 18, 19 keramika, 17, 20 půdorysy, profily.

Fig. 15. Štítary. Features 1027 (1–17) and 1043 (18–20). 1–16, 18, 19 pottery, 17, 20 ground plans, profiles.

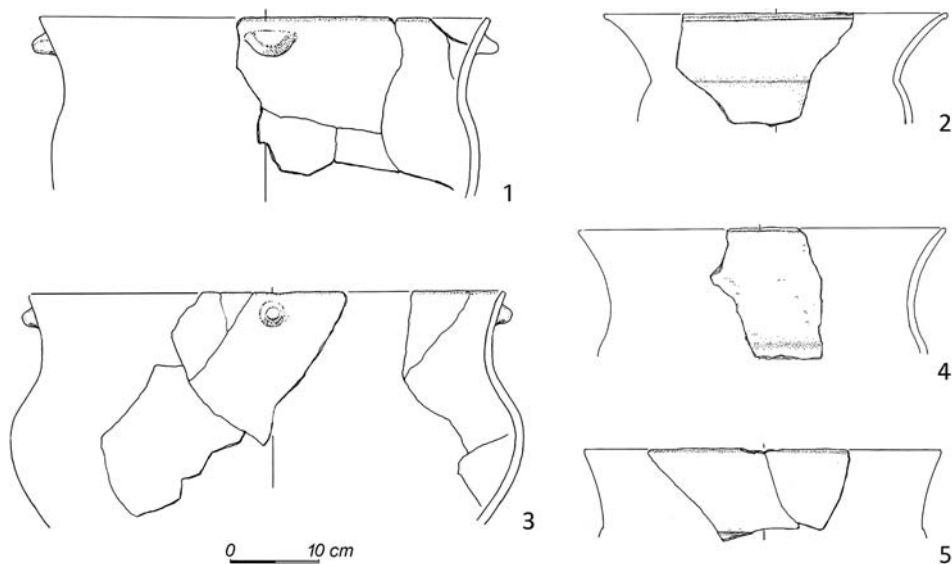
Obr. 16. Štítary. Objekt 1070: 1 půdorys, profil; 2–15 keramika.
 Fig. 16. Štítary. Feature 1070: 1 ground plan, profile; 2–15 pottery.

Obr. 17. Štítary. Objekt 1070, keramika.
Fig. 17. Štítary. Feature 1070, pottery.

Nálevkovité hrnce. Typ 12.1: Část (3 zl.) o-sp, o1, plynulý profil bez odsazení hrdla; p21, o-dm. 280 mm; obr. 16: 15. Typ 12.2: Hrnec cele rekonstruovaný (ca 30 zl.) o-d; o1,3, d1, profil plynulý, hrdlo od těla jen místy odděleno rýhou; p21, o-dm. 340 mm, d-dm. 115 mm, v. 310 mm; obr. 17: 1. – Část (7 zl.) o-sp; o3, hrdlo odsazeno rýhou; p2, o-dm. 380 mm, zachov. v. 327 mm. – 1 zl. o-pl; o1, p2, o-dm. 280 mm; obr. 16: 13. Typ 12.4: 1 zl. o-pl; o7, p2, o-dm. 400 mm; obr. 18: 2. Typ 13.3: Část (3 zl.) o-sp; o3, pod uchem (š. 14 mm) obloukovitý E-vous (pův. počet?); p2, o-dm. 340/360 mm, zachov. v. 220 mm; obr. 17: 4. – Část (4 zl.) o-pl; o1, ORN pod okrajem kuželovitý pupek, pod uchem (š. 19 mm) V-vous; p21, o-dm. 280 mm, zachov. v. 120 mm; obr. 16: 14. – Část (9 zl.) o-pl; o7, ORN pod ouškem (š. 17 mm) náběh na V-vous; p2, o-dm. 380; obr. 17: 6. – 1 zl. h-pl, ORN pod úzkým tunelovitým ouškem náběh na E-vous; p2, h-dm. 320 mm; obr. 16: 10. – Část (8 zl.) o-sp, ORN pod nasazením hrdla dochované dva kuželovité pupky (pův. počet?); p2, o-dm. 360 mm; obr. 17: 5. – Části (ca 30 zl.) o-sp; o1, plynulý profil (hrdlo odsazenou jen rýhou), ORN pod ouškem (š. 11 mm) plastický V-vous; p21, o-dm 300 mm, d-dm. 105 mm, v. 280 mm; obr. 17: 3.

Obr. 18. Štítary. Objekt 1070, keramika.
Fig. 18. Štítary. Feature 1070, pottery.

Typ 13.4: Část (5 zl.) o-vd; o3, hrdlo měkce odsazené, pod okrajem pupek (pův. počet ?), p2, o-dm. 480 mm, zachov. v. 180 mm; *obr. 18: 1.* – Část (ca 25 zl.) o-sp; o3, hrdlo odsazeno žlábkovitou rýhou, pod okrajem oble zátkovitý pupek (pův. počet ?); p2, o-dm ca 600 mm, zachov. v. 240 mm; *obr. 18: 3.*

Typ 12/13.0: Část (3 zl.) o-pl; p21, o-dm. 340 mm; *obr. 18: 5.* – 1 zl. o-pl, o3, p2, o-dm. 440 mm; *obr. 18: 4.*

Džbány. Typ 3.1: část (4 zl.) o-vd; o1, ucho ploše válečkovité š. 40 mm, ORN pod uchem obloukovitý E-vous; p2, o-dm. 140 mm, zachov. v. 170 mm; *obr. 16: 5.*

Typ 3.0: část (2 zl.) h-pl, spodek hrdla kónický, měkce nasazený; p1, h-dm. 130 mm; *obr. 16: 6.*

Amfory. Typ 4.1: Části (7 zl.) o-pl, vd-sp; kónické hrdlo odsazené úzkou hladkou lištou, výrazná výduť s krátkým páskovým uchem š. 37 mm, pod ním krátký V-vous; p21, o-dm. 15 mm; *obr. 16: 11, 12.*

Typ 4: 2: část (7 zl.) pl-d, nad výduť docho. 1 masivní ucho slabě prožlábnuté; p21, d-dm. 110 mm, zachov. v. 220 mm; *obr. 17: 2.*

Typ 4.3: části (9 zl.) pl-sp; kulovité tělo, na max. výduťi masivní pásková ucha š. 30 mm (zachov. 3 ucha); p2, vd-dm. 420 mm.

Typ 4.0: část (3 zl.) vd-sp, na výduťi kořeny ucha; p2.

Mísa. Typ 5.1?: Část (2 zl.) oble lomené výduť; p21, vd-dm. 400 mm; *obr. 16: 7.*

Zvláštní tvary. Láhve. Typ 7.11: Část (5 zl.) o-vd; ORN na plecích části plastického V-vousu pod zbytkem kořene páskového (?) ucha; p1 šedý, černě skvrnitý, kvalitně leštěný; o-dm. 120 mm, vd-dm. 220 mm, zachov. v. 150 mm; *obr. 16: 8.*

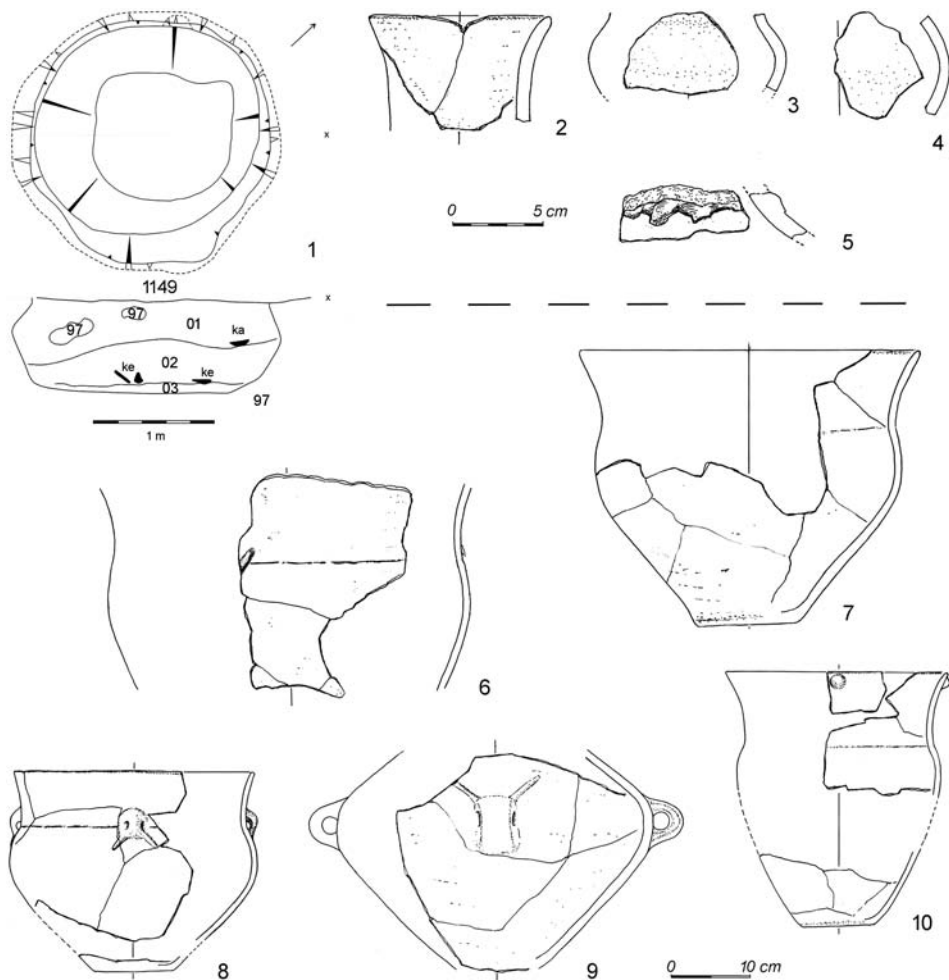
Typ 7.10: část (2 zl.) h-sp., p1, h-dm. 65 mm, vd-dm. 200 mm, zachov. v. 100 mm; *obr. 16: 9.*

Tvar x: ca 885 zl. atyp.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4.* – Ze zvířecích kostí získána dvě radiokarbonová data: z kosti (sus – prase, costa) ze dna objektu datum 4972±22 BP a z kosti (bos, tibia) pocházející z horní vrstvy výplně objektu datum 4914±25 BP (*tab. 3*).

Objekt 1149 (*obr. 7: 4, 5; 19: 1*)

Druh objektu/funkční interpretace: jáma/sílo. Rozsah odkryvu: celý. Tvar půdorysu: nepravidelně kruhový. Stěny konkávní až esovitě, dno ploché, rovné. Vrstvy: 01: tmavě šedohnědá, příměs: středně hnědá – 10 %, promíchaná; červenohnědá – 1 %, promíchaná. 02: světle šedě okrová, příměs: červenohnědá – 4 %, skvrnky; mazanice – 1 %, drobky a malé fragmenty. 03: středně žlutá spraš, příměs: světle šedě okrová – 3 %, promíchaná. Rozměry: Ø 176 cm; max. hloubka: 70 cm.

Obr. 19. Štítary. Objekt 1149: 1 půdorys, profil; 2–10 keramika.

Fig. 19. Štítary. Feature 1149: 1 ground plan, profile; 2–10 pottery.

Nálezy:

Nálevkovité hrnce. Typ 12.2: část (12 zl.) o-d; o1, pod okrajem 1× tupě kuželovitý pupek (pův. počet?), d1; p21, o-dm. 280 mm, d-dm. 95 mm, v. 290 mm; obr. 19: 10.

Typ 12.3: část (ca 25 zl.) o-d; o1.2, p21, o-dm. 350 mm, d-dm. 120 mm, v. 320 mm; obr. 19: 7.

Typ 13. 1: část (3 zl.) h-sp; na nasazení hrdla, naznačeném místy rýhou, ORN část šikmého vousu; p2, max. dm hrdla 460 mm, zachov. v. 265 mm; obr. 19: 6.

Typ 13.3: část (ca 30 zl.) o-d; o3, hrdlo odděleno přerušovanou linií, pupkovitá ouška, ORN ouška naspodu s krátkým V-vousem, d1; p21, o-dm. 320 mm, d-dm. 110 mm, v. 280 mm; obr. 19: 8.

Děbán. Typ 3.0: část (2 zl.) o-h; o1, p2, o-dm. 100 mm; obr. 19: 2.

Amfory. Typ 4.1: část (8 zl.) pl-sp; na max. výduti zachována 3 (pův. 4) masívně pásková ucha š. 31 mm, ORN ucha s horním V-vousem z tenkých šikmých lišt; p21, zachov. v. 280 mm; obr. 19: 9.

Typ 4.0: část (2 zl.) h-pl; na nasazení hrdla horiz. lišta naspodu vrubovaná; p2; obr. 19: 5.

Láhev. Typ 7.10: 1 zl. h-sp, p2, vd-dm. 110 mm; obr. 19: 3.

Tvar x: 1 zl. vd, p2, vd-dm. 120 mm; obr. 19: 4. – 257 zl. atyp.

Nekeramické nálezy: srov. kap. 2.3.2.2, 2.3.2.3, *tab. 4*. – Ze zvířecí kosti (velký savec, kopytník?) získáno radio-karbonové datum 4990±24 BP (*tab. 3*).

2.3.2. Nálezový fond

2.3.2.1. Keramika (*obr. 25, 26; tab. 1, 2*)

Keramika z objektů baalberského stupně KNP je z větší části silně fragmentární. Doplnit či kresebně rekonstruovat se podařilo celkem 102 zčásti typově, zčásti alespoň tvarově určitelných nádob (*tab. 1; 2*), k čemuž využito 794 zl., tj. třetina (33 %) z celk. počtu 2394 zlomků. Zbývající dvě třetiny (67 %) jsou zlomky atypické. Jejich podíl v jednotlivých objektech kolísá, kupř. v nejbohatším souboru z obj. 1070 stoupá až na 82,5 %. Značná převaha zlomků atypických nad tvarově/typově určitelnými je obecným rysem (nejen) staroeneolitických souborů; kupř. prakticky shodná procenta dalo vyhodnocení sídlištních souborů jak starší KNP z Benátek, okr. Hradec Králové (*Kalferst – Zápotocký 1991, tab. 3*), tak z pozdní fáze této kultury z Brozan nad Ohří (*Dobeš – Zápotocký 2013, tab. 3*).

Otázkou je spolehlivost datace a kulturního určení objektů. Kritériem je zpravidla velikost a typové složení keramiky z jejich záhozu. V obou těchto parametrech jsou mezi vybranými nálezovými soubory značné rozdíly (*tab. 1*)⁷. Do třídy „velkých“ souborů, s počtem nad 1000 zl., spadá jediný, z objektu 1070 s 1073 zlomky. Dalších šest souborů se 100–500 zlomky se řadí do třídy „menších středních“ (obj. 642, 643, 687, 1017, 1027, 1149). U zbývajících „malých“ souborů počty zlomků vesměs nepřevyšují 50 (obj. 681, 806, 1014) či dokonce jen 10 zl. (obj. 860, 900, 1019, 1032, 1043), přičemž počet typově/tvarově určitelných se pohybuje od jednoho do tří (*tab. 2*). Staroeneolitické stáří posledních šesti objektů proto nemusí být – též s ohledem na polykulturní osídlení lokality, projevující se u řady objektů slabší či silnější intruzí – zcela jisté.

Tvary a typy nádob. Ve střepovém materiálu z 15 objektů baalberské KNP jsme identifikovali celkem sedm tříd nádob a v jejich rámci rozlišili 32 typů (*obr. 25; 26; tab. 2*).

1 nálevkovité poháry a hrnce

11.1–11.6 nálevkovité poháry (o-dm max. 240/260 mm):

11.1: s nižším hrdlem měkce odsazeným od ovoidního těla s nevýraznou horní výdutí; na plecích krátké svislé, úzké lišty (počet?); I₁ ca 100. – 1 ks, *obr. 9: 2*.

11.2: dto, širší verze; I₁ ca 130. – 3 ks, *obr. 14: 6; 16: 2, 3*.

11.3: s vyšším hrdlem odsazeným rýhou od těla s horní výdutí, na plecích dva protilehlé U-vousy; I₁ 106. – 1 ks, *obr. 16: 4*.

11.4: s nižším, prohnutě rozevřeným hrdlem, tělo relativně široké, ovoidní, s výraznou horní výdutí; na podhrdlí pupky (počet pupků ?); I₁ 120. – 1 ks, *obr. 10: 4*.

11.5: tvar ?; dochována jen část hrdla souvisle krytého horizontálními řádky prstových vrypů. – 1 ks, *obr. 14: 2*.

11.6: miniaturní pohárek s vyšším slabě kónickým hrdlem ostře nasazeným na těle se střední výdutí. – 1 ks, *obr. 12: 9*.

12.1–12.5 nálevkovité hrnce pohárovité (o-dm. 280–400 mm):

12.1: s nižším, prohnutě rozevřeným hrdlem měkce nasazeným na širší ovoidní tělo s horní výdutí; na okraji krátká šikmá lišta; I₁ 96. – 2 ks, *obr. 11: 1; 16: 15*.

12.2: proporčně odpovídající typu 12.1, ale celkovou stavbou těla štíhlejší; na plecích V-lišty (*obr. 11: 2*), na okraji pupky (*obr. 19: 10*); I₁ ca 100. – 5 ks, *obr. 11: 2; 17: 1*.

⁷ K dělení souborů sídlištní keramiky KNP podle velikosti srov. *Zápotocký 1996, 439*.

12.3: s vyšším, široce rozevřeným hrdlem ostře nasazeným na tělo s nevýraznou horní výdutí; I₁ 125. – 1 ks, *obr. 19: 7.*

12.4: s nižším, výrazně rozevřeným hrdlem ostře nasazeným na tělo s výraznou horní výdutí (spodek těla chybí). – 1 ks, *obr. 18: 2.*

12.5: od typu 12.3, jemuž tvarově odpovídá, se liší plynule esovitým profilem a úzkou okrajovou prstovanou lištou; I₁ 108. – 1 ks, *obr. 9: 6.*

13.1–13.4 nálevkovité hrnce mísovité (o-dm. 280–600 mm):

13.1: s vyšším hrdlem slabě rozevřeným a lehce prohnutým, ostře nasazeným na ovoidní tělo s nevýraznou horní výdutí; o-dm. 400–460 mm. – 2 ks, *obr. 12: 14; 19: 6.*

13.2: dto s nižším hrdlem; o-dm. 300 mm. – 1 ks, *obr. 10: 6.*

13.3: s nižším, slabě rozevřeným hrdlem ostře či měkce nasazeným na ovoidní tělo s nevýraznou horní výdutí; od předchozího typu se liší drobnými uchy naspodu opatřenými plastickými V- či E-vousy na nasazení hrdla, též s pupky pod okrajem; o-dm. 280–380 mm, I₁ 120–130. – 8 ks, *obr. 15: 7; 16: 10, 14; 17: 3–6; 19: 8.*

13.4: se slabě rozevřeným hrdlem, plynule esovitým profilem a výraznou horní výdutí, pod okrajem opatřen pupky (počet pupků?); o-dm. 340–600 mm; I₁ 140–150, jen u hrnce *obr. 13: 8* je I₁ ca 80–90, tj. pohárovitý. – 3 ks, *obr. 13: 8; 18: 1, 3.*

2 koflíky

2.1: s nízkým, slabě kónickým hrdlem ostře nasazeným na nízké, zploštělé kulovité tělo naspodu oblé, bez vyznačeného dna; ucho úzce páskové, slabě převýšené. – 1 ks, *obr. 12: 8.*

3 džbány

3.1: baalberského typu, s prohnutě rozevřeným hrdlem ostře nasazeným na tělo s výraznou oblé dvojkónickou střední výdutí; páskové ucho nasazené pod okrajem je vždy naspodu opatřeno plastickým vousem ve tvaru V, U, E, navíc též s pupky posazenými po stranách vousu, proti vousu či na výdutí. – 5 ks, *obr. 9: 3; 10: 2; 16: 5; hrdla: 12: 7; 15: 9.*

4 amfory

4.1: baalberského typu; oblé dvojkónické tělo má, stejně jako džbány, výraznou střední výdutí; hrdlo válcovité, zpravidla slabě prohnutě rozevřené, na spodním obvodu často opatřené úzkou lištou, hladkou nebo prstovanou; na max. výdutí čtyři (?) krátká pásková ucha, 1× se spodním V-vousem. – 5 ks, *obr. 15: 10, 11, 15; 16: 11, 12; 19: 5.*

4.2: tělo ovoidní s horní výdutí, ucha posazena na plecích, tj. nad max. výdutí (počet uch ?); tvar hrdla ? – 1 ks, *obr. 17: 2.*

4.3: tělo kulovité s uchy na max. výdutí (počet uch ?); tvar hrdla? – 2 ks, *obr. 9: 7.*

4.4: miniaturní amforka s kónickým hrdlem a oblé dvojkónickým tělem, profil plynulý; nad max. výdutí křížově rozmístěna čtyři pupkovitá ucha. – 1 ks, *obr. 9: 5.*

5 mísy

5.1: s přímým rozevřeným hrdlem ostře nasazeným na dvojkónické tělo s oblé lomenou výdutí, profil ostře esovitý. – 3 ks, *obr. 9: 8; 14: 7?; 16: 7?.*

5.2: s nízkým kónickým hrdlem ostře nasazeným na dvojkónické tělo s extrémně úzkými plecemi. – 1 ks, *obr. 12: 10.*

5.3: nálevkovité s plynule esovitým profilem. – 1 ks, *obr. 15: 4.*

5.4: kalotovité se svislým okrajem. – 1 ks, *obr. 15: 6.*

5.5: ploše kónické. – 3 ks, *obr. 14: 5; 15: 5, 12.*

6 zásobní hrnce s okrajovou lištou o9, o10

6.1: s horní částí těla válcovitou až slabě kónickou a okrajovou lištou (a) hladkou, (b) naspodu prstovanou, (c) svisle čárkovanou. – 4 ks, *obr. 12: 12; 13: 3; 14: 3.*

6.2: s horní částí těla kónicky rozevřenou a okrajovou lištou hladkou či nehtovanou, též naspodu řídcě děrovanou. – 4 ks, *obr. 13: 6, 7; 15: 16, 19.*

7 zvláštní tvary

7.1: láhve s prohnutě rozevřeným hladkým hrdlem různé výšky, měkce nasazeným na tělo, v rekonstruovatelných případech kulovité či oble dvojkónické; též se dvěma (?) uchy na plecích. Původní výšku lze odhadovat podle průměru ústí, širokého od 8 do 12,5 cm, na ca 20–25 cm.

7.11: dvoj(?)uché, hrdlo středně vysoké, tělo kulovité, ORN na plecích část V-vousu pod páskovým uchem. – 1 ks, *obr. 16: 8*.

7.12: bezuché ?, hrdlo vysoké, kónicky rozevřené; tvar těla ? – 2 ks, *obr. 9: 4; 10: 3*.

7.13: bezuché ?, hrdlo nízké, kónicky rozevřené; tvar těla ? – 1 ks, *obr. 14: 1*.

7.10: tvar hrdla ?, tělo oble dvojkónické s výraznou střední výduť, *obr. 16: 9*.

7.2: lžice

7.21: s rukojetí hrotitě jazykovitou. – 1 ks, *obr. 10: 7*.

7.22: s rukojetí široce jazykovitou. – 1 ks, *obr. 10: 8*.

Z hlediska **funkčního určení** se sídlištní keramika, jak ji představuje suma 102 typově určitelných nádob z vybraných 15 objektů, převážně sil (*tab. 2*), dělí do tří početně zhruba stejných kategorií. Relativně vysoký podíl tu mají *zásobní tvary* (38 ks = 37 %), především nálevkovité hrnce pohárovité a mísovité, největší z nich až půlmetrového průměru (30 ks), a relativně slaběji zastoupené typické eneolitické zásobní hrnce s okrajovou lištou (8 ks). Druhou kategorií co do počtu je *stolní nádobí* (36 ks = 35 %): nálevkovité poháry, mísy, koflík a lžice (23, 9, 1 a 2 ks). Na třetím místě stojí nádoby určené k *transportu či skladování tekutin* (28 ks = 27 %): džbány, láhve a víceuché amfory (9, 6 a 13 ks).

Po **technologické stránce** je keramika, makroskopicky posuzována, převážně z jemnozrnné, jemně písčité až písčité hlíny, zpravidla se stopovou, vzácněji silnější příměsí slídy, resp. slídnatého prachu, též drobných bílých kamínků. Barva povrchu kolísá od šedé, resp. šedočerné po světlehnědou, okrově hnědou až cihlovou, na lomu je zpravidla šedá až šedočerná. Z hlediska úpravy je povrch nádob hodnocen obvykle jako „jemně hlazený/původně leštěný“ (p21), méně často „leštěný“ (p1), přičemž takto pečlivá úprava je charakteristická nejen pro poháry, džbány, mísy a láhve, ale též pro značnou část zásobních tvarů – nálevkovitých hrnců, zásobních hrnců s okrajovou lištou i rozměrných amfor. Nejvýše co do kvality stojí láhve, přesněji ty z nich, vyrobené z plavené hlíny, tvrději vypálené a s vysoce lesklým povrchem.

2.3.2.2. Broušená, štípaná a ostatní kamenná industrie; kostěná industrie

Broušená industrie je zde zastoupena dvěma artefakty:

Obj. 643: *Sekeromlat pracovní* – týlová polovina; hornina: modravě šedá, p. přeleštěný, zčásti obitý, zachov. d. 63 mm, vývrt: 23–27 mm, *obr. 20: 1*.

Obj. 1014: Zlomek *kladivovitého otloukače* druhotným vývrtem upravený z břitové poloviny *plochého sekeromlatu* bez určitelného tvaru týlu a ostří, s hexagonálním profilem b2/b3 (tj. bočnice oble lomené, plochy se středovou rýhou v-profilu zčásti ploché, zčásti podélně lehce prožlabené) a se slabě prohnuto podélnou osou. Takto upravený nástroj byl funkční až do opětovného zlomení, tentokrát v místě sekundárního vývrtu. Dochovaný zlomek, už bez původní břitové partie sekeromlatu, má jednu zlomovou plochu úderově obitou, zaoblenou, druhá zůstala neupravená; hornina modravě šedočerná, povrch leštěný, primární vývrt pův. kónický, dm. ca 25 mm, sekundární vývrt dutým vrtákem dvojí: 19–14 a 17–11 mm, svrchu zbroušený; *obr. 20: 2*.

Zatímco první zlomek je obecně eneolitického stáří, druhý zlomek je typově i chronologicky mimořádně cenný. Z typologického hlediska jde o část břitové poloviny tzv. *plochého sekeromlatu* typu F I-X-x sekundárně upravenou do tvaru kladivovitého mlatu. Náleží tak k nejstarší formě bojových sekeromlatů KNP, tzv. plochým sekeromlatům

objekt	SGS	KL2	Skršín	křemičitá hmota	silicit	spongolit	celkem
643	1						1
687		2	4				6
1017	2	9		1	3	1	16
1019	2	3			2		7
1027		1					1
celkem	5	15	4	1	5	1	31

Tab. 5. Štítary. Štípaná industrie v objektech kultury nálevkovitých pohárů: počet a surovina (zkratky: SGS – silicit glacienních sedimentů; KL2 – rohovec typu Krumlovský les 2; Skršín – křemenec typu Skršín). Autor: J. Eigner.

Tab. 5. Štítary. Chipped industry in FBC features: number and raw material (abbreviations: SGS – silicite of glaciennic sediments; KL2 – Krumlov Forest chert 2; Skršín – Skršín quartzite).

(flache Streitaxte, F-Äxte), s těžišťem výskytu ve starším období KNP (Zápotocký 1992, 38). Nález je zatím nejstarším datovaným exemplářem této formy z obvodu české KNP. Podobně jako štítarský exemplář jsou datované F-sekeromlaty z oblasti severoalpských pobřežních sídlišť, tam konkrétně do 39. stol. před Kr. (Matuschik 2011, 278, Abb. 183).

Štípaná industrie (obr. 20: 10–12; tab. 5)⁸

Popis artefaktů (J. Eigner, K. Kapustka):

Objekt 643. Zlomený úštěp z těžní plochy jádra, SGS s malým zbytkem světlé kůry (23, 14, 3 mm). – Bazální část úštěpu, rohovec typu KL II. – Odštěpek kvalitního silicitu.

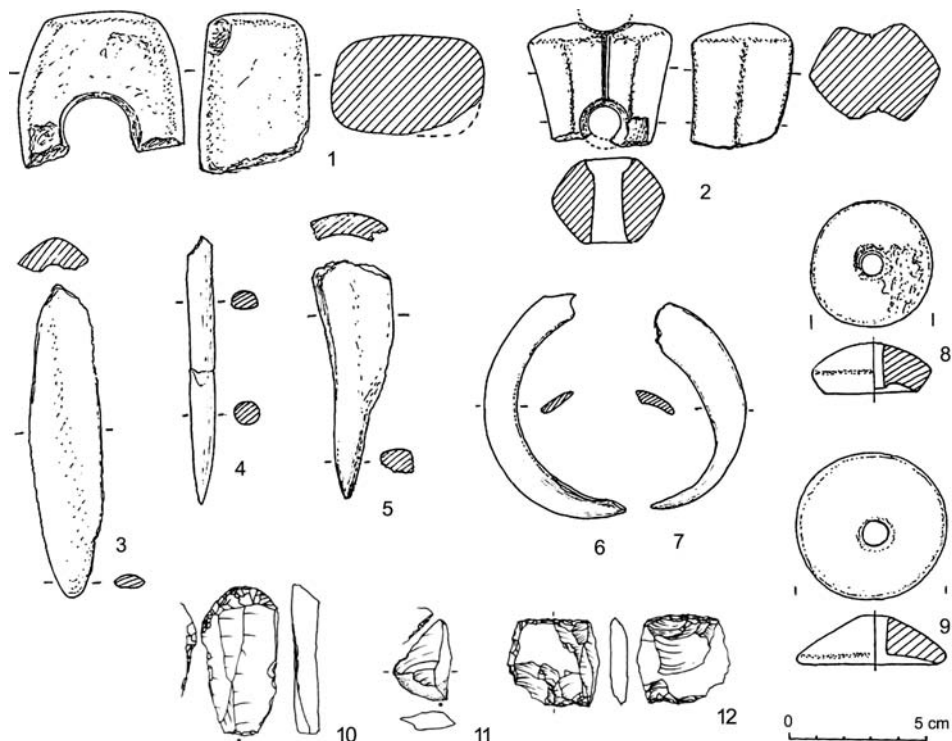
Objekt 687. Cílový úštěp s částečně olámanými hranami, patka sekundárně preparovaná několika údery, KL II (d. 32 mm). – Odštěpovač/dlátka s protilehlými výrazně zhmžděnými hranami (jedna konvexně prohnutá, druhá přímá), na širokém úštěpu z těžní plochy jádra, Skršín (32, 33, 9 mm). Obr. 20: 10. – Preparační úštěp s místní retuší levolaterálně, KL II (?) se zbytkem silnější kůry (d. 28 mm). Obr. 20: 11. – Bazální část širokého úštěpu z těžní plochy jádra, Skršín (18, 33, 9 mm). – Zlomený úštěp, pravděpodobně tableta (odstraněná úderová plocha jádra), Skršín (38, 35, 9 mm). – Škrabadlo na cílové čepeli, hlavice formována lamelární retuší, bilaterálně opotřebeno v důsledku zasazení, příp. použití k řezání, Skršín (53, 27, 9 mm). Obr. 20: 12.

Objekt 1017. Úštěp, KL II (d. 17 mm). – Odštěpek a zlomený úštěpek, KL II. – Mikročepel s odlomenou bází, krakelací zbělený silicit (š. 7 mm). – Jádrovitý úlomek, KL II (d. 34 mm). – Preparační úštěp, KL II (d. 32 mm). – Úštěp, křemičitá hmota tmavě okrově až narůžovělá (d. 16 mm). – Zlomený úštěp, šedý hrubší sílex s bílými skvrnkami. – 7 úštěpů preparačních a blíže neurčených, mezi nimi jeden zlomený (č. 5) může být tabletou, z toho 2 se zbytkem světlé kůry rohovce KL II a jeden valoun neurčeného silicitu, celkem 4 × KL II (2× se zbytkem světlé kůry), po jednom kusu SGS, neurčený silicit (s kůrou valounu), spongolit? (č. 7, makroskopicky připomíná variety z české křídové pánve popsané v souboru KNP z Litoměřic: Eigner – Přichystal 2015, 510, obr. 5: 1). – Odštěpek rohovce KL II (č. 10). – Čepel s laterální kůrou, se šikmou příčnou retuší a šikmým srpovým leskem dorzovětrálně, terminální část částečně odlomena, kvalitní silicit s hladkou kůrou, asi SGS, poškozen krakelací (26, 15, 3 mm). – Úštěpek, KL II (d. 13 mm).

Objekt 1019. Zlomek cílového odštěpu, KL II. – Bazální část čepel levolaterálně částečně retušované, SGS (17, 13, 4 mm). – Preparační úštěp, KL II (d. 25 mm). – Bazální část odštěpu z těžní plochy jádra, kvalitní silicit (SGS nebo KL II). – Mediální část čepel poškozená přepálením, krakelací zbělený silicit (š. 17 mm). – Drobný úštěp, šedý silicit se zbytkem kůry (spongolit nebo KL I, d. 19 mm).

Objekt 1027. Úštěpek, KL II? (d. 14 mm).

⁸ Za popis a zhodnocení celého souboru (celkem 31 ks z pěti objektů) děkujeme J. Eignerovi a K. Kapustce. Popis zahrnuje selektivně relevantní deskriptivní údaje (metrika výběrově, u celých artefaktů vždy, úpravu patky a další poznámky v méně běžných případech). Zkratky suroviny: SGS – silicit glacienních sedimentů; KL – rohovec typu Krumlovský les (s číslem variety); Skršín – křemenec typu Skršín.

Obr. 20. Štítary. Broušená, štípaná a kostěná industrie. 1, 4, 5 obj. 643; 2, 9 obj. 1014; 3 obj. 1149; 6 obj. 1027; 7, 8, 10–12 obj. 687 (č. 10–12 kresba J. Eigner).

Fig. 20. Štítary. Polished, chipped and bone industry. 1, 4, 5 feature 643; 2, 9 feature 1014; 3 feature 1149; 6 feature 1027; 7, 8, 10–12 feature 687.

Komentář (*J. Eigner*). Štípaná kamenná industrie z objektů KNP, celkem 31 ks, pochází z pěti objektů (srov. tab. 5). Výrazně kolísá její četnost, a to mezi jediným a 18 exempláři (obj. 643: 3 ks, obj. 687: 6 ks, obj. 1017: 18 ks, obj. 1019: 6 ks, obj. 1027: 1 ks). Polykulturní charakter osídlení plochy, a zvláště intenzivní výroba a používání štípané industrie v období StK (srov. *Stolz et al. 2018*, na str. 36 ke KNP), zpochybňují výpověď analýzy souboru jako celku a jeho komparaci s jinými industriemi středoevropské KNP. Technologická pozorování ukazují na běžný sídlíštní, spotřebitelský charakter, kdy docházelo k průběžné výrobě polotovárů, příp. nástrojů a jejich používání, stejně jako reparacím jader. Sedm artefaktů (23 %) bylo přepáleno.

Datování souboru štípané industrie činí značné problémy. Starému eneolitu patří jistě dlátko a nejspíše i čepelové škrabadlo z křemence typu Skršín (obj. 687, obr. 20: 10). Jiné retušované artefakty nejsou nijak výrazné, příp. náleží spíše neolitu (obj. 1017, retušovaná čepel s leskem). Vzhledem k morfoloické chudobě souboru lze problematiku jeho chronologie, resp. intruzí odvozovat ze zastoupení kamenných surovin. Těch bylo určeno nejméně 5 typů, přičemž dominují kvalitní silicity (rohovec typu Krumlovský les – 16 ks, 52 %, silicit glacienních sedimentů – 5 ks, 16 %) nad křemenci typu Skršín (4 ks, 13 %) a jen stopově zastoupenými křemičitými hmotami a spongolitem (?). Rohovec typu Krumlovský les (varieta II) tvoří dominantní surovinu místního osídlení StK (*Stolz et al. 2018*, 36, tab. 3), kde se objevují také podobné variety křemičitých zvětralín (*Stolz et al. 2018*, 38) i další suroviny zastoupené v objektech KNP. Prokázat na štípané industrii lákavou možnost importu moravských rohoveců ve starém eneolitu nelze, neboť z nich nepochází jediný datovatelný artefakt. V této souvislosti bude cenné sledovat další soubory kamenných artefaktů z východní části středních a východních Čech, kam se mohly šířit nejen v souvislosti s expanzí bolearázského typu badenské kultury (srov. Kutná Hora, Cimburk: *Vencl 2000*).

Ostatní kamenné industrie. Zlomky čtyř drtel a pěti otloukačů z objektů 643, 687 a 1070 (*tab. 4*, v době zpracování zčásti nedostupné):

Objekt 643: *otloukač* oble hranolovitý – hrot říčního oblázku; hornina modravě šedá, p. hladký, rozm. 48 × 42 × 30 mm.

Objekt 687: dva *otloukače*, kulovité a zploštělé – oblázky s úderovými ploškami po obvodu; hornina: kvarcit; rozm. 88 × 77 × 55 a 70 × 68 × 60 mm.

Kostěná industrie. Celkem 13 ks ze sedmi objektů, z nich šest funkčně určeno, zbývající v době zpracování nedostupné:

Objekt 643: *hrot* kostěný, d. 106 mm (kompakta, velký savec), *obr. 20: 4*.

Objekt 643: *bodec* kostěný s úzce dlátkovitým ostřím š. 7 mm, d. 82 mm (diafysa, velký savec), *obr. 20: 5*.

Objekt 687: *kel*, dutina zubu obnažena příčným broušením z vnitřní strany, ostrý konec umožňuje funkci šídla, d. 80 mm (špičák spodní pravý, prase domácí, *Sus domesticus*, samec), *obr. 20: 7; 22: F*.

Objekt 1017: artefakt? (záprstní kost, prase, *Sus*).

Objekt 1027: *kel*, podélně rozštípnuto, příčné pracovní nebo výrobní stopy (škrabka?), d. 88 mm (špičák spodní, prase, *Sus* cf. *domesticus*, samec), *obr. 20: 6; 22: G*.

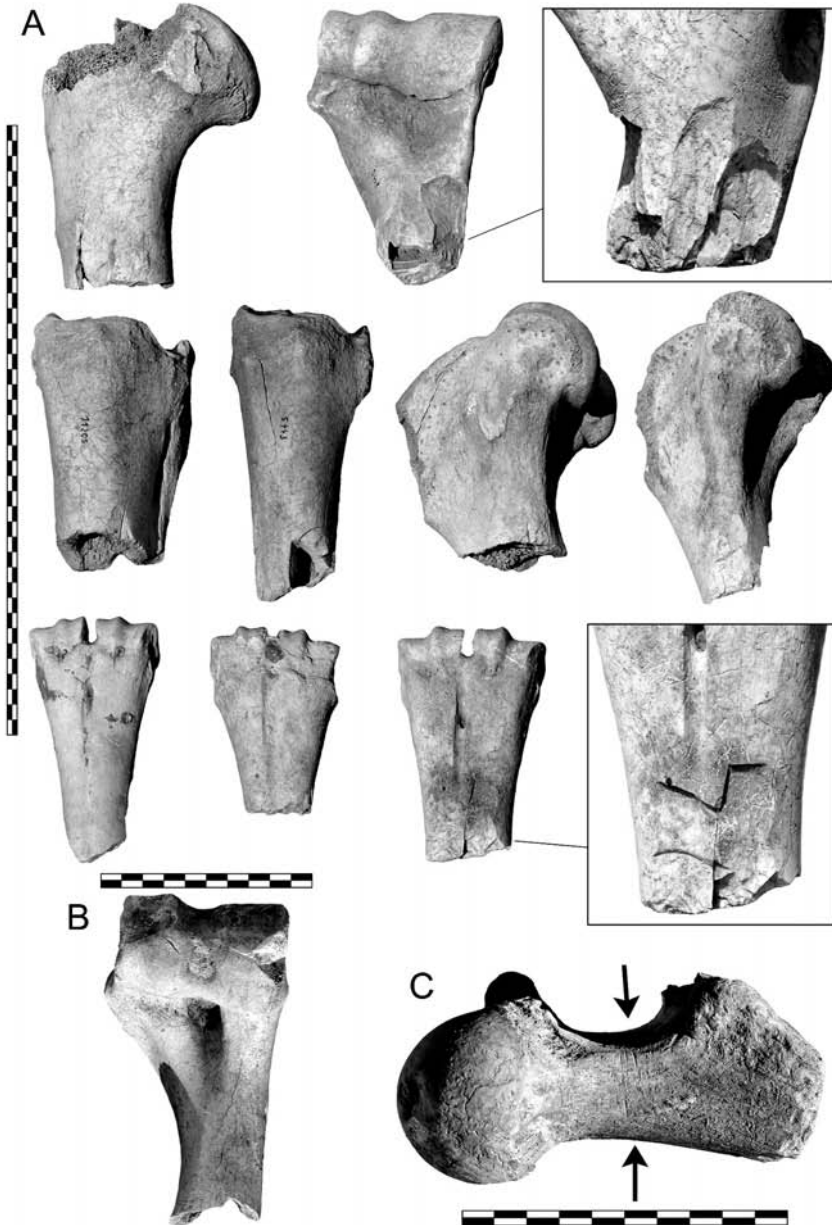
Objekt 1149: *hrot* s jedním koncem sbrušeným do úzce dlátovitého ostří, d. 110 mm (kompakta dolní čelisti, tur domácí, *Bos taurus*), *obr. 20: 3*.

2.3.2.3. Osteologický materiál

Předmětem analýzy je zvířecí osteologický materiál ze zahluobených objektů získaný při archeologickém výzkumu na trase silničního obchvatu Kolína v r. 2008 u Štítar, konkrétně ze sedmi objektů spolehlivě datovaných do rané fáze baalberského stupně kultury s nálevkovitými poháry (KNP) a neobsahující kontaminace (obj. 642, 643, 687, 1017, 1027, 1070, 1149) a z dalších šesti objektů (681, 806, 860, 1014, 1019, 1032), které jsou s velkou pravděpodobností téhož stáří (zde označeno jako „cf. KNP“). Většina objektů je interpretována jako zásobní jámy, z nich obj. 860 je silo s kostrovým pohřbem. Nehojné kostěné artefakty jsou pojednány zvlášť (kap. 2.3.2.2), nicméně do základních kvantifikací (*tab. 6*) jsou, stejně jako jedna lidská kost, zahrnuty. Soubor čítá celkem 1305 kosterních nálezů o hmotnosti 21,1 kg. Standardní kvantifikace taxonů a kategorií jsou v následujícím přehledu doplněny o slovní popis zvláštních nálezů a zjištění.

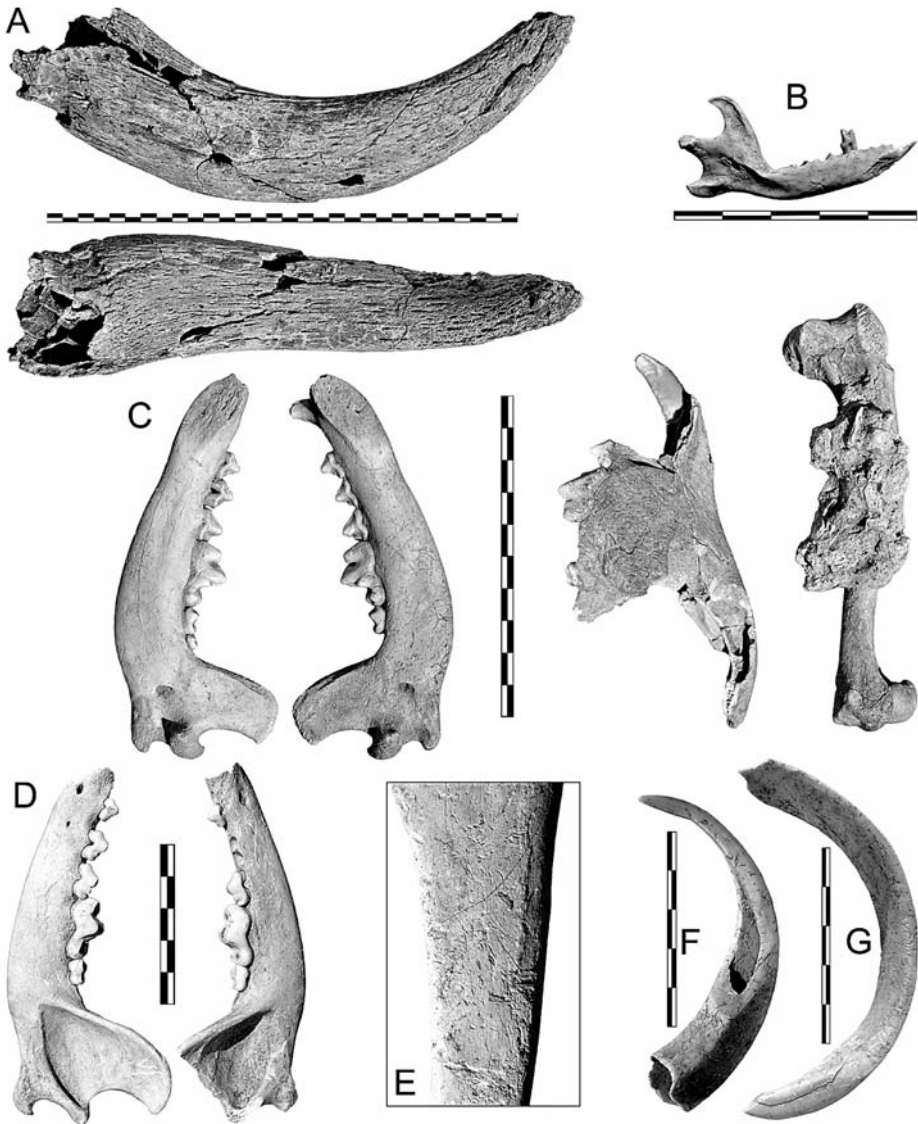
Materiál je kvantifikován pomocí počtů nálezů (NISP) a pomocí hmotnosti kostí, dvou metod přinášejících kvalitativně zcela odlišné pohledy na zastoupení zvířecích druhů (*tab. 6*). V případě NISP byly fragmenty jsoucí evidentně součástí téže kosti, např. umožňující vzájemné slepení, započítány jako jedna položka. Způsob kvantifikace a vyhodnocení zohledňuje přítomnost většího počtu zvířecích skeletů ve zkoumaném souboru. Torza skeletů mají různý stupeň zachování, resp. zahrnují různý počet kostí od několika navazujících kostí téže končetiny až po téměř celý skelet. Vzhledem k různému charakteru zmíněných skeletů je k jednotlivým případům přistoupeno individuálně. Mají-li skelety (resp. soubory kostí zjevně patřící jednomu jedinci) celistvější povahu, pak v kvantifikacích v *tab. 6* figurují jako jedna položka a celkový počet zahrnutých kostí/fragmentů je k dispozici v anatomickém popisu skeletů v legendě k *tab. 6*. V případě, kdy kosti patrně netvořily větší anatomicky navazující celek, jsou jednotlivé kosti/fragmenty započítány zvlášť, i když mohou patřit téměř jedinci (zejm. kosti končetin telete v obj. 687). Rozměry uvedené v textu jsou měřeny podle *von den Driesch 1976*.

Obj. 642: Z tafonomického hlediska je zajímavý rozdíl mezi odvápněnými a téměř bílými kostmi s erozí po kořnicích rostlin z hloubky 100–110 cm a kostmi s nenarušeným povrchem z hloubky 0–10 cm, které navíc obsahují řadu spálených kostí. Z taxonomického hlediska je obsah objektu poměrně pestrý: tur domácí, prase, koza, ovce/koza, kůň, pes, hryzec, větší pták (asi husa), menší pták a člověk. Malý fragment lidské mozkoviny je vedle lidského skeletu v obj. 860 jediný na sídlišti doložený pozůstatek člověka. Zajímavý je nález poloviny humeru dospělého koně s příčnou fragmentací a dvěma drobnými záseky u místa zlomu (*obr. 21: B*, srov. podobnou fragmentací u turů v obj. 687, *obr. 21: A*).

Obr. 21. Štítary. A – soubor dlouhých kostí turů (*Bos*) z objektu 687 s nezvyklou příčnou fragmentací vzniklou patrně intencionálním odsekáváním, v boxech detaily sekání na pažní kosti (nahore) a metatarsu (dole); B – pažní kost koně (*Equus*) z obj. 642 s podobnou fragmentací; C – „řeznické“ zářezy (šípky) na krčku jedné ze stehenních kostí tura (*Bos*) z obj. 687. Měřítko: 1 dílek = 1 cm. Foto R. Kyselý.

Fig. 21. Štítary. A – assemblage of long cattle bones (*Bos*) from feature 687 with unusual transverse fragmentation apparently resulting from intentional chopping, boxes show details of chopping on humerus (above) and metatarsal bone (below); B – horse (*Equus*) humerus from feature 642 with similar fragmentation; C – “butcher’s” cuts (arrows) on the neck of one of the cattle (*Bos*) femurs from feature 687. Scale: 1 segment = 1 cm.

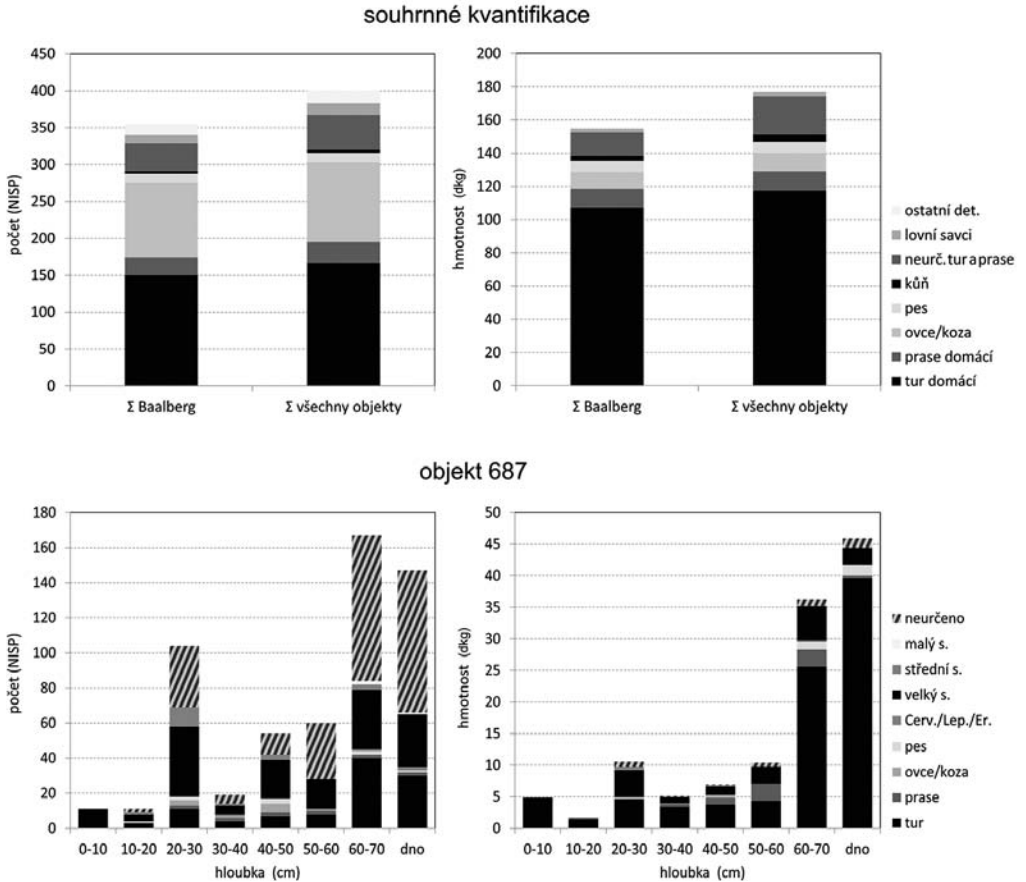
Obr. 22. Štítary. A – rohový výběžek (*processus cornualis*) tura domácího (*Bos taurus*) z obj. 1027, pohled ze dvou stran; B – mandibula ježka (*Erinaceus cf. roumanicus*) z obj. 687; C – mandibuly, část lebky a pažní kost mladého psa (obj. 687), pažní kost (zcela vpravo) je obalena konkrecí obsahující drobné fragmenty kostí; D – mandibuly staršího psa (obj. 643); E – šikmé, možná „řeznické“ zářezy na mediální ploše diafýzy holenní kosti staršího psa (obj. 643); F – artefakt ze špičáku prasete (obj. 687); G – artefakt ze špičáku prasete (obj. 1027). Měřítko: 1 dílek = 1 cm. Foto R. Kyselý.

Fig. 22. Štítary. A – horn core (*processus cornualis*) of domesticated cattle (*Bos taurus*) from feature 1027, view from two sides; B – mandible of hedgehog (*Erinaceus cf. roumanicus*) from feature 687; C – mandibles, section of skull and humerus of a young dog (feature 687), the humerus (far right) is covered by a concretion containing small bone fragments; D – mandibles of an older dog (feature 643); E – oblique, possible “butcher’s” cuts on the medial surface of the diaphysis of the tibia of an older dog (feature 643); F – artefact from the canine tooth of a pig (feature 687); G – artefact from the canine tooth of a pig (feature 1027). Scale: 1 segment = 1 cm.

Obj. 643: Na rozdíl od sousedního obj. 642 je zde minimální podíl prasat, naopak silně je zastoupena kategorie ovce/koza. Spolehlivě je této kategorii doložena jen ovce a výrazný je podíl metapodií, z nichž některé nesou zářezy. Z horizontu 70–120 cm pochází celkem 19 fragmentů metapodií, tj. 27 % všech kostí ovcí/koz a 13 % všech kostí. Jen v rozmezí 100–120 cm byla přítomna řada fragmentů metapodií minimálně tří ovcí a čelisti opět min. tří ovcí různého věku – mezi nimi dvě celé mandibuly a části maxil asi téhož jedince ve věku 4–6 let. Přítomny jsou pozůstatky staršího psa zastoupeného fragmenty lebky, páteří bez ocasu, kostí holení, zadní pravou tlapou a izolovanými kostmi levé zadní tlapy (celkem asi 1/3 skeletu, blíže viz appendix k *tab. 6*). Jelikož kosti reprezentují různé anatomicky nenavazující části těla pocházející z různých úrovní mezi 70 a 100 cm, byl skelet v zásypu nejspíš rozptýlen. Na poměrně vysoké stáří ukazuje silnější ohrubnutí zubů (*obr. 22: D*). Jeden obratel psa je spálen a holenní kost nese příčné šrámy, které asi představují zářezy kamenným nástrojem (*obr. 22: E*). Kromě uvedeného je pes zastoupen kostřičkami min. tří štěňat ve věku ca 4–5 měsíců pocházejícími z hl. 60–80 cm (blíže v appendixu k *tab. 6*). Přestože se trochu liší velikostí, může jít o jedince z téhož vrhu. Přes obecně nízký podíl prasat je přítomen kleták značných rozměrů prasete divokého.

Obj. 681: Na dně byly přítomny kosti dvou juvenilních zajíců (segment 2), distální polovina humeru juvenilního tura a celá lopatka dospělého domácího tura s délkou (HS) ca 360 mm (segment 1), ostatní horizonty obsahovaly jen nevýrazné kosterní nálezy (srov. obj. 806).

Obj. 687: Silo představující počtem i hmotností kostí nejbohatší objekt. Největší množství osteologického materiálu, v němž nápadně dominuje tur, bylo nalezeno při dně, tj. v hl. 60–80 cm (horizontální distribuce viz *obr. 23, dole*). Podle terénní fotodokumentace je velká část kostí tura z úrovně 60–80 cm (objemově 2/3) soustředěna na dně v půlkruhu při jižním a vých. okraji jámy (*obr. 7: 1–3*). Tato koncentrace zahrnuje dospělé tury různých velikostí i tura juvenilního a subadultního a nápadně jsou velké kusy, zejména dlouhých, kostí (*obr. 21: A*). Zvláštní posouzení zasluží způsob fragmentace těchto kostí tura. Běžně jsou dlouhé kosti představující sdištinění kuchyňský nebo řeznický odpad rozlámány rozmanitým způsobem, typická je např. tzv. spirální fragmentace vznikající u čerstvějších kostí necílenou fragmentací (*Lyman 1994*). V objektu 687 jsou oproti tomu frekventované poloviny dlouhých kostí (pažní, vřetení, stehenní kosti, metapodia) vykazující příčné nespíralní zlomy bez výrazných nerovnoměrností na okrajích (*obr. 21: A*). Vesměs kolmé příčné zakončení a známky sekání (*obr. 21: A*) naznačují, že tyto kosti byly záměrně a specifickým způsobem odsekávány. Investice do takového způsobu zpracování nekorresponduje s prostým lámáním nebo štípáním kvůli morku. Je možné, že tento materiál představuje předpřipravenou surovinu, nebo naopak odpad po výrobě nástrojů. V kombinaci s koncentrací většiny příčně odsekaných kostí v nejnižší úrovni (60/70 cm – dno), mnohé na dně u stěny, to může znamenat, že jáma nebo její okolí sloužilo jako pracovní prostor řemeslníka. Nicméně u tura bylo zaznamenáno např. i podélné štípání stehenní a pažní kosti a zářezy na astragalu a femuru (*obr. 21: C*), které jsou zjevně výsledkem předchozího řeznického nebo kuchyňského zpracování. Většina kostí juvenilního tura, distribuována ve spodních 2/3 zásypu objektu a vesměs přepálena, představuje pozůstatky distálních částí všech čtyř končetin možná téhož telete ve věku 4–10 měsíců (viz appendix k *tab. 6*). Může jít o bezmasý odpad z porážky, a proto kosti nejsou hodnoceny jako skelet. Doklady artikulace jsou u tura ojedinělé (příčně přeseknutý axis skloubený s atlasem, *obr. 7: 3*). Na druhou stranu byl v objektu přítomen téměř kompletní skelet selete ve věku 6–10 měsíců a ca 1/2 skeletu mladého psa střední velikosti ve věku 8–9 měsíců (viz níže appendix k *tab. 6, obr. 22: C*). Stupeň artikulace *in situ* není fotograficky dokumentován a znám, nicméně jedna izolovaná pánev psa byla fotograficky zachycena mezi kostmi tura na dně. Většina kostí skeletu psa sice pochází z větších hloubek (60–80 cm/dno), ale ojedinělé kosti z horních vrstev asi také patří tomuto jedinci. Distribuce kostí selete v různých hloubkách (30 cm až dno) naznačuje rozptýlení alespoň některých elementů skeletu. U selete i psa jsou doloženy v podstatě všechny části těla (hlava, trup, všechny čtyři končetiny), včetně mnohých drobných elementů (prstní články, zápěstní kůstky, nepříroslé epifyzy a meziobratlové disky), nicméně u selete je skelet úplnější (blíže viz legenda a appendix k *tab. 6*). Kostí obou skeletů jsou jen velmi málo fragmentovány a nebyl na nich pozorován žádný řeznický či kuchyňský zásah. Nicméně přední zuby psa mají opálené korunky a patrně je trochu opálena i spodní část jedné mandibuly selete. Z tafonomického hlediska je zajímavá přítomnost konkrce na pažní kosti psa obsahující drobné neostře fragmenty kostí (*obr. 22: C* vpravo). Může jít o koprolit, v tomto případě i o obsah dosud nevyprázdňených střev daného psa naznačující tak vložení těla i s měkkými částmi, a potažmo deponování psa vcelku. Kromě uvedených skeletů obsahuje objekt několik, v různých horizontech rozptýlených fragmentů jiného prasete nebo prasat (dospělého/subadultního) a několik kostí jiného psa nebo psů. Zajímavostí objektu je deformovaný (stranově ohnutý) ocasní obratel tura, ojedinělý doklad telete krátce po narození (femur), artefakt ze špičáku prasete (*obr. 22: F*; kap. 2.3.2.2) a kost ježka (*obr. 22: B*), jehož nálezová pozice na dně významně snižuje pravděpodobnost kontaminace.

Obr. 23. Štitary. Kvantifikace zvířecích druhů nebo kategorií dle počtu nálezů (vlevo) a hmotnosti (vpravo). Grafy nahoře: souhrnné kvantifikace (dle *tab. 6*); grafy dole: horizontální distribuce zvířecích druhů nebo kategorií v nejbohatším objektu 687. Sytost černé barvy zhruba odpovídá průměrné velikosti zvířat v kategorii. V kvantifikaci dle NISP jsou části skeletů v každém objektu nebo vrstvě započítány vždy jako jedna položka. Zkratky: „Cerv./Lep./Er.“ = jelen + zajíc + jezelek, „neurč. tur a prase“ = neurčená forma тура a prasete, „ostatní det.“ = nálezy determinované jako drobní savci, ptáci, ryby, velevrub, s. = savec.

Fig. 23. Štitary. Quantification of animal species or categories by the number of finds (left) and weight (right). Graphs above: summary quantification (after *tab. 6*); graphs below: horizontal distribution of animal species or categories in the richest feature (687). The saturation of the black colour roughly corresponds to the average size of animals in the category. In NISP quantification, the parts of skeletons in each feature or layer are always counted as one specimen. Abbreviations: “Cerv./Lep./Er.” = deer + hare + hedgehog, “neurč. tur a prase” = undetermined form of cow and pig, “ostatní det.” = finds designated as small mammals, birds, fish, mussels, s. = mammal. For Latin terms see *tab. 6*.

Obj. 806: Objekt je osteologicky téměř prázdný, nicméně obsahoval při dně (hl. 120–130 cm) část korodovaného skeletu juvenilního zajíce (segment 4) a asi polovinu lopatky dospělého domácího тура (segment 4), což nápadně připomíná situaci v sílu 681.

Obj. 860: Tento objekt s lidskou kostrou (viz kap. 2.3.1, *obr. 7: 6*) obsahuje pouze fragment špičáku samce prasete, kostřičku křečka a dva neurčitelné fragmenty.

Obj. 1014: Objekt obsahoval pouze nevelký počet fragmentů kostí, z nichž více než polovina materiálu (objemově) byla spálena.

Obj. 1017: V úrovni 30–60 cm byly zjištěny pozůstatky asi jednoho, velmi juvenilního selete ve věku 1–3 měsíce (asi 1/5 skeletu, blíže viz appendix k *tab. 6*). V různých úrovních (20 cm – dno) byly přítomny řezáky domácího tura ($n = 7$), patrně dvou jedinců ve věku 4–5 let (dle *Komárka 1993a*), a v úrovni 40–50 cm sedm větších navzájem neslepitelných fragmentů pocházejících zřejmě z jedné lebky adultního domácího tura.

Obj. 1019: Jediným zajímavým nálezem je část horní čelisti staršího samce koně.

Obj. 1027: V různých úrovních byl mj. zjištěn artefakt ze špičáku prasete (50–60 cm; *obr. 22: G*; kap. 2.3.2.2), žebro větší ryby (20–30 cm), čtyři astragaly tří turů, z nichž některé patrně poznamenané přepálením nebo prošlé popelem (40–60 cm), a fragmenty velkého rohového výběžku tura domácího (hloubka ca 60 cm). V souboru ze Štítar jde o jediný nález rohu skotu, rekonstruovaný rohový výběžek je dokumentován na *obr. 22: A*.

Obj. 1032: Objekt obsahuje pouze šest fragmentů kostí tura a prasete.

Obj. 1070: Na keramiku zvlášť bohaté silo obsahovalo jen menší soubor v různých horizontech distribuovaných kostí (49 fragmentů, ca 1,2 kg), který je rozdělen na kosti z horní části (do hloubky 100 cm) datované jen obecně do KNP a kosti z větší hloubky datované do baalberské fáze KNP (viz *tab. 6*). V horní části jsou nápadnější a frekventovanější kosti velkých turů (velikostně na hranici tura domácího a divokého). Při dně pak bylo přítomno několik kostí skeletu asi jednoho selete ve věku 10 až 12 měsíců zahrnujících kosti masité části přední končetiny a možná i několik fragmentů žeber. Z nich lopatka a asi i některá žebra byly spáleny.

Obj. 1149: Objekt obsahoval pouze nevelký počet drobných kůstek a fragmentů zahrnujících ptačí kost.

Zastoupení zvířecích druhů a tělních částí

Výsledky osteologické analýzy je možno konfrontovat s výsledky jiných podobně datovaných souborů (*Kyselý 2012*). Soubor ze Štítar obsahuje relativně málo kostí divokých zvířat, v baalberských objektech 8 % dle NISP a 4 % dle hmotnosti. Z nich typicky lovní savci jsou zastoupeni, počítáme-li i skelety, jen 16 nálezy, což odpovídá 4 % všech determinovaných savců dle NISP a 2 % dle hmotnosti. To je poněkud méně, než je v eneolitu běžné, ale v KNP jde o opakovaně pozorovaný poměr (*Kyselý 2012*, grafy 11–21, mapa 4). V souboru ze Štítar se tudíž neprojevuje abnormálně výrazný podíl lovu zjištěný v nedalekém, vzdušnou čarou 11 km vzdáleném Cimburku rovněž baalberského stáří; nízkým podílem lovu se naopak soubor přibližuje moravským baalberským lokalitám Stránská skála a Přáslavice (srov. *Kyselý 2012*, grafy 18–19, mapa 4). Vedle typicky lovných savců patří k divokým živočichům ojedinělé kosti ježka (dle morfologie mandibuly pravděpodobně *E. roumanicus*; *obr. 22: B*), křečka, dalších hlodavců, husy?, menšího ptáka, větší ryby a drobný fragment lastury velevruba (*tab. 6, obr. 23*). Z domácích druhů jsou v materiálu spolehlivě prokázáni tur, ovce, koza, prase a pes. Grafy (*obr. 24, nahoře*) prozrazují velkou variabilitu v podílu počtu kostí tří hlavních kategorií domácích zvířat mezi jednotlivými objekty. Variabilita dle hmotnosti je menší, což je způsobeno výraznou dominancí tura dle této metody. Souhrnný poměr domácího tura, prasete a ovce/kozy v baalberských objektech je 55 : 9 : 36 % dle NISP a 83 : 9 : 8 % dle hmotnosti. Pokud započteme i neurčenou formu tura a prasete, jsou výsledné poměry 51 : 16 : 33 % dle NISP a 83 : 9 : 8 % dle hmotnosti. Poměry počítané na základě celkového materiálu (Baalberge + cf. KNP) se téměř neliší. Převaha tura zjištěná dle souhrnných údajů ve Štítarech – plynoucí z vyhodnocení NISP i z vyhodnocení hmotnosti (*tab. 6, obr. 23 a 24, nahoře*) – je v eneolitických souborech, a zejména v prostředí KNP, běžná (srov. *Kyselý 2012*, grafy 24–33, mapa 9). Zvlášť vysoký je podíl tura, a velkých savců obecně, v kosterně nejbohatším objektu 687 (*obr. 23, dole*). V některých objektech ale dominuje ovce/koza (obj. 643) nebo prase (obj. 1149, 642). Prase je výrazněji zastoupeno mezi nehojnými kostěnými artefakty (*obr. 22: F, G a níže*). Zajímavá je podobnost v poměrně vysokém zastoupení ovce/kozy ve Štítarech a v baalberském souboru z moravské lokality Stránská skála, zatímco skladba osteologického souboru z nedalekého Cimburku je v baalberské fázi odlišná, neboť ukazují nízký podíl ovcí/koz (srov. *Kyselý 2012*, grafy 28–29, mapa 9).

Na rozdíl od taxonomických poměrů je variabilita v anatomických podflech kulinářsky různě kvalitních části těl velká dle hmotnosti a malá dle NISP (*obr. 24*, dole; srovnány tři různé kategorie dle *Uerpmann 1973*). Průměrné hodnoty z celého analyzovaného souboru ale ukazují na poměrně vyvážené zastoupení všech tří sledovaných anatomických kategorií. Indicie pro export nebo import některých částí těl ze sídliště nebo do sídliště nebo indicie pro selektivní zacházení s kostním odpadem nebyly proto zjištěny.

Apendix k *tab. 6*: Popis skeletů (sk. v *tab. 6*):

Zkratky: C = špičák, D = mléčný molar, dex = dextra (pravá), dist. = distální, DN = dist. epifyza nesrostlá, dom. = domácí, frag. = drobné fragmenty, I = incisivus, juv. = juvenilní, M = molar, nes. = nesrostlá, PF = prox. epifyza srostlá, PN = prox. epifyza nesrostlá, prox. = proximální, sin = sinistra (levá). Údaje k individuálnímu věku uvedeny mezi lomítky.

Obj. 643, starší **pes**, *Canis familiaris*: fragmenty lebky vč. mandibul /okluze zubů viz *obr. 22: D1*, celá páteř bez ocasu, tibia sin+dex, fibula sin, kosti zadní pravé tlapy (tarsalia, metapodia a falangy) a izolované kosti levé zadní tlapy (Σ 51 kostí/frag., ca 1/3 skeletu); **obj. 643**, min. 3 **štěňata**, *Canis familiaris* (duplicita mnohých elementů, tři nálezy femuru dokládají min. tři jedince): lebka, čelisti se zuby /před nebo v době prořezávání M1 inf./, obratle, žebra, radii /PN, DN/ a další dlouhé kosti, pánve, lopatky, tarsalia, metapodia (Σ 126 kostí/frag.); **obj. 681**, min. 2 juv. **zajáci**, *Lepus* (řada elementů duplikována, ale žádný ne třikrát): fragmenty lebky, maxilla sin+dex (+5 dentes), mandibula sin, 6× vertebra, 3× costa, scapula dex, 2× humerus sin /PN, DN/, 2× humerus dex /PN, DN/, radius sin+dex /PN/, ulna sin+dex, pel sin+dex, 1× femur sin, 2× femur dex, 2× tibia sin, 2× tibia dex, calcaneus sin, 7× metapodium, 1× phalanx, 6 nes. epifyz (Σ 51); **obj. 687**, téměř kompletní juv. **prase**, *Sus domesticus*: ca 2/3 lebky a mandibuly se zuby /M1 slabší obrus, M2, C a I neprořezány/, většina páteře včetně 1 ocasního obratle, sternum, žebra, humerus sin+dex /PN, DN/, radius sin+dex /PN, DN/ a všechny ostatní větší kosti předních i zadních končetin vč. pletenců a metapodií, některá tarsalia, karpalia, falangy, sezamské kůstky, 8 nes. epifyz a 8 nes. obratlových disků (Σ 89 kostí + ca 60 frag. a epifyz, ca 4/5 skeletu); **obj. 687**, subadultní **pes**, *Canis familiaris*: 2/3 lebky a mandibuly se zuby, některé obratle krční, hrudní, bederní, sacrum, některá žebra, humerus sin /PN, DN/, femur dex /PN, DN/ a další dlouhé kosti končetin a některá tarsalia levé strany, některá karpalia, některá metapodia /DN/ všech končetin, 1× phalanx /PF/, 3 nes. epifyzy a 5 nes. obratlových disků (Σ 46 kostí + >10 frag. a epifyz, ca 1/2 skeletu); **obj. 687**, přepálené kosti dist. Části všech čtyř končetin asi 1 **telete**, *Bos*: tibia dist. sin /DN/, 2× patela, 1/2 metacarpus prox. sin, 1/4 metatarsus dist. dex + 2 nes. epifyzy, 3× carpale sin, 1× carpale dex, maleolare dex, 2× phalanx proximalis /PN/, 4× phalanx distalis; **obj. 806**, juv. **zajíc**, *Lepus*: 2× costa, 2× humerus /PN, DN/, radius sin, ulna dex, tibia sin, calcaneus sin, 10× metapodium (Σ 18); **obj. 1017**, asi 1 velmi juv. **sele**, *Sus* indet.: části neurokrania, maxilla /s počínající okluzí D3 a dosud bez M1/, costa sin, humerus, radius sin+dex, ulna sin+dex, tibia dex, calcaneus dex, 2× metapodium (Σ 16); **obj. 1070**, juv. **prase**, *Sus domesticus*: 3 kosti pravé přední končetiny (scapula, radius /PF, DN/, ulna), možná i žebra.

Poznámky k morfologii, velikosti a statusu zvířat:

Tur: Jeden nálezy tura, podélně štípnutý femur z *obj. 687*, byl přiřazen k divoké formě (pratur/zubur); několik kostí velkých turů z téhož objektu nebylo možno k některé z forem přiřadit. Dominující tur domácí je mj. reprezentován rohovým výběžkem s délkou 390 mm (měřeno po delším zakřivení) a bází s průměrem 87 × 75 mm, patřícím snad samci (*obj. 1027*). Roh má obloukovitý průběh s mírnou podélnou torzí, jedinec spadá do kategorie dlouhorohého skotu, typ *primigenius* (*obr. 22: A*).

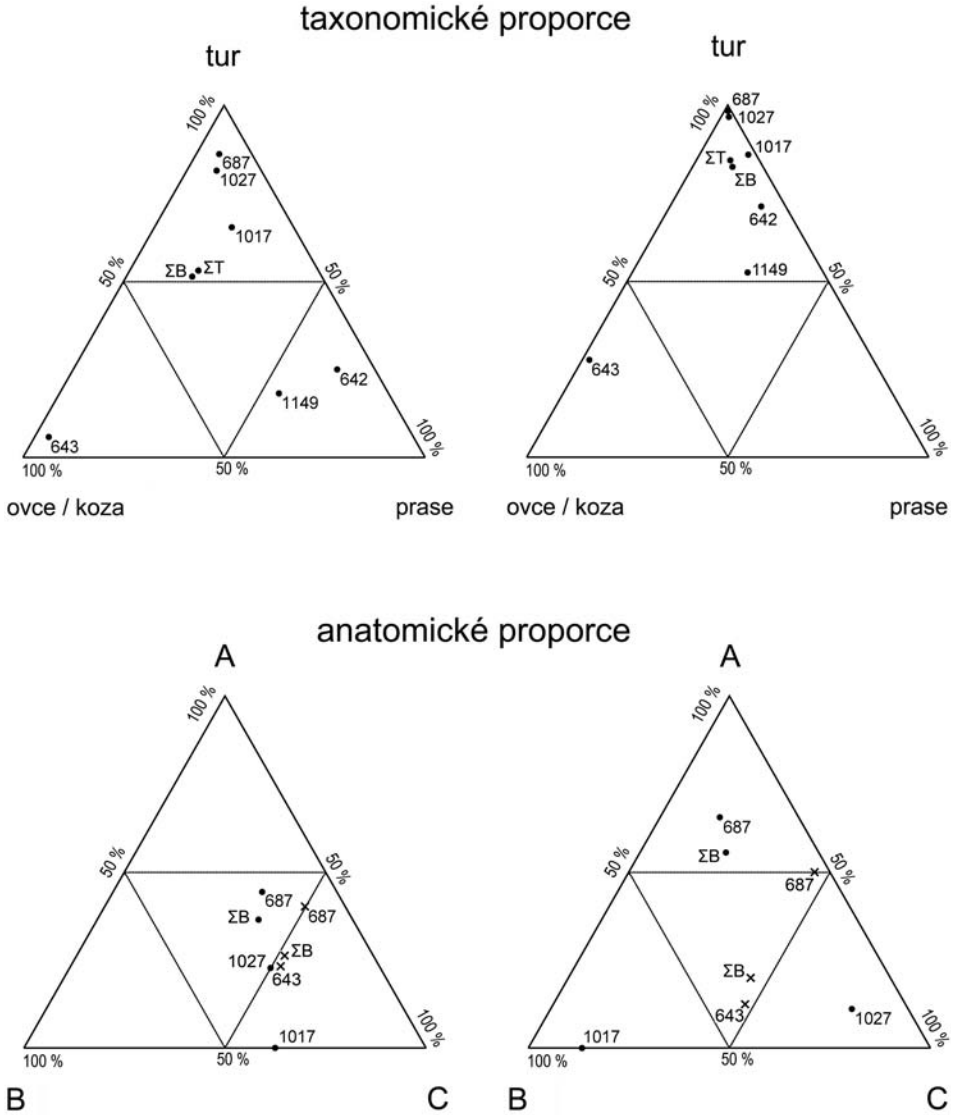
Ovce: Délka metacarpu z *obj. 643* (GL = 130,8 mm) ukazuje na zvíře vysoké v kohoutku 63–65 cm (výpočet podle *May – Teichert 2001*).

Koza: Báze rohového výběžku má rozměry 31,6 × 22,2 mm.

Pes: U psa nebyla zaznamenána silná variabilita ve velikosti (srov. např. *obr. 22: C a 22: D* dokumentující mandibuly). Nálezy vesměs patří psům střední velikosti. Humerus, jenž je součástí části skeletu psa z *obj. 687*, má obě epifyzy těsně před srůstem s diafýzou (*obr. 22: C*), tzn. je délkově téměř dorostlý. To ukazuje na věk 8–9 měsíců a umožňuje odhad kohoutkové výšky, která byla s použitím indexu dle *Koudelka 1885* vypočtena na 45 cm.

Kůň: Objekt 642 obsahuje část mandibuly starého samce koně (> 16 let, určeno podle *Komárek 1993b*). Dále koni patří ca 1/3 pažní kosti z *obj. 687* (rozměry: Bd = 77 mm, SD = 36,2 mm; *obr. 21: B*) a celý prstní článek, *phalanx proximalis*, snad okousaný psem (rozměry: GL = 79,1 mm, Bp = 50,4 mm, SD = 32,6 mm, Bd = 44,1 mm). Z *obj. 1019* pochází řezáková kost samce starého 12–16 let (podle *Komárek 1993b*). Kosti koně jsou poměrně vzácnou, ale ne ojedinělou součástí eneolitických souborů. Z jednotlivých nálezů zpravidla nelze identifikovat

Obr. 24. Štítary. Kvantifikace dle počtu nálezů (vlevo) a hmotnosti (vpravo). Grafy nahoře: poměry mezi třemi základními kategoriemi domácích druhů (dle tab. 6); grafy dole: poměry mezi kulinařsky různě kvalitními anatomickými částmi těla, což je hodnoceno jen u tura vč. *Bos taurus* i *Bos indet.* (tečky) a ovce/kozy (křížky): A – nejkvalitnější, B – středně kvalitní, C – nejméně kvalitní části těla (podle metodiky Uerpman 1973). Zobrazeny pouze objekty baalberské fáze a splňující kritérium NISP > 10 (cifry) a zároveň sumární hodnoty dle součtu ze všech baalberských objektů (ΣB) a dle součtu ze všech analyzovaných objektů (ΣT).

Fig. 24. Štítary. Quantification by the number of finds (left) and weight (right). Graphs above: ratios between three basic categories of domesticated species (from tab. 6); graphs below: ratios between anatomical parts of bodies varying by culinary quality, which is assessed only for cattle, including *Bos taurus* and *Bos indet.* (dots) and sheep/goats (crosses): A – highest quality; B – medium quality; C – lowest quality parts of the body (using method from Uerpman 1973). Only Baalberge phase features meeting the criterion NISP > 10 (digits) and also a summary value by the sum of all Baalberge features (ΣB) and the sum of all analysed features (ΣT) are displayed.

status (domácí/divoký), nicméně studie analyzující velikost středoevropských eneolitických koní (*Kyselý – Peške 2016*) naznačuje, že alespoň někteří koně v době kultury KNP již mohli být domácí. Velikost koně ze Štítaru odpovídá koni převalského a je mírně pod průměrem zjištěným v českém materiálu z KNP (na základě srovnání rozměru falangu ze Štítaru s výsledky dle *Kyselý – Peške 2016*). Přítomnost starých koní nebývá projevem chovu na maso, nicméně pravděpodobný okus falangu psem a sekání humeru (*obr. 22: B*) naznačuje možnost konzumace koní, s jejichž pozůstatky bylo následně zacházeno jako s jídelním, potažmo sídlištním odpadem.

Zvířecí skelety a možný doklad řemeslného zpracování kostí

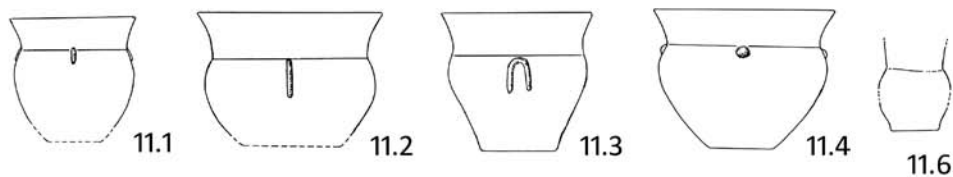
Většina nalezených kostí může představovat zbytky po konzumaci, které se staly součástí sídlištního odpadu. Svědčí pro to silná míra fragmentace, zářezy (*obr. 21: C*), opálení a okus psy. Spáleno, příp. opáleno je celkem 106 nálezů o hmotnosti 0,9 kg, což představuje 8,1 % (NISP) nebo 4,1 % (hmotnost) z celku. Okusem nebo pravděpodobným okusem psy je poznamenáno jen 14 nálezů (1,1 %).

Řada nálezů se ale průměrnému stavu vymyká. Zajímavostí souboru je zejména poměrně častý výskyt skeletů nebo jejich částí patřících třem druhům zvířat (pes, prase, zajíc). Celkem jich bylo registrováno nejméně 11 v šesti objektech, z toho ve čtyřech jistě baalberských. Většina z nich je soustředěna v severní části zkoumané plochy (obj. 643, 681, 687, 806). Konkrétně obj. 643 obsahoval pozůstatky staršího psa (asi třetina skeletu) a min. tří štěňat, obj. 681 pozůstatky min. dvou juvenilních zajíců, obj. 687 většinu skeletu selete a asi polovinu skeletu mladého psa, obj. 806 pozůstatky juvenilního zajíce a obj. 1017 pozůstatky velmi juvenilního selete (viz text výše a legenda k *tab. 6*). Deponování celého těla můžeme považovat za jisté pouze v případě selete z obj. 687, ostatní nálezy mají různý stupeň completeness. Kromě uvedeného obsahoval obj. 687 distální konce končetin selete (asi řeznický odpad), obj. 1070 tři související kosti končetiny prasete a celistvější charakter mají i části lebky (čelisti) ovce z obj. 643 a fragmenty lebky tura z obj. 1017. Absence terénní dokumentace těchto nálezů ztěžuje jejich interpretaci, neboť neznáme prostorové uspořádání *in situ*, stupeň artikulace, potažmo anatomickou kontinuitu skeletů. Je pravděpodobné, že žádný z případů nebyl v době nálezu v podobě souvislého, celistvého skeletu nebo celistvé větší části skeletu; takový stav by zřejmě neunikl pozornosti terénních dokumentátorů. Přestože skelety byly patrně do určité míry rozptýleny, o deponování více či méně čerstvých pozůstatků svědčí vedle přítomnosti vzájemně navazujících kostí též přítomnost anatomicky souvisejících nepřirostlých epifýz a meziobratlových destiček a možná také koprolit psa (srov. výše a *obr. 22: C*). Přítomnost nepřirostlých epifýz nebo destiček byla zaznamenána u selete, psa i u končetin juvenilního tura z obj. 687, a také u zajíce z obj. 681. Pozoruhodná a možná nenáhodná je i podobnost skladby na dnech objektů 681 a 806: skelety juvenilních zajíců + lopatky turů. Předpokládáme-li zahrnutí dna objektů v době existence sídliště, nelze kostřičky zajíců – ve Štítarech nalezené většinou právě na dně – považovat za pozdější náhodnou příměs, tj. za zvířata uhynulá v přírodě. I další skelety byly nalezeny na dně, ovšem s výjimkou kostry psa distribuované ve středních vrstvách objektu 643 a koster psa a selete distribuovaných na dně a porůznu ve spodní třetině zásypu objektu 687. Pozice na dně může být výsledkem záměrného uložení. Nicméně, rozdílný stupeň completeness jednotlivých skeletů může také odrážet různé fáze rozkladu vhozených pozůstatků mršin nebo různé situace při odhození zbytků bezprostředně po konzumaci. Roli mohla hrát deponice do jámy, která pak zůstala nějakou dobu otevřená a proto přístupná různým živočichům. Jelikož zářezy či sekání na skeletech nebyly (snad s výjimkou psa z obj. 643, *obr. 22: E*) pozorovány, případná konzumace by nejspíše musela být provázena trháním tepelně upraveného těla zvířete rukama, což platí i pro téměř celý skelet selete z obj. 687. O opékání může svědčit opálení předních (exponovaných) zubů skeletu psa a pravděpodobně opálení spodní (opět exponované) části mandibuly selete (oba z obj. 687). Přítomnost koster štěňat v zahluobených objektech se lokalita Štítary podobá situaci v sídlištních objektech v Hostivici-Litovici a Brozanech, rovněž datovaných do KNP (*Kyselý 2002; 2013*).

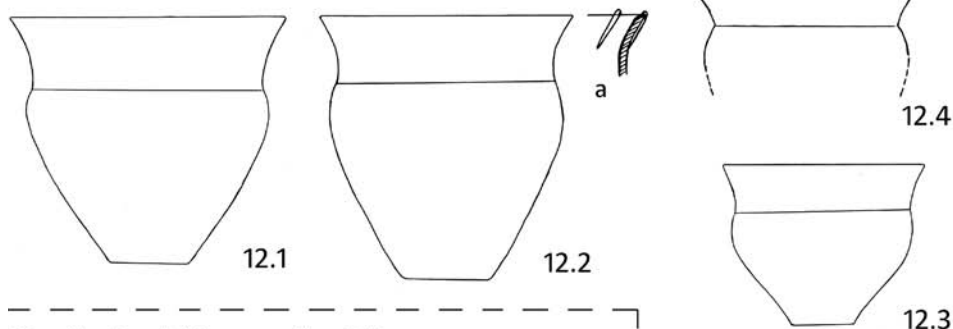
Další zajímavostí souboru je kumulace příčně intencionálně zlomených dlouhých kostí tura z obj. 687 (možný doklad řemeslné dílny: viz popis objektu). Objekt 687 sice obsahuje kamenné a keramické artefakty, ale představa výrobního prostoru není podpořena přítomností kostěných artefaktů. Ten se v objektu nalezl pouze jeden: jde o jeden ze dvou nalezených opracovaných špičáků samců prasat, patrně domácích (kap. 2.3.2.2). Oba špičáky jsou příčně broušeny, což představuje buď výrobní, nebo pracovní stopy. Broušením vzniklý ostrý hrot jednoho mohl sloužit jako šídlo (obj. 687, *obr. 22: F*), vzniklá ostrá hrana druhého jako škrabka (obj. 1027, *obr. 22: G*). Početnější soubor velmi podobných artefaktů byl nalezen v Kutné Hoře – Denemarku (*Kyselý 2008, 397–398, foto 41*).

1. nálevkovité poháry a hrnce

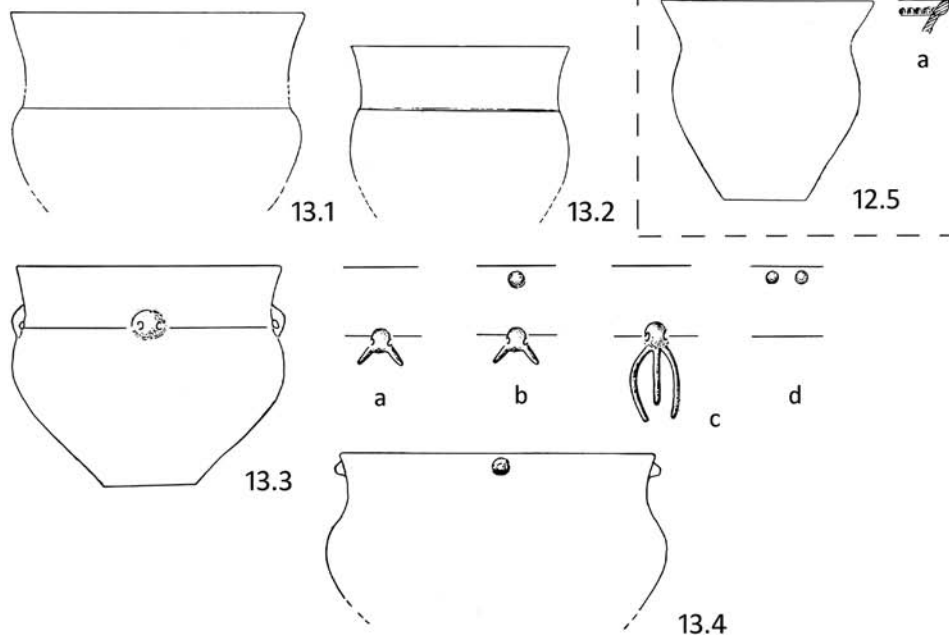
11. nálevkovité poháry (o-dm. max. 240-260 mm)

12. nálevkovité hrnce pohárovité (o-dm. 280-400 mm)

13. nálevkovité hrnce mísovitě (o-dm. 280-600 mm)

Obr. 25. Štítary. Tvary a typy sídlištní keramiky kultury nálevkovitých pohárů: 1 nálevkovité poháry a hrnce.
 Fig. 25. Štítary. Forms and types of FBC settlement pottery: 1 funnel beakers and pots.

2.3.3. Otázka struktury sídelního areálu a jeho pozice v sídelní síti mikroregionu

Trasa silničního obchvatu přetřela střed štítarské ostrožny napříč od SZ k JV v šíři 30–35 m, v koncových úsecích až 40–50 m, a v celkové délce 450 m (*obr. 5*). Z plochy ostrožny, jejíž přirozenou velikost, danou bočními svahy, jsme odhadli na ca 11 ha (kap. 2.1), silniční trasa zasáhla ca 1,5 ha, tedy zhruba sedminu. Našich patnáct objektů představuje jen těžko odhadnutelný výsek z původní rozlohy zdejšího sídelního areálu KNP.⁹

Pokud jde o prostorové rozmístění objektů, s výjimkou obj. 1149 (srov. níže) se všechny koncentrovaly do severní poloviny trasy. Úzký pás silnice prochází v těchto místech mírně zvýšenou částí ostrožny (*obr. 5B*, plocha III-1). Objekty, rozptýlené zde na ploše ca 160 × 30/35 m, se dělily do dvou, resp. tří skupin:

První skupinu tvořila šestice objektů, z nichž pět byla sila (obj. 642, 643, 681, 687, 806), šestým silo s rituálně uloženým pohřbem dospělého muže bez přídavek (obj. 860).

Druhé skupině, od předchozí oddělené mezerou v šíři 30 m, náleželo osm objektů: shluk pěti objektů, interpretovaných jako čtyři sila (obj. 1017, 1019, 1027, 1032) a pec (obj. 1014), poté od nich ca 18 m k jihu vysunutý objekt 1043, dle tvaru opět nejspíše silo, načez přes transekt přecházel pás polykulturní vrstvy označený jako objekt 900 (se zlomkem nálevkovitého poháru), při jehož jižním okraji odkryt nálezově nejbohatší objekt 1070, opět dle tvaru primárně sloužící jako zásobní jáma – silo.

Existenci třetí skupiny, vzdálené ca 150 m na JV od předchozí (*obr. 5B*, plocha III-2), naznačil jediný objekt – silo obj. 1149; odkryt byl při severním okraji skrývky, v těsné blízkosti jordanovského objektu 1139 (srov. kap. 2.2).

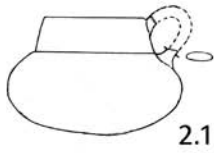
Převážně se jednalo o zásobní jámy, sila kruhového půdorysu, druhotně využitá k uložení kuchyňského odpadu. Tomu odpovídá i opakující se schéma zásyvu: naspodu nálezově bohaté souvrství dvou či více humózních vrstev, svrchu překryté nálezově chudým či sterilním sprašovým záhozem. Jinak je tomu u sila obj. 1070, kde záryp tvoří dvě humózní souvrství oddělená sprašovou mezivrstvou; na možný chronologický rozdíl mezi nimi ukazuje i relativně mladší radiokarbonové datum ze svrchní vrstvy (*tab. 3*).

Odlíšnou funkci plnily jen dva objekty, podle tvaru a rozměrů původně též sila: Objekt 1014 sloužil jako pec, podle vrstev na profilu zřejmě kupolovitá o průměru ca 180 cm, s uhlíkatou vrstvou nad torzem vypálené podlahy. V silu obj. 860 byl uložen, sice přísně rituálně, leč bez přídavek, kostrový pohřeb dospělého muže. Polohou na levém boku a orientací Z–V s pohledem k S se odlišuje od standardu středoněmeckých a většiny středočeských a severozápaadočeských hrobů baalberského stupně KNP, v nichž jsou pohřby ukládané s orientací buď V–Z s pohledem k S, nebo Z–V s pohledem k J, ale vždy na pravém bohu („Haupt- u. Nebenorientierungsgruppe“ podle *Fischer 1956*, 50). Uložením na levém boku naopak odpovídá ritu baalberského pohřebiště z Kolína-Štáralky; k možným příčinám tamní – a tedy i této zdejší – „levé“ anomálie srov. *Vávra – Zápotocký 2016*, 657.

Podle stupně dochování keramiky, se silným podílem větších fragmentů a částí nádob, jakož i značným počtem zvířecích kostí, můžeme zához nálezově bohatších objektů interpretovat nejspíše jako odpad, zčásti primární, zčásti sekundární, pocházející z blízkých

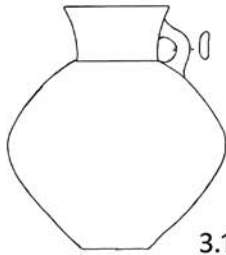
⁹ Na zorané ploše ostrožny byl v září 2015 proveden povrchový sběr (*Malyková – Lutovský 2016*, 382), jehož vyhodnocení může alespoň naznačit původní rozsah staroneolitického osídlení.

2. koflíky

2.1

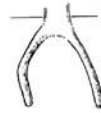
3. džbány

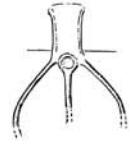
3.1

a

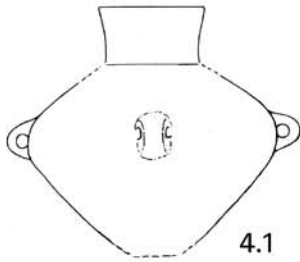

b

c

4. amfory

4.1

a

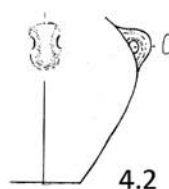
b

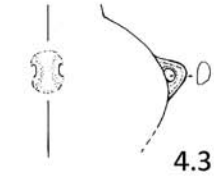
c

d

4.2

4.3

4.4

5. mísy

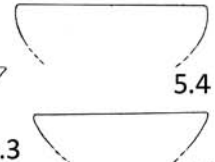
5.1

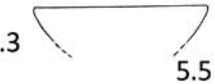
5.2

5.3

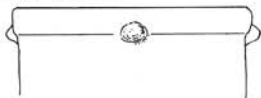

5.4

5.5

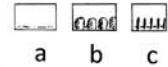
6. zásobní hrnce

6.1

6.2

a

b

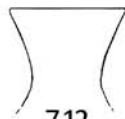
c

7. zvláštní tvary

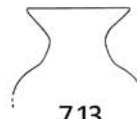
7.1 láhve

7.11

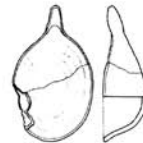

7.12

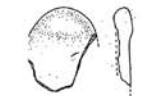

7.13

7.2 lžíce

7.21

7.22

Obr. 26. Štítary. Tvary a typy sídlištní keramiky kultury nálevkovitých pohárů: 2 koflíky, 3 džbány, 4 amfory, 5 mísy, 6 zásobní hrnce s okrajovou lištou, 7 zvláštní tvary (láhve, lžíce).

Fig. 26. Štítary. Forms and types of FBC settlement pottery: 2 cups; 3 jugs; 4 amphorae; 5 bowls; 6 storage pots with a cordon at the rim; 7. special vessel forms (flasks, spoons).

obydlí. Těmi by dle dosavadních poznatků o architektuře tohoto období měly být domy sloupové konstrukce a obdélníkového půdorysu (kupř. *Neustupný 2008a*, 22), ty se zde ale nedochovaly, resp. jejich event. stopy se ve zdejší polykulturní situaci nedaly odlišit.

Pokud jde o strukturu, velikost a dobu trvání sídelního areálu, pak rozmístění, počet a funkce objektů ukazuje na existenci většího počtu obydlí: kupř. za předpokladu, že by k jedné obytné jednotce/domu příslušela dvě síla¹⁰, počet obydlí v prostoru silniční trasy odhadujeme na sedm či osm. Pro celou plochu ostrožny bychom tak počítali s max. 40–50 domy/usedlostmi. Značná mezera mezi druhou a třetí skupinou zahloubených objektů na plánu *obr. 5B*, ca 150 m, přitom ukazuje spíše na rozptýlenou zástavbu. Podle analýzy keramické výbavy zde osídlení KNP trvalo pouze v průběhu jedné, konkrétně raně baalberské fáze.

Polohou na nevýrazné ostrožně je zdejší sídelní areál blízký kategorii výšinných sídlišť. Jeho velikost, struktura, event. existence ohrazení zůstávají otevřenou otázkou. Pokud jde o pozici v sídelní síti, už podle lokace na Pekelském potoce soudíme, že byla spíše řadová. Výšinné polohy z období KNP nejsou ve zdejším mezoregionu výjimkou. V okruhu 10–12 km je jich známo dalších šest, převahou též ostrožných, s více či méně výraznými stopami osídlení.¹¹ Předpoklady pro funkci centra z nich má nejspíše polykulturní lokalita v prostoru kolínského Kutnohorského předměstí – nevýrazné terasové návrší mezi kostelem Všech svatých a Havlíčkovou ulicí¹², kterou pro tuto roli preferuje komunikačně výhodná lokace na Labi, navíc při brodu a v prostoru, kde se, soudě dle raně středověké situace, labské cesty dotýkala trasa pozemní dálkové komunikace směřující na Moravu.

3. Raná (štíterská) fáze baalberského stupně ve východní části Čech

3.1. Nálezy souborům ze Štítar analogické a časově blízké

Sídelní areál KNP na štítarské ostrožně se od dosud známých českých lokalit staršího, baalberského stupně KNP svou keramikou zřetelně liší. Bližší rozbor ukáže, že důvodem je jeho vyšší stáří a orientace na prostředí moravské KNP (kap. 3.2). Dříve však uvedeme trojici starších materiálů z Chrudimska a Kolínska, jež s daným tématem územně i chronologicky souvisejí a významně je doplňují:

A. Podstatný význam mají v tomto směru dva objekty z polykulturního sídelního areálu, zkoumaného v l. 1976–1977 v **Úhřeticích**, okr. Chrudim (*Vokolek 1978*), s keramikou odpovídající štítarské:

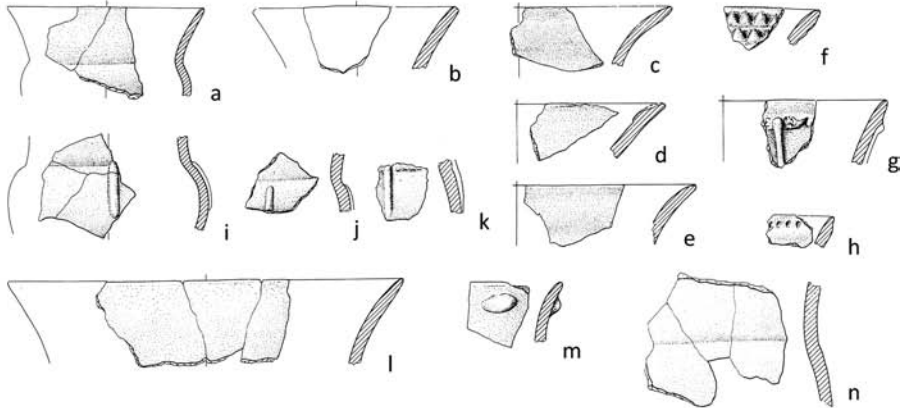
Objekt 31 – polykulturní hliník. Z nálezově velmi bohatého objektu získána převážně keramika LnK, StK a starší k. jordanovské. Ze sektorů D–F, zřejmě ze sídelního objektu

¹⁰ Pro starší KNP kupř. *Motyková – Zápotocký 2002*, 125.

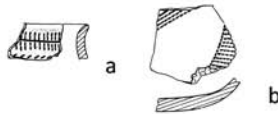
¹¹ Bořetice – Na hradišti, Bylany/Kutná Hora – Cimburk, Kolín – Kutnohorské předměstí, Kutná Hora – Denemark, Pašinka – Na stránách (*Zápotocký 2000a*, 216, Abb. 51, 61). K nim se řadí též poloha Cerhenice – Za oborou, srov. pozn. 25.

¹² K nálezové situaci v období KNP: *Dvořák 1936*, 134; *Zápotocký 2000a*, 175, pro mladší pravěká období kupř. *Koutecký – Sedláček 1984*). V blízkosti, ca 1,5 km na JV odtud, bylo nově odkryto pohřebiště z baalberského stupně KNP, počtem patnácti hrobů dosud největší v zemi (*Vávra – Zápotocký 2016*).

1 nálevkovité poháry a hrnce

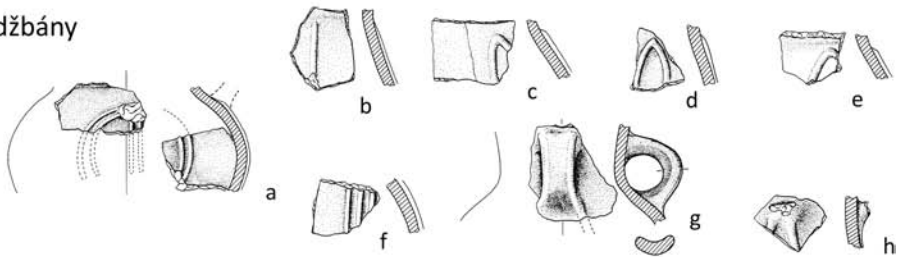

2 - koflíky

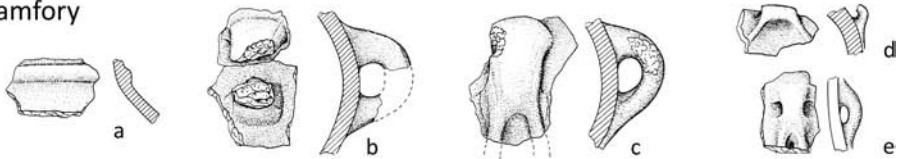

Úhřetice (Chrudim)
objekt 31, hliník

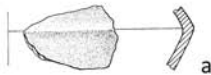
3 - džbány

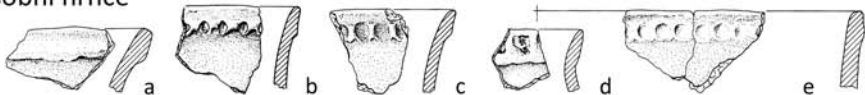
4 - amfory

5 - mísy

6 - zásobní hrnce

Obr. 27. Úhřetice, okr. Chrudim. Cihelna, výzkum v l. 1976–1979 (V. Vokolek). Objekt 31, polykulturní hliník: keramika. Podle Zápotočský 2000b, obr. 7–9, upraveno.

Fig. 27. Úhřetice, Chrudim district. Brickyard, excavation in 1976–1979 (V. Vokolek). Feature 31, multicultural clay pit: pottery. After Zápotočský 2000b, fig. 7–9, modified.

druhotně zapaštěného do zčásti či zcela zaplněného neolitického soujámí, pochází soubor keramiky typově se hlásící ke starší KNP (bližší popis srov. *Zápotocký 2000b*, 606, obr. 7–9).

Tvary a typy:

1. *Nálevkovité poháry a hrnce*, obr. 27: 1a–n. Poháry s prohnutým, výrazně rozevřeným hrdlem, okraj oblý či zesílený na vnitřní straně hladkou lištou; na plecích ORN svislé lišty krátké nebo protažené až na spodek hrdla, obr. 27: 1i, k. Podle profilace jde o dva typy pohárů: 1. s výraznou horní výdutí, obr. 27: 1a, i; 2. s nevýraznou výdutí, obr. 27: 1j, k. Z poháru (typ ?) je též fragment obr. 27: 1g, ORN nehtovaná horiz. lišta, svislá lišta. – *Nálevkovité hrnce*, obr. 27: 1l–n, (typ ?): části prohnutých, široce rozevřených a ostře nasazených hrdel, 1× s oválným pupkem pod okrajem.
2. *Koflíky*. Dva zlomky z koflíků zdobených technikou *brázděného vpichu* obr. 27: 2a, b. Na jejich význam upozorněno již dříve, v souvislosti s otázkou synchronizace staršího a středního eneolitu Čech, Moravy a středního Podunají prostřednictvím čtyř horizontů keramiky s brázděným vpichem (*Zápotocký 2000b*). Stylem výzdobných motivů patří oba zlomky do staršího horizontu tohoto specifického druhu eneolitické keramiky.
3. *Džbány* baalberského typu – zlomky hrdel, plecí a výdutí, obr. 27: 3a, f–h, pod uchy vousy V, či zdvojeného obloukovitého E-tvaru. – *Džbány (?) neurč. tvaru*: 4 zl. šikmých přímých plecí ze dvou (?) nádob, ORN svislá tenká lišta a plastické aplikace ve tvaru úzkého zahroceného V, obr. 27: 3b–e.
4. *Amfory čtyřuché* (obr. 27: 4a–c) a neurčitého tvaru (dvojuché?, obr. 27: d, e), též s V-vousy pod uchy.
5. *Mísa* dvojkónická s lomenou výdutí, obr. 27: 5a.
6. *Zásobní hrnce* s okrajovou lištou hladkou, prstovanou či nehtovanou, obr. 27: 6a–e.

Objekt 53 E1 – zásobní jáma v sektoru E1 polykulturního soujámí. Jáma kruhového půdorysu, s plochým dnem, dm. 170 × 170 cm, hl. 60 cm; část nálezů též ze sektoru A. Poloha objektu na plánu výzkumu in *Vokolek – Zápotocký 2009*, obr. 34.

Keramika (dosud blíže nepopsána), tvary a typy:

1. *Nálevkovité poháry a hrnce*. Poháry. Část (ca 10 zl.) o-d, o1, d1 lehce konkávní, p21, v. 90 mm, o-dm. 87 mm; obr. 28: 1a. – 1 zl. h-vd, p2; obr. 28: 1b. – 1 zl. pl, ORN část svislé I-lišty, p21; obr. 28: 1c. – 6 zl. o-h z okrajů pohárů/hrnců; obr. 28: 1d-i. – 1 zl. sp-d, d2, p2, d-dm. 55 mm; obr. 28: 1j. *Nálevkovité hrnce*. Část (8 zl.) o-h, o1, p21, o-dm. 260 mm; obr. 28: 1k. – Část (7 zl.) o-h, o2, p21, o-dm. 320 mm; obr. 28: 1l. – 1 zl. o-h, o2, p21, o-dm. 260 mm; obr. 28: 1m. – 1 zl. h-pl, p2; obr. 28: 1n.
3. *Džbán* baalberského typu. Část (8 zl.) o-sp s horním kořenem úzce páskového ucha š. ca 20 mm, o1, p21, zachov. v. 180 mm, o-dm. 88 mm; obr. 28: 3a.
4. *Amfory*. 1 zl. o-h, o1, p2, o-dm. 100 mm. – 1 zl. h-t, hladká horiz. lišta, p2, h-dm. 130 mm. – 1 zl. vd s krátkým masivním páskovým uchem, p2; obr. 28: 4a–c.
6. *Zásobní hrnce*. Část (21 zl.) o-sp, o9 – hladká úzká lišta oblého profilu, p2, zachov. v. ca 300 mm, o-dm. 280 mm; obr. 28: 6a.
7. *Zvláštní tvary*. Lžice s krátkou destičkovitou rukojetí, p2-25, d. 73 mm; obr. 28: 7a.

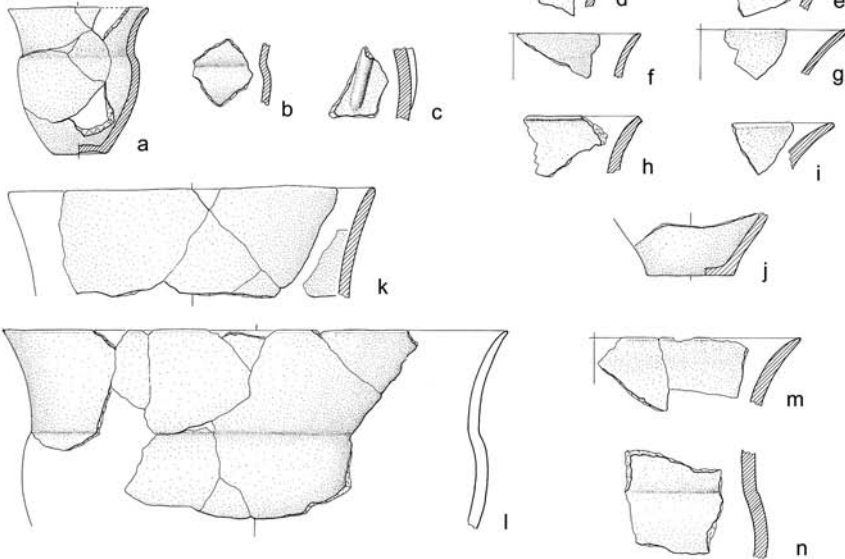
Intruze: 7 zl. LnK, ÚK.

Nekeramické nálezy. Měděný předmět, dle přírůstkového seznamu „závěsek“, při dokumentaci eneolitických nálezů z výzkumu V. Vokolka v r. 2005 nezjištěn. – *Drtilka* úzce obdélníkovitá, kvádrotvá s horní stranou ploše sbroušenou: 2 zl., zrnitá hornina 1× šedobělavá, 1× červenohnědavá, černě skvrnitá; zachov. rozm. 140 × 75 × 45; 95 × 80 × 44 mm. – *Zvířecí kosti* (neurčeny). Muzeum Hradec Králové.

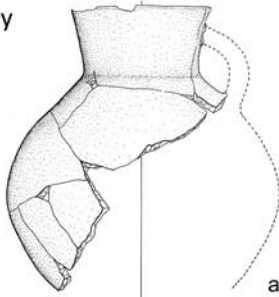
Z porovnání keramiky z obou úhřetických objektů a ze Štítar je zřejmá jejich obecná shoda. Shodné jsou typy nálevkovitých pohárů s I-lištami na plecích, džbánů baalberského typu včetně motivu plastických vousů pod uchem, baalberských amfor s hrdlem odsazeným hladkou lištou a zásobních hrnců s okrajovou lištou hladkou či přesekávanou. Chronologicky mimořádně cenným prvkem jsou oba zlomky koflíků zdobených brázděným vpichem z úhřetického objektu 31 (viz kap. 3.2).

1 - nálevkovité poháry a hrnce

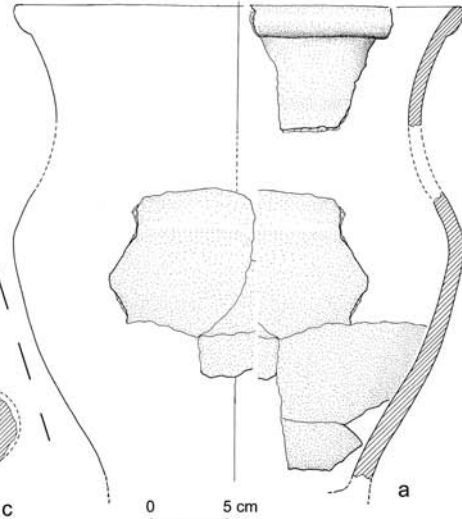

3 - džbány

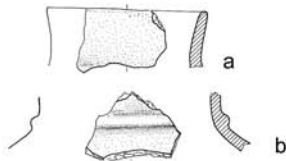

Úhřetice (Chrudim)
objekt 53, silo

6 - zásobní hrnec

4 - amfory

7 - lžíce

Obr. 28. Úhřetice, okr. Chrudim. Cihelna, výzkum v l. 1976–1979. Objekt 53, polykulturní soujámi, zásobní jáma ze sektoru E1 a povrchová vrstva sektoru A. Keramika. Kresba T. Mazálková.
Fig. 28. Úhřetice, Chrudim district. Brickyard, excavation in 1976–1979. Feature 53, multicultural pit cluster, storage pit from sector E1 and surface layer of sector A. Pottery.

B. Z Kolínska jsou našemu tématu časově blízké dva starší sídlištní nálezy:

Štítary, okr. Kolín

Z katastru obce předal J. Felcman někdy před r. 1913, bez nálezových údajů do Národního muzea soubor osmi zlomků; zastoupeno je v něm celkem sedm typů:

Nálevkovité poháry dvou variant, pohárovité (1 zl. o-sp, o-dm. 100 mm) a širší, mísovité (1 zl. o-sp, o-dm. 190 mm), *nálevkovitý hrnec* (1 zl. o-sp, o-dm. 30 mm), *amfora* s věncem uch nade dnem či na výdutí? (1 zl. těla s pupkovitým uchem, snad tyčinkovitě provrtaným), *zásobní hrnec* s nízkou okrajovou lištou (1 zl. o-h, na liště linie svislých rýžek/záseků); *miska kalotovitá* s oblým dnem; *lžice* se širokou provrtanou rukojetí (1 zl.); *obr. 29: 1–7 (Vokolek 2007, 90, tab. 157: 6–12).*

Soubor podle složení pochází zřejmě z jednoho objektu, přičemž je možné, že jeho nalezištěm byla stejná ostrožna, kde proběhl náš výzkum. S keramikou tamního časně baalberského areálu je ale srovnatelný jen zčásti. Shodné či profilem blízké jsou si oba typy pohárů. Typologicky starší tvary – nálevkovitý hrnec s nízkým, měkce nasazeným hrdlem, amfory s pupkovitým uchem či misky s oblým dnem – ukazují na vyšší stáří, blíže k typovému spektru sídelního areálu z Močovic–Lochovska, okr. Kutná Hora (*obr. 34*), jenž ve zdejší regionu reprezentuje závěr časného eneolitu.

Tuchoraz, okr. Kolín

Objekt 6 z výzkumu v r. 1964 (V. Štefanová in *Zápotocká-Steklá 1964, 644, obr. 188: 3, 6, 7*), s keramikou typově blízkou štítarské:

V kruhové jámě – silu (dm. 100 cm, hl. 80 cm) – „pískovcové kameny zavalily málo nespálených zvířecích kostí a zlomky tří nádob kultury nálevkovitých pohárů“: části *pohárů* dvou variant (o-dm. 165, 170 mm), blízké typům 11.1, 2 ze Štítar, a *zásobního hrnce* s prstovanou okrajovou lištou (*obr. 29: 8–10*).

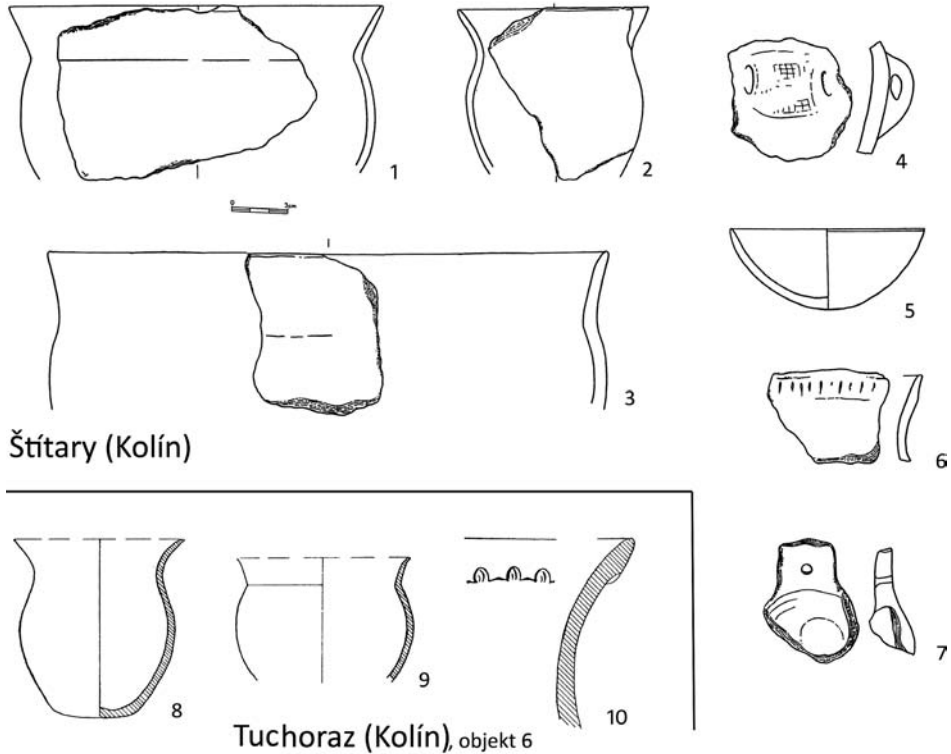
C. Blízký časový a kulturní vztah k našemu tématu mají nálevkovité poháry archaických typů, dva z Kolínska a jeden ze západnější části středního Polabí:

Nová Ves, okr. Kolín. Bez nálezových údajů. Nálevkovitý pohár (část, 3 zl. o-d) s krátce rozevřeným hrdlem měkce nasazeným na tělo s výraznou horní výdutí; ORN linie svislých trojúhelníčkovitých záseků pod okrajem; o1, d1/4 konkávní; p21 šedoohnědý/šedočerný; v. 104, o-dm. 118, d-dm. 42 mm; M Kolín inv. č. 3869; *obr. 30: 1.*

Kolínsko, bez lokality. Nálevkovitý pohár s nízkým hrdlem měkce až plynule nasazeným na tělo s nevýraznou horní výdutí; o1, d3, ORN na plecích 5 krátkých svislých žeber; p2-25 šedoohnědý až okrově hnědý, mat. jemně písčité; cele dochovaný; v. 155 mm, o-dm. 170 mm, d-dm. 65 mm; *obr. 30: 2*; M Kolín, v době dokumentace, v r. 1958, bez inv. čísla.

Stará Boleslav – okolí. Nálevkovitý pohár s vyšším hrdlem ostře nasazeným na tělo s horní výdutí; o1, d1, ORN pod okrajem 2 horiz. linie trojúhelníčkovitých vpichů, na plecích 5 svislých žeber; p2 šedý s okrově hnědými a šedočernými skvrnami, mat. jemně písčité; cele dochovaný; v. 164 mm, o-dm. 162 mm, d-dm. 62 mm, *obr. 30: 3.* V 60. letech uložen bez inv. č. v M Brandýs nad Labem, kam byl podle laskavé informace učitele M. Střihavky, tehdejšího správce muzea v Kostelci nad Labem, předán z kabinetu národní školy ve Staré Boleslavi.

Všechny tři poháry, stejně jako štítarské typy 11.1, 2, představují tvary v českém prostředí vzácné, v souborech KNP bez analogií. Dva z nich (*obr. 30: 1, 2*) reprezentují nejstarší formy pohárů této kultury, označované jako kontinentální AB- či severské „short-necked“ A-poháry (podle *Becker 1947*). Třetí pohár (*obr. 30: 3*) je typologicky mladší. Podle profilace a výzdoby, složené u dvou pohárů z linií trojúhelníčkovitých vpichů pod okrajem a pětice svislých žeber na plecích – a také s ohledem na chronologickou pozici shodných forem v moravské KNP (*Šmíd 2017, obr. 70, 71, 74–76*) – řadíme první dva poháry do předbaalberského období, třetí do starší fáze baalberského stupně.

Obr. 29. 1–7 Štítary, okr. Kolín, bez údajů; 8–10 Tuchoraz, okr. Kolín, výzkum v r. 1964, objekt 6. 1–7 podle Vokolek 2007, tab. 157: 6–12. 8–10 podle Zápotocká-Steklá 1964, obr. 188: 3, 6, 7.

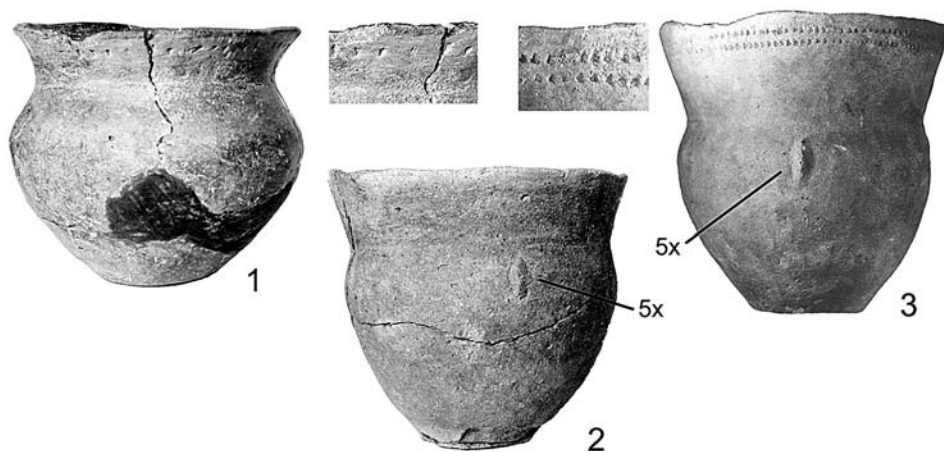
Fig. 29. 1–7 Štítary, Kolín district, stray finds; 8–10 Tuchoraz, Kolín district, excavation in 1964, feature 6. 1–7 after Vokolek 2007, tab. 157: 6–12. 8–10 after Zápotocká-Steklá 1964, fig. 188: 3, 6, 7.

3.2. Raná (štítarská) fáze baalberského stupně: celková charakteristika, datování

3.2.1. Keramické třídy a typy, výzdoba

Keramické soubory ze Štítar (kap. 2.3) a Úhřetice (kap. 3.1), spadají, jak už řečeno, svým celkovým habitem do staršího, baalberského stupně KNP. Zároveň ale vykazují řadu znaků, jimiž se od dosud známých souborů tohoto stupně liší. Jsou přitom dostatečně početné, aby umožnily výstavu takto nově se rýsující entity, pro kterou předběžně volíme označení „štítarská fáze“, alespoň v hrubých rysech rekonstruovat. Podle předchozích popisů a analýz ji tvoří celkem sedm tříd, čítajících na 35 typů (srov. obr. 25–28):

1. Nálevkovité poháry (o-dm. max. 240/260 mm), typy 11.1–11.6. – Nálevkovité hrnce (o-dm. nad 280 mm) pohárovité, typy 12.1–12.5; mísovité, typy 13.1–13.4.
2. Koflíky, typ 2.1; typ 2.2 koflíky s brázděným vpichem typu Bajč-Retz, srov. Úhřetice, obr. 27: 2a, b).
3. Džbány, typ 3.1 džbány baalberského typu.
4. Amfory, typ 4.1 amfory baalberského typu; typy 4.2–4.4.
5. Mísy, typy 5.1–5.5.
6. Zásobní hrnce, typy 6.1, 6.2 (srov. Úhřetice, obr. 28: 6a);
7. Zvláštní tvary. 7.1 Láhve, typy 7.11–7.13. – 7.2 Lžíce, typy 7.21–7.22, 7.23 s rukojetí úzce jazykovitou, srov. Úhřetice obr. 28: 7a.

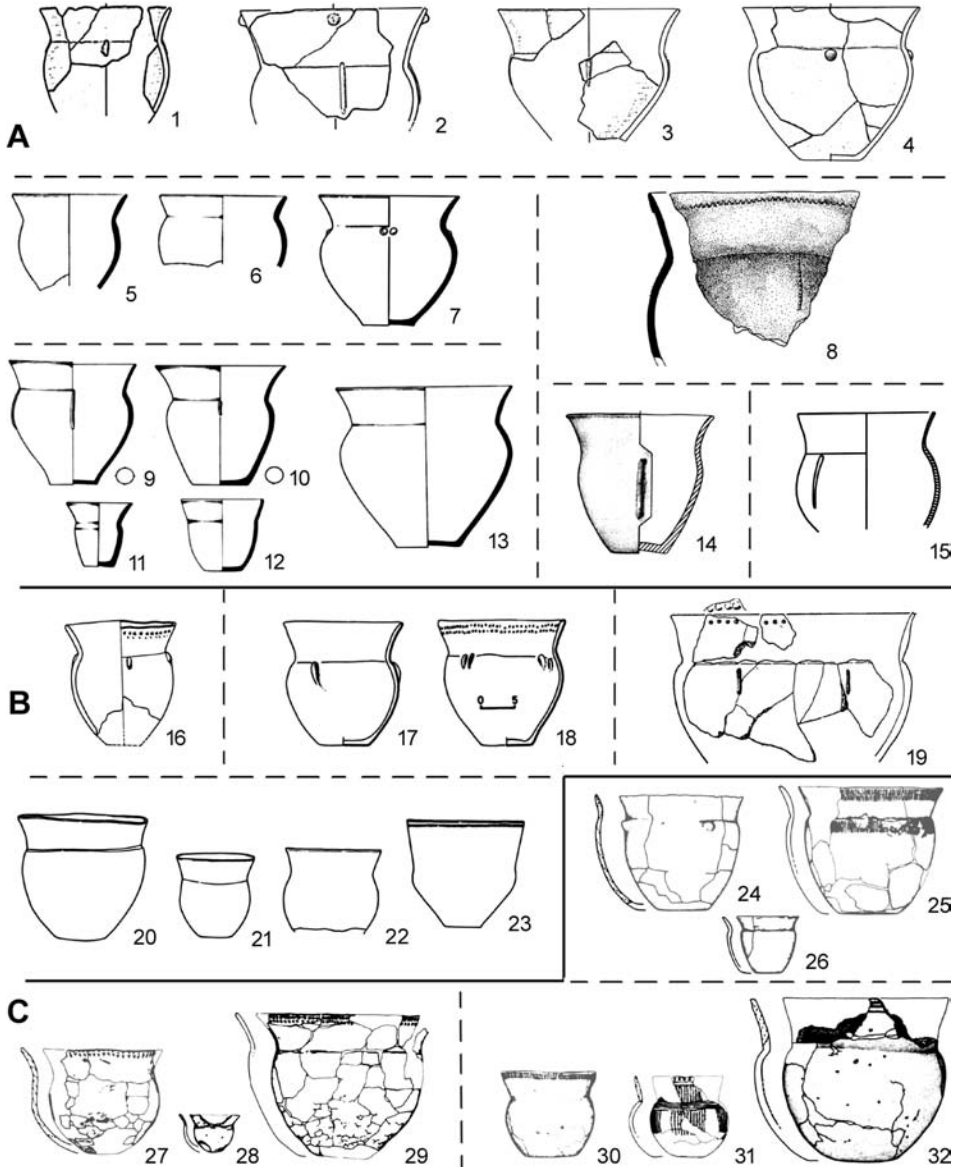
Obr. 30. Nálevkovité poháry předbaalberské a raně baalberské KNP ze středočeského Polabí: 1 Nová Ves, okr. Kolín; 2 Kolínsko, bez lokality; 3 Stará Boleslav – okolí. Foto č. 1, 2 M. Zápotocký, č. 3 M. Střihavka.
 Fig. 30. Pre-Baalberge and early Baalberge funnel beakers from the central Bohemian Elbe region: 1 Nová Ves, Kolín district; 2 Kolín region, without site; 3 Stará Boleslav – surrounding area.

O většině tvarů platí, že představují již známý, možno říci standardní inventář keramiky baalberského stupně. Odlišné typy a znaky, jež dovolují hovořit o svébytné fázi vývoje KNP, nacházíme ve třídě pohárů, koflíků, džbánů a láhví:

Z nálevkovitých pohárů jsou to typy 11.1, 2 s charakteristickou svislou lištou ve tvaru písmene „I“ na plecích. Morfologicky odpovídají pohárům předbaalberského stupně, především pak starší fáze baalberského stupně moravské KNP (IIa), s četnými paralelami v moravských i dolnorakouských lokalitách (Šmíd 2017, 144, obr. 70, 71, 74–76). Typologicky spadají do okruhu nejstarších forem kontinentálních nálevkovitých pohárů, označovaných jako poháry AB typu (podle Becker 1947) či typu I (srov. obr. 31, s lit.), jaké v Čechách známe z ojedinelých nálezů (kupř. obr. 30: 1, 2). Příbuzné tvary pohárů, s nízkým nálevkovitě rozevřeným hrdlem a v obou variantách, užší, pohárovité, i širší, míšovitě, se zde ale vyskytují už v souborech z konce časného eneolitu (kupř. obr. 34: 1).

Koflíky v materiálech staršího stupně české KNP jsou obecně méně časté, v moravské KNP vzácné (Šmíd 2017, 157). Koflík ze Štítar obr. 12: 8, jediný své třídy, je oblým spodkem a převýšeným páskovým uchem blížký koflíkům z okruhu keramiky s brázděným vpichem. Ty se v českých lokalitách objevují jen výjimečně a jsou zde obecně ceněné jako významný synchronizační prvek moravské provenience, ať už jako importy, nebo jako imitace moravských. Známe je zde zatím jen ve zlomcích či fragmentech (Cimburk, čáslavský Hrádek, Úhřetice, údajně též Stará Kouřim). Dva zlomky z úhřetického hlínku obj. 31 (obr. 27: 2a, b) patří podle výzdobných motivů staršímu horizontu této produkce, koflíkům typu Bajč–Retz; ty jsou starší než horizont koflíků typu Křepice, jež jsou zastoupené početnou kolekcí fragmentů ve starší sídelní fázi Cimburku (Zápotocký 2000b).

U džbánů baalberského typu je nápadná častá aplikace plastického vousu pod uchem, kromě V a U tvaru též složitější E-vous, na zlomku obr. 27: 3a z Úhřetic zdvojeného. Náš prvotní názor, že „džbány s bohatou plastickou výzdobou známe jen z Kolínska, západněji je tato výzdoba jednodušší“ (Zápotocký 1956, 550) je proto třeba rozšířit na Chrudimsko a Nymbursko (obr. 39). Nadále platí, že západněji, v severozápadočeských a západostře-

Obr. 31. A – nálevkovité poháry ze Štítaru (1–4) a poháry předbaalberského stupně (5–8) a starší fáze baalberského stupně (9–15) z Moravy a Dolního Rakouska (podle Šmíd 2017); B – Poháry typu 1/Becker AB z Braniborska, severozápadního Polska a Kujav (16, 17–19 stupeň Sarnowo; 20–23 typy 1, 2 podle Kirsch 1994); C – Poháry typu I (24–26), I,1 (27–29) a II (30–32) z Dánska (podle Koch 1994, Taf. 1–4). Lokality: 1–4 Štítary, obj. 642, 1070, 1017, 643; 5–7 Kostelec na Hané, Hrušovany (Šmíd 2017, obr. 71C: 5, 4, 7); 8 Božice, zlomek poháru (v. hrdla 6 cm) s lizénou na okraji a svislou přesekávanou lištou na plecích (jeho příslušnost ke známému depotu keramiky zjistil až Kovárník 2002, obr. 3: 1); 9–13 Brno-Maloměřice, Vedrovice, Mistřín, Dambořice, Židovice (Šmíd 2017, obr. 76: 1–3, 5, 6); 14 Poysdorf (Neugebauer – Ruttkay – Pucher 1998, Abb. 7: 1); 15 Thomasl (Ruttkay 1995, Abb. 9: 10); 16 Woddow (Kirsch 1993, Abb. 104: 559); 17, 18 Kosin (Wiślański – Czarnecki 1970; Wiślański 1983, ryc. 5); 19 Łącko (Domańska – Koško 1983, tab. 3: 2); 20–23 Berlin–Britz, Niederlandin, Pinnow, Uhyst (Kirsch 1994, Abb. 4); 24–32 srov. Koch 1994, 186–188.

dočeských regionech KNP, podobně jako ve středním Německu¹³, je tento druh výzdoby obecně jednodušší či vůbec chybí. Nálezový kontext štítarských a úhřetických džbánů je také spolehlivým svědectvím, že ve vývojové řadě baalberských džbánů patří ty s bohatěji členěnými plastickými vousy na její počátek.¹⁴

Přítomnost **láhví** na štítarském sídlišti je překvapením. V keramické výbavě české KNP se tu setkáváme s novým, dosud neznámým tvarem, jenž navíc – soudě dle zdejší lokality, z níž pochází celkem šest láhví z pěti objektů – musel být v daném časovém horizontu běžně užívaný.¹⁵ Při bližším pohledu pak zjišťujeme, že ve středoevropském vývoji se nádobu tohoto druhu – tedy láhve charakterizované rozevřeným hladkým hrdlem a kulovitým či oble dvojkónickým tělem – vyskytují v období omezeném na mladší úsek časného a počátek staršího eneolitu, do něhož spadají:

1. Epilengyelské skupiny v jihozápadním Německu a ve středních a západních Čechách; obr. 33B.¹⁶
2. Michelsberská kultura, srov. obr. 33C, s lit.
3. Jižní a východní skupina KNP, konkrétně předbaalberský stupeň, raná fáze baalberského stupně a sarnowský stupeň, srov. obr. 33D, s lit.

Morfologicky jsou bezpochyby prototypem láhví s límcem¹⁷, jež jsou poté charakteristické pro všechny skupiny KNP prakticky po celou dobu jejich trvání, s výjimkou právě jen výše uvedených počátečních fází. Obě formy láhví, jedna s hrdlem hladkým, druhá s hrd-

Fig. 31. A – funnel beakers from Štítary (1–4) and beakers of pre-Baalberge (5–8) and early Baalberge (9–15) stages from Moravia and Lower Austria (after Šmíd 2017); B – beakers of type 1/Becker AB from the Brandenburg region, northwest Poland and Kujavy (16, 17–19 Sarnowo phase; 20–23 beakers of types 1 and 2 after Kirsch 1994); C – beakers of type I (24–26), I,1 (27–29) and II (30–32) from Denmark (after Koch 1994, Taf. 1–4). Sites: 1–4 Štítary, feature 642, 1070, 1017, 643; 5–7 Kostelec na Hané, Hrušovany (Šmíd 2017, fig. 71C: 5, 4, 7); 8 Božice, beaker fragment (neck height 6 cm) with a lesene on the rim and a vertically incised rib on the shoulder (its affiliation to the Božice hoard was n't determined until Kovárník 2002, fig. 3: 1); 9–13 Brno-Maloměřice, Vedrovice, Mistřín, Dambořice, Židovice (Šmíd 2017, fig. 76: 1–3, 5, 6); 14 Poysdorf (Neugebauer – Ruttkay – Pucher 1998, Abb. 7: 1); 15 Thomasl (Ruttkay 1995, Abb. 9: 10); 16 Woddow (Kirsch 1993, Abb. 104: 559); 17, 18 Kosin (Wiślański – Czarnecki 1970; Wiślański 1983, ryc. 5); 19 Łącko (Domańska – Koško 1983, tab. 3: 2); 20–23 Berlin–Britz, Niederlandin, Pinnow, Uhyst (Kirsch 1994, Abb. 4); 24–32 cf. Koch 1994, 186–188.

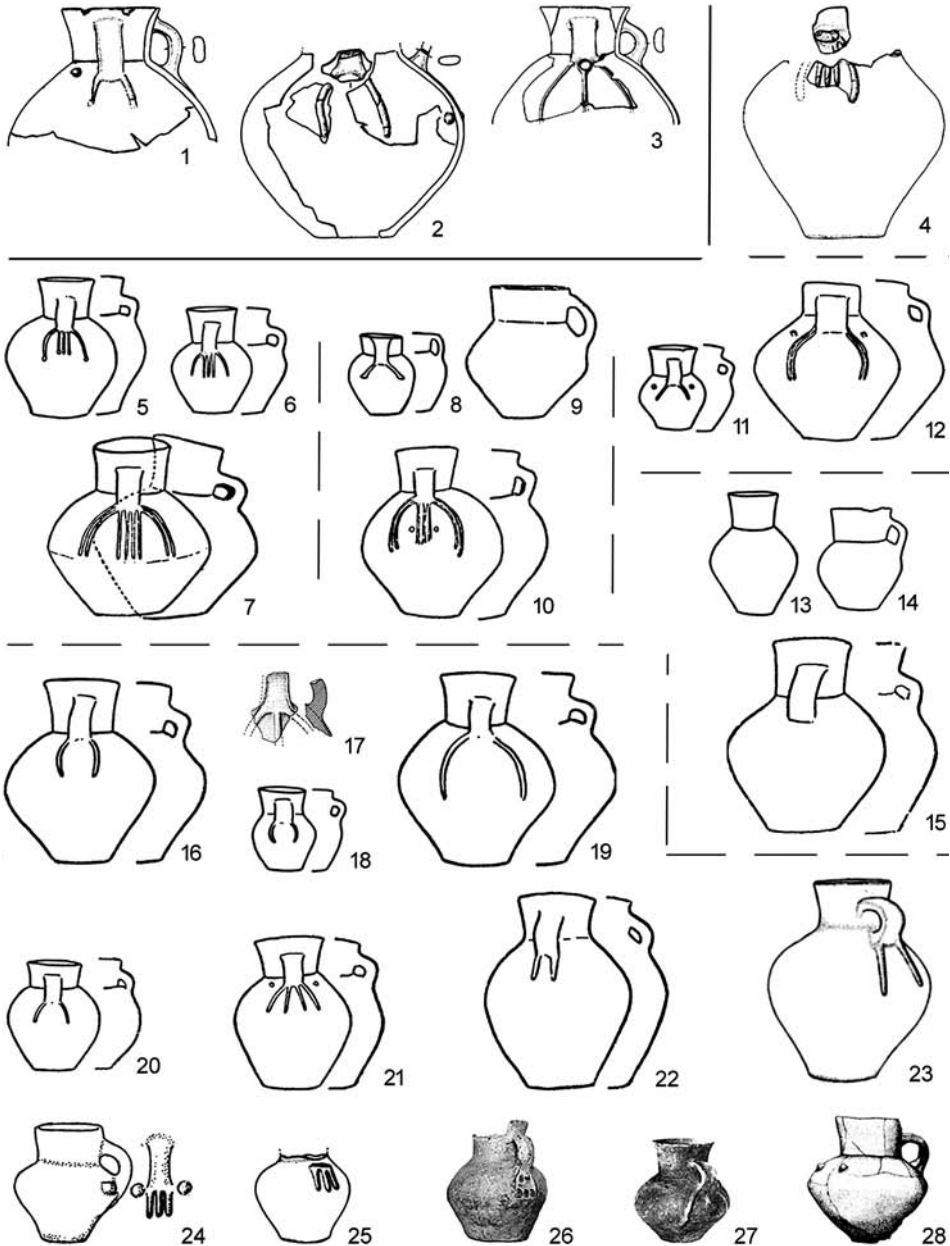
¹³ Srov. Preuss 1966, 17, 77: „reiche plastische Verzierung der böhmischen Kannen fehlt an den entsprechenden mitteldeutschen Gefäßen“.

¹⁴ Naopak J. Lichardus ve svém třídění středoněmecké baalberské skupiny, s níž dosud někteří němečtí kolegové pracují a na něž se orientovala i E. Pleslová-Štiková (1987) při návrhu periodizace české KNP, kladl džbány s touto ornamentací *en bloc* do mladšího stupně, do Baalberge B. S tím souvisela též představa o migraci baalberské skupiny z Posálí do Čech až v době mladšího, B-stupně (Lichardus 1976, 129, 164).

¹⁵ Dosavadní absenci láhví je možné zdůvodnit jejich nesnadnou identifikací ve střepovém materiálu; kupř. zlomky hrdel láhví jsme při dokumentaci zprvu běžně považovali za části dutých nožek mís.

¹⁶ Skupiny aichbühlská, schussenriedská včetně skupiny Polling a raná fáze kultury pfynské, resp. hornstaadská skupina (kupř. Reinerth 1936, Abb. 29: 13, 43: 8, 9; Keefer 1988, Taf. 44: 3; Müller-Karpe 1961, Taf. 13; Matuschik 2011, 89, 255, Abb. 170: 3–5), v západních Čechách tamní varianta schussenriedské skupiny (Bdeněves, sídl.: dva zlomky o průměru okraje 50 a 75 mm: Dobeš – Melička 2014, 62, obr. 20: 11; 21: 9) a ve středních Čechách mladší kultura jordanovská (hrob jenštejské skupiny z Roudnice nad Labem: Zápotocký – Dreslerová 1996, 52, Abb. 25: 4, 5).

¹⁷ Jak už v případě láhve michelsberské kultury z Mairy konstatoval L. Klassen (2004, 197), u nás v souvislosti s láhví z roudnického hrobu E. Neustupný (2008b, 50).

Obr. 32. Džbány baalberského typu ze Štítary (1–3) a dalších lokalit z Kolínska, Nymburska a východních Čech (1–3 ze sídlištních objektů, 4–28 hrobové a ojedinělé nálezy). Lokality: 1–3 Štítary, objekty 642, 643, 1070; 4 Kolín–Štáralka, hrob 14 (v. 16,5 cm); 5–7 Hradenín (v. 16, 14, 23 cm); 8–10 Plaňany (v. 10, 17, 24 cm); 11, 12 Kluk (v. 11, 22 cm); 13–15 Kolín (v. 16, 13, 25 cm); 16 Tatce (v. 25 cm); 17 Velíš; 18 Skramníky (v. 11 cm); 19 Straky (v. 23 cm); 20 Červené Pečky (v. 14 cm); 21 Žiželice (v. 19 cm); 22 Ověčary (v. 25 cm); 23 Lhotka Blatníkovská (v. 25 cm); 24 Hradec Králové (v. 14 cm); 25 Časy (v. 11 cm); 26 Svatá Kateřina (v. 15/? cm); 27 Poříčany (v. 13 cm); 28 Kopidlno (v. 15 cm). Srov. obr. 35 (mapa). Podle Vávra – Zápotocký 2016 (4), Zápotocký 1956, obr. 229 (5–25), Horník et al. 2013, obr. 1 (28).

lem zesíleným prstencovitým „límcem“, měly zřejmě též obdobný účel.¹⁸ Chronologicky významným momentem je doba jejich střídání. Podle dendrochronologických a radiokarbonových dat z prostředí hornstaadské skupiny a předbaalberské a raně baalberské fáze KNP by k němu mělo dojít v průběhu 39.–38. století BC.¹⁹ Tomu zhruba odpovídají i nejstarší nálezy láhví s límcem: v severní skupině KNP ze stupně EN Ib (B dle *Becker 1947*²⁰), ve východní skupině ze 2. stupně, pikutkowského, v jižní skupině ze starší fáze baalberského stupně (srov. *obr. 33E*, s lit.). Podobně i v Čechách známe nejstarší láhve s límcem až z baalbersko-michelsberské fáze, na Moravě ze starší (?) fáze baalberského stupně²¹.

Zásobní hrnce dvou typů, 6.1 a 6.2, mají okraj zesílený okrajovou lištou hladkou či na způsob románské lizény prstovanou či přesekávanou, jež tyto tvary charakterizuje již od mladších fází jordanovské kultury (*Zápotocký 1996*, 443). Specifickým znakem hrnců ze Štítary a Úhřetic je absence blátitého slipu (povrch p31, 4–6, *Schlickauftrag*). Tato technika záměrného drsnění povrchu zásobních nádob je charakteristická pro západní epilen-gyelské skupiny a kulturu michelsberskou, kde je brána za dědictví kultury rössenské (jak už *Lüning 1971*, 30, Abb. 2). V českém prostředí jsme blátité zdrsnění prvně evidovali v mladší fázi staršího stupně jordanovské kultury (*Sankot – Zápotocký 2011*, 76). Běžné je poté – podobně jako okrajové lišty typu románské lizény – v mlado- a pozdně jordanovských skupinách, a slaběji i v raném a starším stupni KNP, zatímco v pozdějším vývoji této kultury je aplikováno řídkce až stopově (*Zápotocký 2013*, *obr. 4–10; Dobeš – Zápotocký 2013*, 486; *Dobeš – Melička 2014*, 55). Absencí blátitého slipu se zdejší hrnčířská produkce zřetelně odlišuje od keramiky předchozích, časně eneolitických skupin: pozdně jordanovské, michelsberské i „raně pohárové“. Mohla by tak být příznakem odlišné výrobní tradice, vázané – stejně jako část keramických typů – na prostředí moravské KNP.²²

Fig. 32. Baalberge type jugs from Štítary (1–3) and other sites in the Kolín and Nymburk regions and east Bohemia (1–3 from settlement features, 4–28 grave and isolated finds). Sites: 1–3 Štítary, features 642, 643, 1070; 4 Kolín–Štáralka, grave 14 (height 16.5 cm); 5–7 Hradenín (height 16, 14, 23 cm); 8–10 Plaňany (height 10, 17, 24 cm); 11, 12 Kluk (height 11, 22 cm); 13–15 Kolín (height 16, 13, 25 cm); 16 Tatce (height 25 cm); 17 Velíš; 18 Skramníky (height 11 cm); 19 Straky (height 23 cm); 20 Červené Pečky (height 14 cm); 21 Žiželice (height 19 cm); 22 Ovčáry (height 25 cm); 23 Lhotka Blatníkovská (height 25 cm); 24 Hradec Králové (height 14 cm); 25 Časy (height 11 cm); 26 Svatá Kateřina (height 15/? cm); 27 Poříčany (height 13 cm); 28 Kopidlno (height 15 cm). Cf. *fig. 35* (map). After *Vávra – Zápotocký 2016* (4), *Zápotocký 1956*, *fig. 229* (5–25), *Horník et al. 2013*, *fig. 1* (28).

¹⁸ Láhve s límcem jsou obvykle považované za nádoby sloužící k uchování psychotropních látek nebo za lampy (kupř. *Pleslová-Štiková 1961; Šmíd 2017*, 161 s lit.).

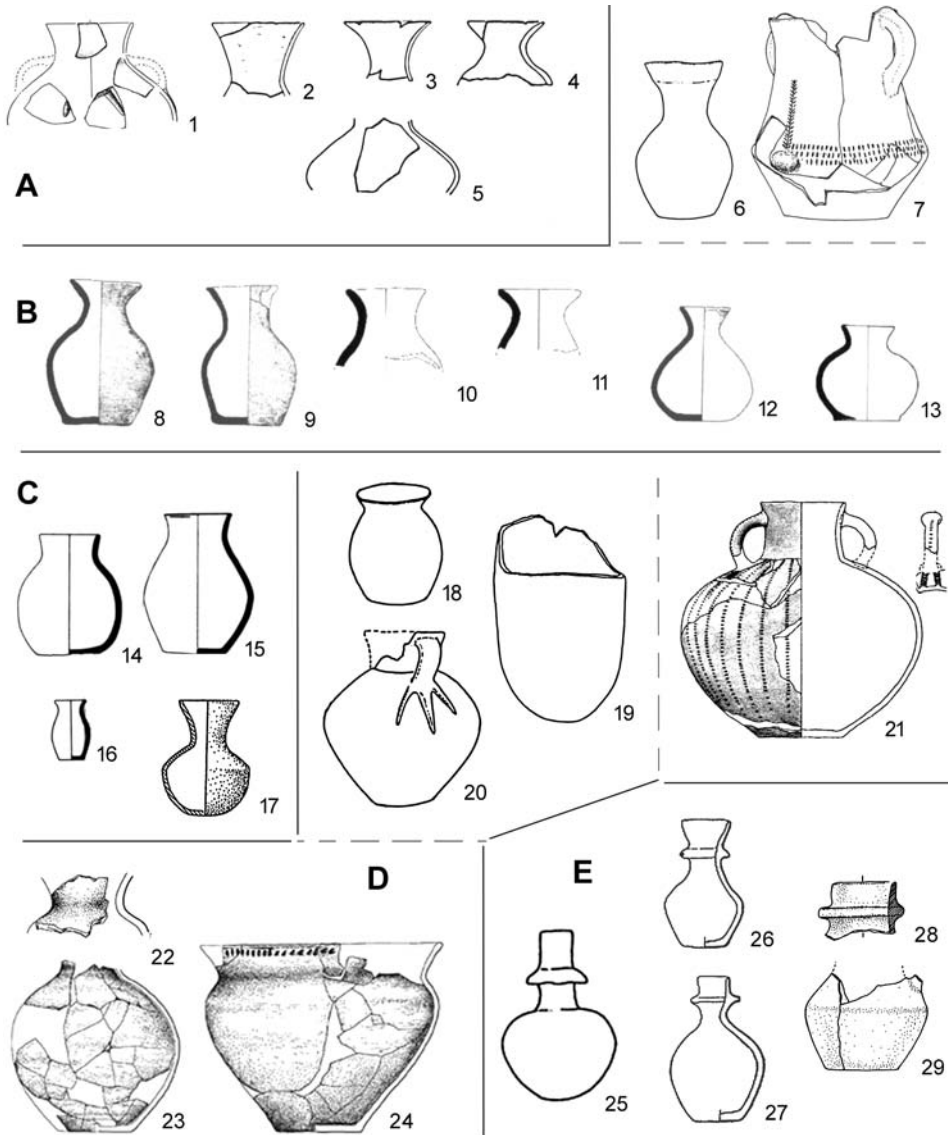
¹⁹ Srov. nejmladší data lokalit a objektů s nálezy láhví s hladkým, nezesíleným hrdlem: Hornstaad – Hörnle IA, Lkr. Konstanz, pobřežní sídliště rané fáze k. pfynské, dendrologicky datované do 40. stol. BC: *Matuschik 2011*, 89, 255, Abb. 170: 3–5. – Esperstedt (Saalekreis), hrob, v němž kostrový pohřeb, dle uložení patřící k tzv. *Nebenorientierungsgruppe* (!), byl vybaven baalberským džbánem s E-vousem a dvěma nádobami k. michelsberské – čerpákem (*Griffappenschöpfer*) a do něj vloženou láhví, dat. 14C: 3947–3797 BC – 68,2 %, což je zatím nejstarší radiokarbonové datum pro středoněmecký Baalberg: *Müller 2006*, Abb. 4; *Schwarz 2016*, 14. – Platt, NÖ, sídlištní objekt s depotem keramiky předbaalberského stupně, dat. 14C: 3950–3710 BC – 95,4 %, 3880–3800 BC – 55,5 %: *Fera 2010*, 29. – Štítary, okr. Kolín: ca 39/38. stol. BC; srov. *tab. 3*.

²⁰ Per. EN Ib severní KNP datována do let 3800–3600 BC (*Müller et al. 2012*, Abb. 1; *Sørensen 2014*, *fig. 1.2*).

²¹ Litoměřice – Höringova pískovna: *Zápotocký 2013*, *tab. 9–11*. Na Moravě nově Držovice: *Šmíd 2017*, 161, *tab. 29: 4*.

²² V moravské KNP je výskyt blátitého slipu v předbaalberském stupni výjimkou, v baalberském stupni není zmiňován vůbec (*Šmíd 2017*, 23, 135).

Obr. 33. Láhve ze Štítary (A: 1–5) a z epilengyelských skupin (B: 6–13), michelsberské kultury (C: 14–17) a kultury nálevkovitých pohárů (D: 18–24), nejstarší láhve s límcem (E: 25–29). – Kulturní skupiny: mladší jordanovská (6, 7), schussenriedská (8–11), Polling (12), hornstaadská (13), michelsberská kultura (14–17), kultura nálevkovitých pohárů, předbaalberský stupeň (21), starší fáze baalberského stupně (1–5, 18–20, 28, 29), velkopolské stupně Sarnowo (22–24) a Pikutkowo (26, 27), severský stupeň EN Ib, skup. Volling (25). Lokality: 1–5 Štítary, sídl. objekty 1070, 643, 642, 1014, 1070; 6, 7 Roudnice n. Labem (kostrový hrob; Zápotocký – Dreslerová 1996, Abb. 25: 4, 5; č. 8–13); 8, 9 Bad Buchau – Riedschachen, 10, 11 Bodman–Weiler, 12 Polling, 13 Hornstaad–Hörnle IA (vše sídl.: Matuschik 2011, Abb. 170: 3–5, 18–20); 14–16 podle Lüning 1968, 1. Typentafel der Flaschen; 17 Mairy (sídl.; Klassen 2004, Abb. 125b); 18–20 Espenstedt (kostrový hrob; Müller 2006, Abb. 4); 21 Platt (depot keramiky; Fera 2010, Abb.); 22–24 Smólsk (sídl.; Grygiel 2016, ryc. 50: 2, 4, 73: 1, 2); 25 Havnelev (sídl.; Nielsen 1994, Abb. 5); 26, 27 Obalki, Splawie; Wiślański 1979, ryc. 91: 8, 9); 28, 29 Litoměřice (sídl.; Zápotocký 2013, tab. 9: 13, 15).

Otázkou zůstává úplnost typového spektra takto rekonstruované fáze. Z *tab. 2* čteme, že počet typově určených nádob v objektech ze Štítar silně kolísá. Nejvyšší hodnotu má v tomto směru objekt 1070 s 27 takto určenými nádobami, nejnižší hodnotu, s jednou typově určenou nádobou, mají objekty 806, 900 a 1032. Celková četnost typově určených nádob a jejich vzájemných kombinací skýtá zdání, že repertoár keramické produkce zdejší komunity by v hlavních rysech mohl být úplný. Nicméně už samotný fakt, že téměř polovina z celkového počtu 32 typů je v našich patnácti souborech zastoupena jediným exemplářem, napovídá, že tomu tak není. Zřejmé je to ze srovnání zdejšího stavu se standardní výbavou osad i hrobů z raného období a staršího stupně KNP. Proti ní zde postrádáme zejména dvojuché amfory a také více variant koflíků, mís a zásobních hrnců.

Část nádob, jmenovitě koflíky, mísy a část typů nálevkovitých hrnců, je nezdobená. U zbývajících tvarů jsou použité výzdobné prvky – stejně jako u keramiky starší a střední fáze baalberské KNP – výhradně plastické:

- a) svislé lišty, krátké i dlouhé (I-lišty na plecích nálevkovitých pohárů 11.1, 11.2);
- b) šikmé krátké lišty (na okraji nálevkovitého hrnce 12.2);
- c) vousy/plastické lišty tvaru obrácených písmen: svislého širokého U (na plecích poháru 11.3), V, E a obloukovitého U (pod uchy nálevkovitých hrnců, džbánů, amfor a láhví);
- d) pupky (pod okrajem nálevkovitých hrnců typu 13.3, 13.4, na plecích pohárů 11.4, po stranách vousů na džbánech 3.1);
- d) horizontální lišty hladké (na spodku hrdla amfor 4.1), přesekávané (na okraji zásobních hrnců) a vícenásobné (plošně kryjící hrdlo poháru 11.5).

Jinou výzdobu než plastickou keramika této fáze nezná, nálezy „moravských“ koflíků zdobených brázděným vpichem představují solitérní a patrně importované zboží.

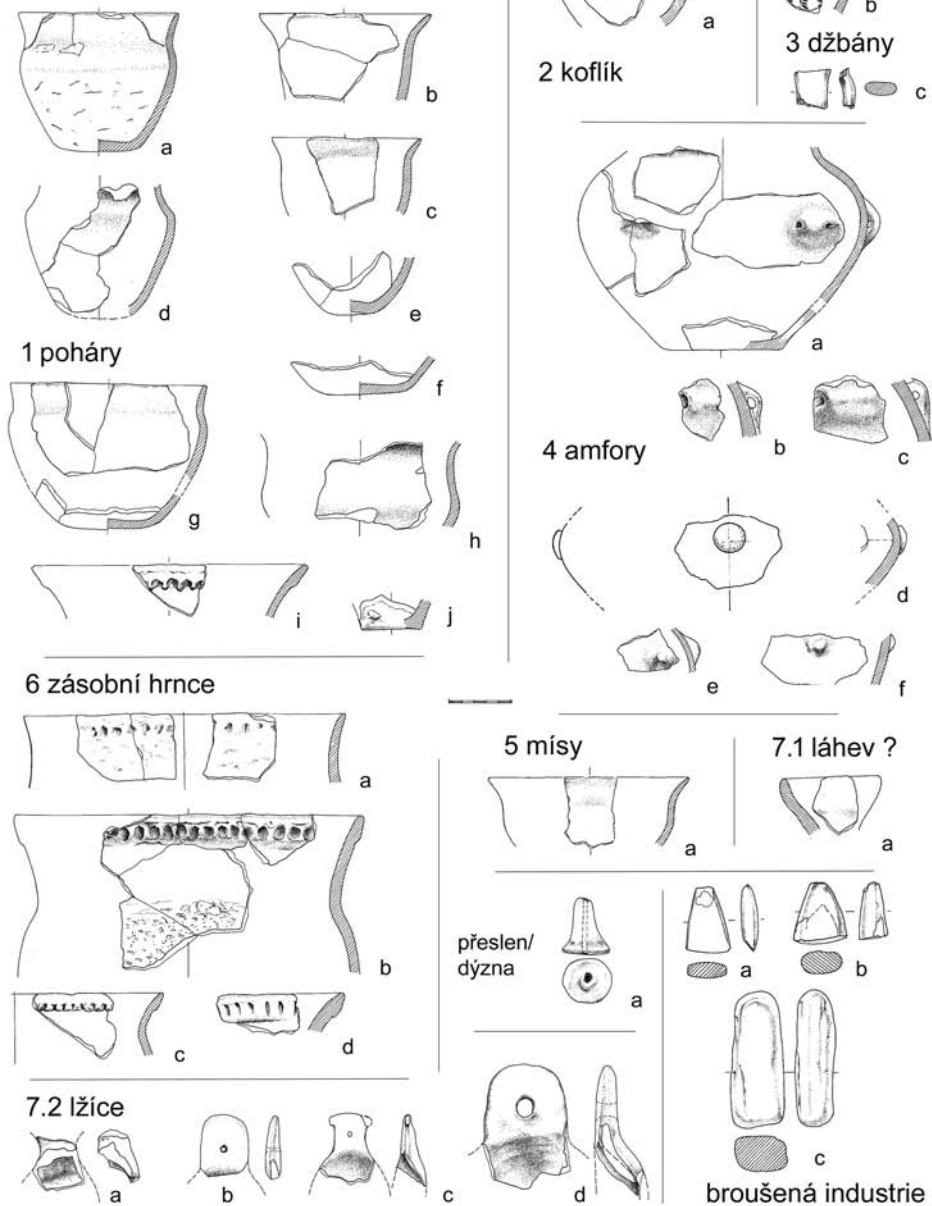
Celkově lze říci, že šíří tvarového spektra a funkčním složením představuje hrnčířská produkce této fáze již standardní set keramiky kultury nálevkovitých pohárů, dobře známý i z následných fází této kultury. Plně se tak zařazuje do vývojové linie tzv. eneoliticko-bronzového keramického komplexu, jak se s ním prvně setkáváme v mladším stadiu časného eneolitu, konkrétně v jordanovské kultuře (*Neustupný 2008a, 22²³*).

Pokud jde o úroveň hrnčířské výroby, ta je co do šíře tvarového spektra a technologické kvality plně srovnatelná s hrnčinou mladší fáze baalberského stupně KNP, jak ji v regio-

Fig. 33. Flasks from Štítary (A: 1–5) and from the Epi-Lengyel groups (B: 6–13), Michelsberg culture (C: 14–17), FBC (D: 18–24) and earliest flasks with a collar (E: 25–29). – Cultural groups: Late Jordanów (6, 7), Schussenried (8–11), Polling (12), Hornstaad (13), Michelsberg culture (14–17), FBC, pre-Baalberge phase (21), early Baalberge (1–5, 18–20, 28, 29), Sarnowo (22–24) and Pikutkowo (26, 27), stages of eastern FBC (25). Sites: 1–5 Štítary, settlement features 1070, 643, 642, 1014, 1070; 6, 7 Roudnice n. Labem (inhumation grave; *Zápotocký – Dreslerová 1996*, Abb. 25: 4, 5; no. 8–13); 8, 9 Bad Buchau – Riedschachen, 10, 11 Bodman–Weiler, 12 Polling, 13 Hornstaad–Hörnle IA (all settlements: *Matuschik 2011*, Abb. 170: 3–5, 18–20); 14–16 after *Lüning 1968*, 1. Typentafel der Flaschen; 17 Mairy (settlement; *Klassen 2004*, Abb. 125b); 18–20 Espenstedt (inhumation grave; *Müller 2006*, Abb. 4); 21 Platt (pottery hoard; *Fera 2010*, Abb.); 22–24 Smólsk (settlement; *Grygiel 2016*, ryc. 50: 2, 4, 73: 1, 2); 25 Havnelev (settlement; *Nielsen 1994*, Abb. 5); 26, 27 Obalki, Splawie; *Wiślański 1979*, ryc. 91: 8, 9); 28, 29 Litoměřice (settlement; *Zápotocký 2013*, tab. 9: 13, 15).

²³ E. Neustupný jej zde definuje jako stabilní soubor keramických tvarů, vytvářející výrazný protiklad oproti keramice neolitické i z doby železné. Patří k němu zejména: čtyřuché a dvojuché amfory, džbány, poháry, hrnky, mísy, hrnce, zásobnice s nálevkovitým a úzkým hrdlem.

Močovice (Kutná Hora), Lochovsko
objekt 1/1924

Obr. 34. Pozdní fáze časného eneolitu ve východní části středních Čech: Močovice–Lochovsko, okr. Kutná Hora, výzkum v r. 1924 (F. Škrdle, E. Chramosta). Objekt 1: keramika, broušená industrie. Podle Zápotocký 1995, obr. 3–5, upraveno.

Fig. 34. Late phase of Proto-Eneolithic in the eastern part of central Bohemia: Močovice–Lochovsko, Kutná Hora district, excavation from 1924 (F. Škrdle, E. Chramosta). Feature 1: pottery, polished industry. After Zápotocký 1995, fig. 3–5, modified.

nálním prostředí známe z hrazeného výšinného sídliště Cimburku u Kutné Hory či na soudobých hradištích moravské KNP, jmenovitě na Kramolíně a Rmízu.²⁴ Zřejmý je naopak kvalitativní rozdíl oproti „rustikální“ úrovni keramiky jen o málo staršího sídliště z konce časného eneolitu z nedalekých Bylan, polohy Nade vsí.

3.2.2. Datování

Pro časové zařazení této nově se rýsující fáze se nabízí trojí přístup:

A. Zařazení do kontextu regionálního vývoje. V tomto směru máme dnes pro období od sklonku časného eneolitu do konce staršího stupně KNP na východě Čech k dispozici typová spektra šesti lokalit (dvou z Kolínska, tří z Kutnohorska a jedné z Hradecka) spadajících do čtyř časových horizontů:

1. Soubor z Močovic–Lochovska, okr. Kutná Hora (*obr. 34*) jako mladší horizont nálezoové skupiny Bylany – Nade vsí (*Zápotocký 1998*) zastupuje v regionu zatím nejmladší identifikovanou fázi časného eneolitu (střední k. michelsberská/raná fáze KNP).
2. Soubor z Benátek, okr. Hradec Králové (*obr. 35*) a keramika ze sídlištního objektu z Cerhenic, okr. Kolín²⁵ (*obr. 36*) a z kostrových hrobů pohřebiště z Kolína–Štářalky (*obr. 37*) zde reprezentují starší fázi baalberského stupně.
3. Keramika ze spodní vrstvy příkopu na Cimburku, okr. Kutná Hora (*obr. 38*) představuje repertoár střední fáze baalberského stupně.
4. Keramika sídelního areálu z Močovic – Na kopě spadá do mladší, siřemské fáze baalberského stupně.

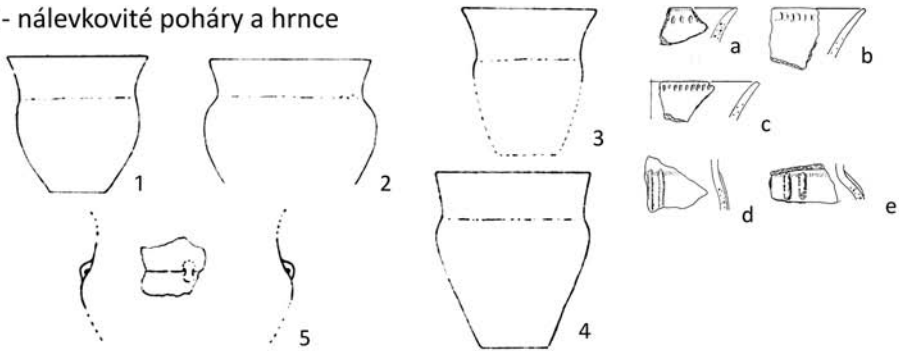
Ze vzájemné komparace je na první pohled zřejmá blízkost štítarské fáze k souborům starší fáze baalberského stupně, především k souboru z Benátek. Určující pro časové zařazení této fáze jsou pak znaky vyššího stáří, které ji od starobaalberských spolehlivě odlišují: jsou to typologicky starší nálevkovité poháry typu 11.1, 11.2, 11.4 s I-lištami na plecích, nálevkovité hrnce 12.2–5 a 13.3, 13.4, koflíky typu 2.1, mísy 5.2, 3 a, láhve 7.11–13 (*obr. 25; 26*). Naopak jí chybí mísy se široce rozevřeným nálevkovitým hrdlem, na výdutí s pupky či párem uch s charakteristickým W-vousem, charakteristické pro starší a střední fáze baalberského stupně (Benátky, Kolín–Štářalka, Cimburk, *obr. 35: 5.1; 37: 5; 38: 5.3*).

B. Využití externích vztahů k sousedním skupinám KNP. Z tohoto hlediska je na prvním místě zřejmá široká shoda štítarské fáze s keramikou starší fáze baalberského stupně, ale i předbaalberského stupně moravské KNP (tj. stupňů I, IIa podle *Šmíd 2017*), především

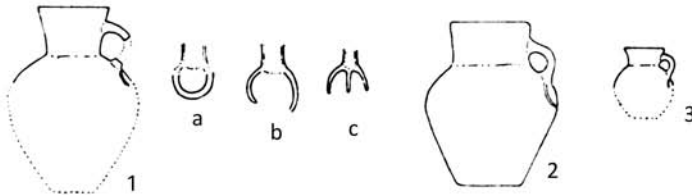
²⁴ Na technologickou blízkost keramiky baalberského stupně s keramikou mladší moravské malované (st. MMK IIb) upozornil už *P. Košťálek (2007, 96)* v monografii o západomoravském výšinném sídlišti Kramolíně. K vysoké kvalitě keramiky baalberského stupně jako možném důsledku výpalu ve dvoukomorových hrnčířských pecích a specializace tohoto řemeslného odvětví *Šmíd 2017, 129*. Ke tvarové blízkosti keramiky KNP z Cimburku a západomoravských hradišť *Zápotocký 2001*.

²⁵ Cerhenice, okr. Kolín, pískovna JZD při jihovýchodním okraji obce, trať Za oborou, ppč. 164. Při výzkumu v r. 1977 (*Z. Sedláček, M Kolín*) odkryt na této zvýšené poloze jámový objekt č. 1/77, ledvinovitého půdorysu s vanovitým dnem, dm. ca 400 × 360 cm, hl. 70 cm. Z výplně získán soubor keramiky starší fáze baalberského stupně KNP (*obr. 36*), v němž zastoupeny (a) nálevkovité poháry s vyšším prohnutým hrdlem s úzkým U-vousem jako archaickým výzdobným prvkem, (b) baalberské džbány dvojí velikostní třídy, (c) osudí s ouškami s tenkými V-vousy na nasazení hrdla, (d) dvojkónické mísy, (e) amfory s uchy na výdutí; zlomek plochého drtidla a zvířecí kosti (neurčeny). *M Kolín př.č. 2/77 (Sedláček 1981)*.

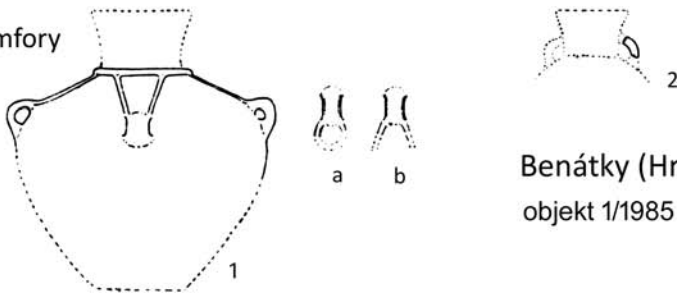
1 - nálevkovité poháry a hrnce

3 - džbány

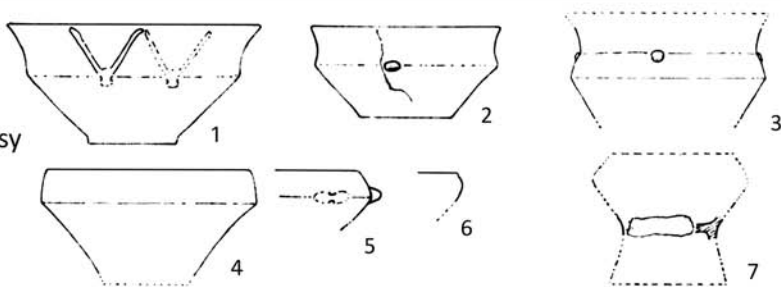

4 - amfory

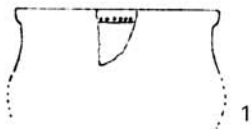

Benátky (Hradec Králové)
objekt 1/1985 (hliník)

5 - mísy

6 - zásobní hrnce

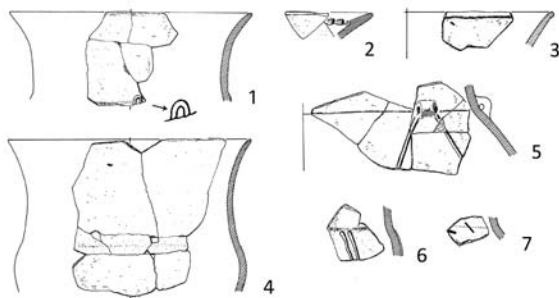
7 - jiné

Obr. 35. Starší fáze baalberského stupně KNP ve východních Čechách: Benátky, okr. Hradec Králové, výzkum v r. 1985. Objekt 1: keramika (podle Kalferst – Zápotocký 1991, obr. 19, upraveno).

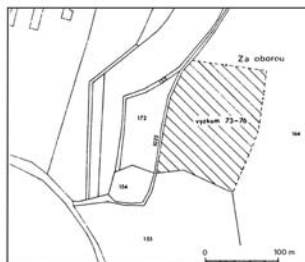
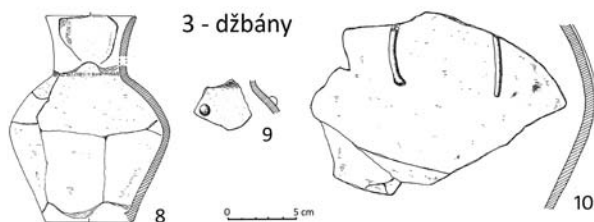
Fig. 35. Early phase of the Baalberge stage in east Bohemia: Benátky, Hradec Králové district, excavation in 1985. Feature 1: pottery (after Kalferst – Zápotocký 1991, fig. 19, modified).

1 - nálevkovité poháry (1-3) a hrnce (4-7)

15

3 - džbány

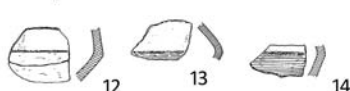
16

4 - amfory

11

5 - mísy

12

13

14

Cerhenice (Kolín)
objekt 1/77

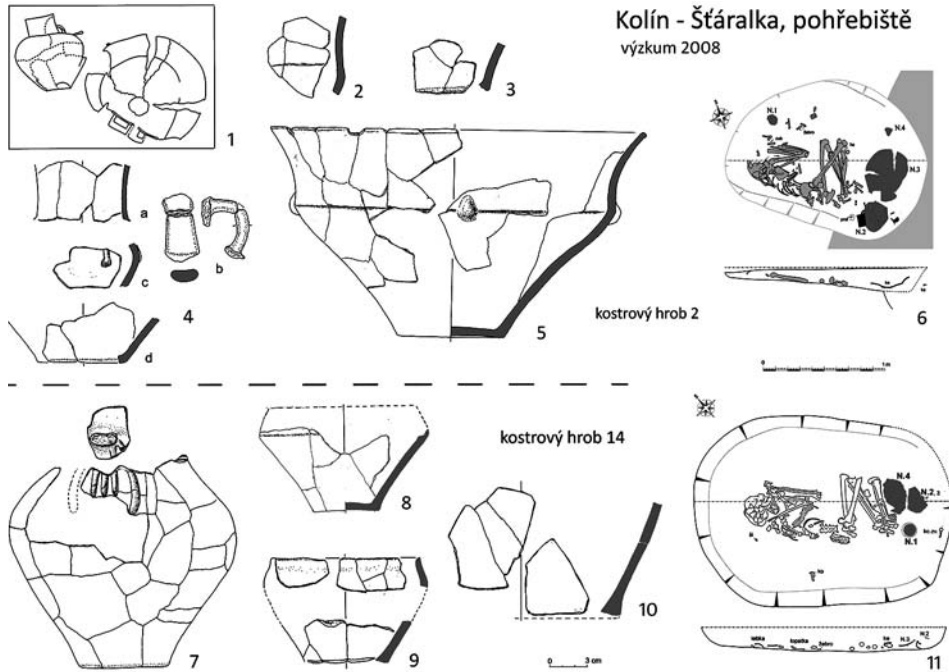
Obr. 36. Starší fáze baalberského stupně KNP ve východní části středních Čech: Cerhenice, okr. Kolín, poloha Za oborou, pískovna; výzkum v r. 1977. Objekt 1: 1–14 keramika; 15, 16 poloha pískovny na mapě 1 : 75 000 (označena šipkou) a na katastrální mapě 1 : 2880.

Fig. 36. Early phase of the Baalberge stage in eastern part of central Bohemia: Cerhenice, Kolín district, Za oborou site, sand quarry; excavation in 1977. Feature 1: 1–14 pottery; 15, 16 location of sand quarry.

v typech pohárů (*obr. 31A*), baalberských džbánů s bohatěji členěnými vousy a zčásti i v typech nálevkovitých a zásobních hrnců. Archaická profilace pohárů, zejména těch s charakteristickou I-lištou na plecích (*obr. 31B*), synchronizuje štítarskou fázi také s per. EN I severní skupiny KNP, 1. fází severní periferie baalberské KNP ve východním Německu a sarnowským stupněm východní KNP.

Zřetelnou indicí pro relativně vyšší stáří v rámci naznačeného časového horizontu jsou láhve s hladkým hrdlem (typ 7.1, *obr. 33A–D*). Jejich přítomnost ve Štítarech posunuje existenci této fáze do období před nástupem láhví s límcem do prostředí KNP.

C. Pro absolutní datování je k dispozici šest radiokarbonových dat (*tab. 3*), z nichž dvě (ze zásobních jam obj. 642, 643) ukazují po kalibraci na 39. stol. BC, dvě (ze spodní vrstvy síla 1070 a ze síla 1149) na 38. stol., a zbývající dvě (z horní vrstvy síla obj. 1070 a ze síla 687) na 37. a 36. stol. BC. První čtveřice dat přitom odpovídá výše naznačeným externím vztahům. Zhruba se kryje s nejstaršími daty ^{14}C pro středoněmeckou větev baalberské KNP (srov. pozn. 19 a 20) a pro starší úsek baalberského stupně, fázi IIa moravské KNP (*Šmíd 2017, 29*, datuje tento stupeň, s fázemi IIa, b, do let 3900/3800–3500 př. Kr.).

Obr. 37. Starší fáze baalberského stupně KNP ve východní části středních Čech: Kolín–Štáralka, výzkum v r. 2008. Pohřebiště baalberského stupně KNP, kostrové hroby č. 2, 14 (podle Vávra – Zápotocký 2016, obr. 5, 10, upraveno).

Fig. 37. Early phase of the Baalberge stage in eastern part of central Bohemia: Kolín–Štáralka, excavation in 2008. Cemetery. Inhumations of the Baalberge stage of the FBC, graves no. 2 and 14 (after Vávra – Zápotocký 2016, fig. 5, 10, modified).

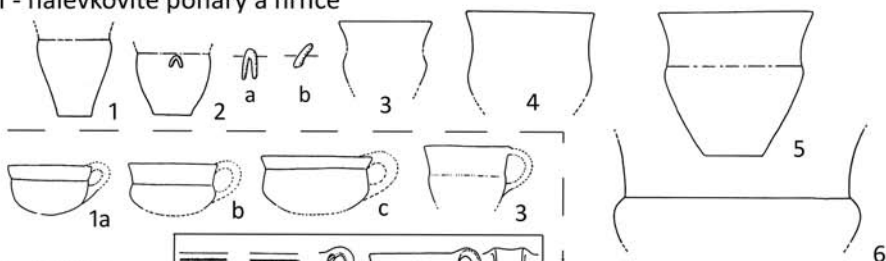
4. Závěr: štitarská fáze a bipartice baalberské KNP

Při výzkumu polykulturní lokality na nevýrazné ostrožně u Štítar byla v r. 2008 odkryta též část sídelního areálu kultury nálevkovitých pohárů. Mezi 15 objekty zcela převažovaly zásobní jámy – sila; v jedné uložen kostrový pohřeb, v další destruovaná pec. Dle prostorové distribuce objektů lze soudit na rozptýlenou zástavbu sestávající z většího počtu obydlí. Mezi nálezy z objektů dominovala keramika, zčásti vysoce kvalitní (láhve). Podíl ostatních náleзовých kategorií je minimální; zlomek plochého sekeromlatu typu F I je nejstarším datovaným nálezem těchto zbraní/symbolů v Čechách.

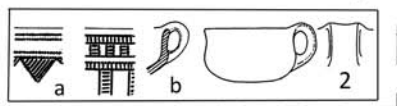
V poměrně početném souboru nálezů zvířecích kostí o celkové váze 21 kg naprosto převažují kosti domácích zvířat (domácí tur, ovce/koza, prase, pes); podíl kostí lovných zvířat činí jen 4 % (dle NISP) nebo 2 % (dle hmotnosti kostí). Zvláštností souboru je frekventovaný výskyt zvířecích skeletů (resp. jejich části, patrně roztroušených) psů, prasat a zajíců. Min. 11 takových případů bylo přítomno v šesti objektech lokalizovaných většinou v severní části zkoumané plochy. Nápadná je také kumulace příčně sekaných dlouhých kostí turů v obj. 687, možná představující odpad z řemeslné výroby.

Strategická lokace sídelního areálu na kvalitní sprašové půdě, rozměrná sila, řemeslná kvalita keramiky a širší jejího tvarového spektra, jakož i kvantum zvířecích kostí převážně

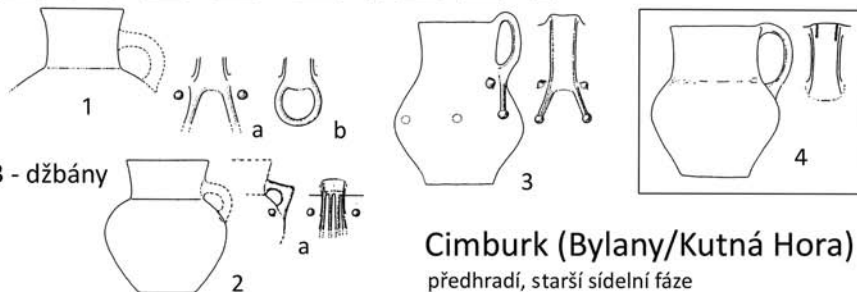
1 - nálevkovité poháry a hrnce

2 - koflíky

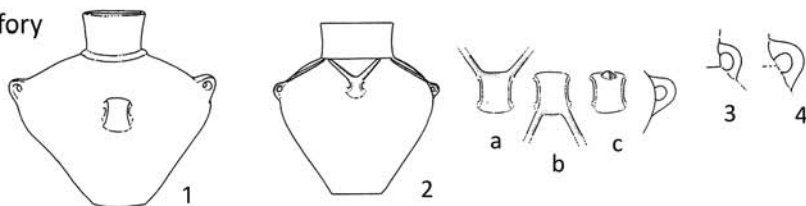

3 - džbány

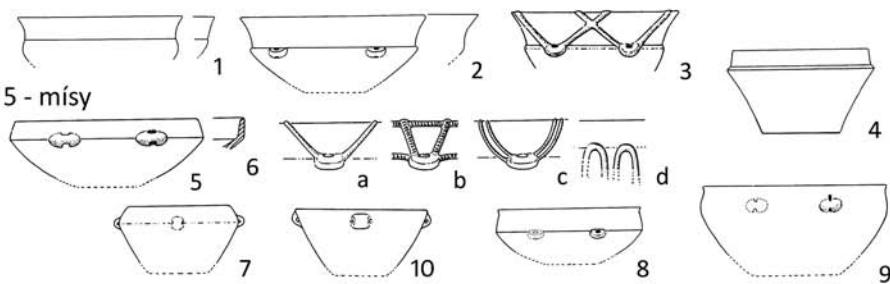

Cimburk (Bylany/Kutná Hora)
předhradí, starší sídelní fáze

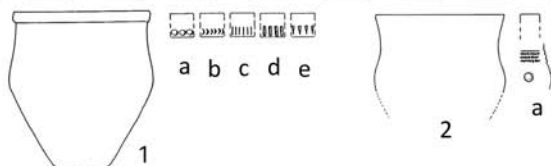
4 - amfory

5 - mísy

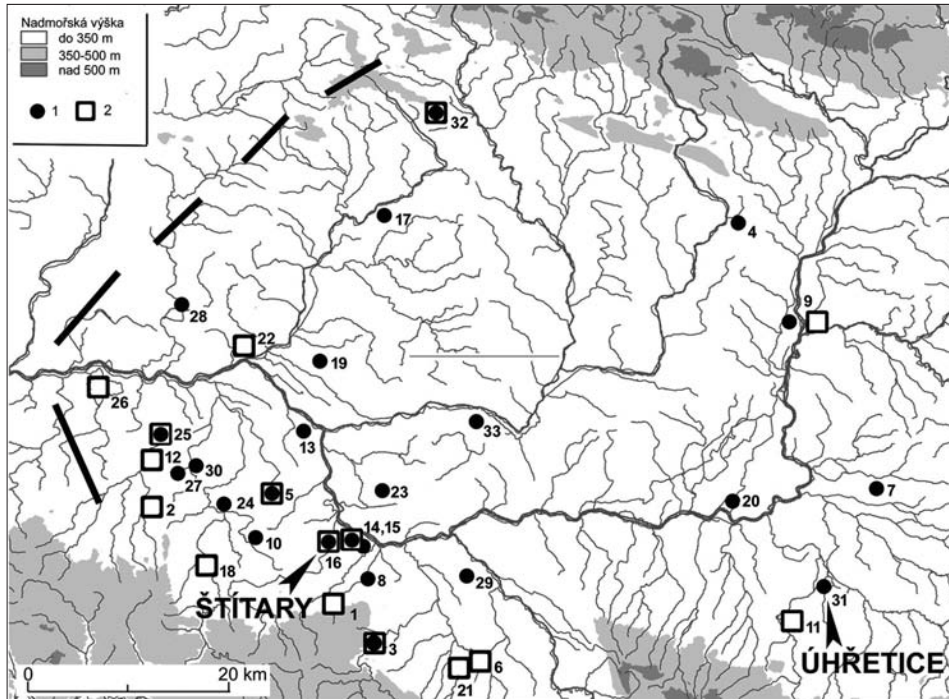
6 - zásobní hrnce

Obr. 38. Střední fáze baalberského stupně KNP ve východní části středních Čech: Cimburk (Bylany/Kutná Hora, okr. Kutná Hora), výzkum v l. 1989–1990. Dvojice příkopů obj. 30, 45 na předhradí, keramika starší sídelní fáze (podle Zápotocký 2000a, obr. 77A, B, upraveno).

Fig. 38. Middle phase of the Baalberge stage of the FBC in eastern part of central Bohemia: Cimburk (Bylany/Kutná Hora, Kutná Hora district), excavation in 1989–1990. Pair of ditches – feature 30, 45 in the annexe, pottery of the early settlement phase (after Zápotocký 2000a, fig. 77A, B, modified).

Obr. 39. Džbány baalberského typu (1) a staroeneolitická výšinná sídliště (2) na Kolínsku, Nymbursku a ve východních Čechách. Nálezový stav podle Zápotocký 1956 a 2000a, doplněno.

Fig. 39. Baalberge type jugs (1) and Early Eneolithic hilltop settlements (2) in the Kolín and Nymburk regions and in east Bohemia. Find status after Zápotocký 1956 and 2000a, supplemented.

1 Bořetice – Na hradišti, 2 Bylany–Okrouhlík, 3 Bylany/Kutná Hora – Cimburk, 4 Benátky, 5 Cerhenice, 6 Čáslav–Hrádek, 7 Časy, 8 Cervené Pečky, 9 Hradec Králové – Staré město, Pražské předměstí, 10 Hradenín, 11 Chrudim – Staré město, 12 Klučov – Na skále, 13 Kluk, 14 Kolín – Na katovce, 15 Kolín–Štářalka, 16 Kolín–Štítary, 17 Kopidlno, 18 Kouřim – Stará Kouřim, 19 Kouty, 20 Lhotka Blatníkovská, 21 Močovice, 22 Nymburk – Staré město, 23 Ovčáry, 24 Plaňany, 25 Poříčany, 26 Přerov n. L., 27 Skramníky, 28 Straky, 29 Svatá Kateřina, 30 Tatce, 31 Úhřetice, 32 Velíš–hrad, 33 Žiželice.

domácích druhů – to vše jsou znaky ukazující na prosperující zemědělsko-dobytkářskou komunitu, včetně přítomnosti příslušníků vrstvy mužů-bojovníků, vlastních bojové sekeromlaty jako druh prestižní zbraně.

Pro české poměry překvapující je časový a geografický kontext keramické produkce staroeneolitických Štítar. Analýza nálezových komplexů z tamních sil doplněná dvěma soubory z Úhřetice představuje zřetelně definovanou nálezovou skupinu, jejíž složení sice odpovídá standardu starší, baalberské KNP (sedm tříd: poháry, koflíky, džbány a amfory baalberského typu, mísy, zásobní hrnce, zvláštní tvary), část typů ale vykazuje znaky, jež ji spolehlivě svazují s moravským prostředím. Příbuznost je natolik zjevná, že se nerozpakujeme přímo hovořit o východočeské facii staršího, baalberského stupně moravské KNP. Pokud jde o časové zařazení, pak srovnání s regionálním vývojem, vztahy k sousedství a radiokarbonová data dovolují označit tuto entitu za představitele svébytné fáze, současné na východě s fází IIa moravské KNP (Šmíd 2017), na západě nejspíše s počátkem starší, baalbersko-mladomichelské fáze severozápadních Čech.

Výsledky výzkumu na štítarské ostrožně a identifikace svébytné „štítarské“ fáze, na rozdíl od linie domácího vývoje úzce svázané s prostředím moravské KNP a v soulase s tím též zcela postrádající znaky jakkoliv upomínající na okruh michelsberské kultury, podstatně mění naši dosavadní představu o situaci v zemi na počátku staršího eneolitu. Jestliže českou skupinu KNP dnes obecně dělíme na dvě období, resp. stupně (starší, baalberský, a mladší, salzmündský), pak v jednotlivých fázích a regionech se její vývoj liší:

Pro **severozápadní Čechy** jsme dle tamního nálezového stavu navrhli dělit starší stupeň na tři fáze: starší (baalbersko-/mladomichelsberskou), střední (klasickou baalberskou) a mladší (siřemskou, s kolkovanou keramikou wióreckého stylu a se džbány a amforami stále ještě baalberského typu). Předcházet by mu v této oblasti měl předbaalberský, či „raně pohárový“ horizont, tvořící závěrečný úsek časného eneolitu s podílem tří složek: pozdní, schussenriedské fáze kultury jordanovské, starší kultury michelsberské (st. MK II–III) a rané, předbaalberské KNP (*Zápotocký 2013*).

Ve **východní části Čech**, zhruba na východ od ústí Jizery a Černokosteckých lesů, dokumentuje stejné období sekvence jmenovaná v kap. 3.2.2 (*obr. 34–38*), spadající také do čtyř časových horizontů. Odlišnost od západnějších regionů, včetně západní části Středočeského kraje, je zde daná (a) absencí souborů „čisté“ schussenriedské fáze, analogických severočeským Trmicím, Valovu a středočeskému Ohrobcí²⁶; (b) absencí baalbersko-mladomichelsberské fáze, v severozápadních Čechách reprezentované soubory z Mirošovic, Mostu, Litoměřic – Höringovy cihelny, ve středočeském Polabí souborem z Borku. Závěr časného eneolitu zde představuje nálezová skupina Bylany – Nade vsí jako konglomerát dvou složek: staromichelsberské/raně pohárové a schussenriedské; známá je zatím jen z lokalit ze severozápadní části Čáslavské kotliny. Následující entitou je tu až výše definovaná štítarská fáze, svým celkovým habitem vázaná na starší fázi baalberského stupně moravské KNP. Přitom časový interval mezi Močovicemi jako mladší fází skupiny Bylany – Nade vsí a Štítary byl zřejmě krátký, byl-li vůbec.²⁷ Hledat v této části Čech předbaalberskou KNP rázu moravského předbaalberského stupně bude zřejmě marné.

Zde je třeba připomenout, že názor, podle něhož baalberskému stupni KNP předcházelo starší, předbaalberské období, označované jako stupeň I (*Zápotocký 1957, 227; 1958*), etapa I A (*Zápotocký 1978*), stupeň A (*Neustupný 1959*) či fáze I A1 (*Pleslová-Štiková 1987*), vycházel původně z koncepce *C. J. Beckera (1947)*, poté, co ji na Moravě významně podpořil objev božického depotu (*Zápotocký 1957*; k němu posledně *Šmíd 2017, 14*, který jej dnes, zdá se že právem, řadí až do mladšího úseku předbaalberského stupně moravské KNP). V Čechách se však tento názor opíral jen o několik ojedinělých nálezů, navíc nepříliš spolehlivých (nálevkovité poháry z Pšova a Řepova, „starobaalberské“

²⁶ Kromě zdobených zlomků z příkopového ohrazení v Chrástěnech jsou z celé této oblasti známy zatím jen dva nálezy schussenriedských džbánů (Ostrá, Úhřetice), z dalších dvou lokalit je tato keramika už z kontextu nálezové skupiny Bylany – Nade vsí (Bylany, Močovice: *Zápotocký 2016*).

²⁷ Vyloučit za dnešního nálezového stavu nelze ani jejich částečné časové překrytí, srov. dendrodata pro schussenriedskou kulturu z horního Podunají, převahou ze 40. stol., ale se zřetelným přesahem do 39. stol. BC (*Billamboz 1998, 165, Abb. 4*). Stejně pozdní data jsou také z českých lokalit: Praha-Liboc (*Křišťuf 2012, 64*), Bdeněves (*Dobeš – Metlička 2014, 82, 109*). Cenným dokladem pro ráz prostředí v 39. stol. BC na Kolínsku je nově objevený hrobový (?) nález z Chotýše, okr. Kolín: nezdobený džbán pozdně schussenriedského/starobaalberského typu zde provázela svérázná pozdně michelsberská amfora s lišovitým prstencem nad oblym dnem (*Ösenleiten-flasche*) Lüningova stupně MK IV (*Dobeš – Beneš 2018*), tvar spolehlivě datovaný právě do 39. stol. (*Matuschik 2011, 271*).

džbány z Duchcova a Soběchleb). Existence předbaalberského stupně byla proto časem zpochybněna a následně, jako kupř. v poslední koncepci pravěku Čech, opuštěna, s předpokladem, že vývoj české KNP startuje až jejím starším, baalberským stupněm a předchází jej období starší, „české“ michelsberské kultury (posledně *Neustupný 2008b*, 53, 60; pro KNP *Zápotocký 2008*, 63). Pokud dnes operujeme s neutrálním termínem „raně pohárový“ (stupeň, horizont), pak proto, že přibývají ojedinělé nálezy i menší soubory, které jsou z hlediska kulturní příslušnosti ambivalentní, se znaky jak starší michelsberské kultury, tak rané, předbaalberské KNP. Platí to jak o několika souborech ze severozápadních Čech (Žichov, Libochovany, Ohníč?, Pokratice?: *Zápotocký 2013*), tak o výše uvedených A-pohárech (*obr. 30: 1, 2*) a souborech z Močovic–Lochovska, Štítar a Tuchoraze (*obr. 29, 34*). Stejně protikladná byla ostatně už první hodnocení skupiny Bylany – Nade vsí; kupř. *Lichardus (1998, Taf. 19, 20)* ji vzápětí po její prezentaci (*Zápotocký 1998*) taxoval jako mladší stupeň k. jordanovské + KNP, zatímco *J. Lüning (1998, 280)* a *E. Neustupný (2008b, 52)* naopak jako starší k. michelsberskou. Močovický soubor Zápotocký sice přisoudil skupině Bylany – Nade vsí, leč s výhradou, že „zatímco bylanský sídlištní komplex je blízký ranému stupni k. michelsberské, má naopak močovický objekt, především typy pohárů, blíže prostředí KNP“ (shodně kupř. *Klassen 2004, 274*), a navíc se stále platným dodatkem, že pro odpověď na „lákavou otázku, zda právě tento močovický soubor nereprezentuje ... onen v českém materiálu dlouho hledaný nejstarší, formativní stupeň vývoje KNP“ nemáme dostatek důkazů (*Zápotocký 1995, 85*).

Objev štítarské fáze zároveň naznačil rozdělení staroeneolitické ekumeny v severní polovině země na dvě části: na část východní, s raně baalberskými lokalitami rázu moravské KNP, a na část západní jako na oblast baalberské KNP poněkud odlišného, dá se říci střízlivějšího rázu, poznamenanou zásahem michelsberské kultury a tím též bližší středoněmecké skupině v Posálí. Otázkou je, jak dlouho tato bipartice trvala (obdobné rozdělení ekumeny jsme konstatovali též v předchozím období časného eneolitu, v době jordanovské kultury: *Zápotocký 2016*). Zatím se zdá, že se omezila jen na dobu starší a patrně i střední (klasické) fáze baalberského stupně (srov. výrazné moravismy v keramice spodní vrstvy Cimburku: *Zápotocký 2000a; 2001*).

Práce byla dokončena s finanční účastí Podpory interních projektů ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i.

Literatura

- Becker, C. J. 1947:* Mosefundne Lerker fra yngre Stenalder. Studier over Tragtbægerkulturen i Danmark. Aarbøger 1947, 1–318.
- Behrens, H. 1960:* Diskussionsbemerkungen zu einigen neueren tschechischen Auffassungen über den Ursprung der Trichterbecherkultur. Archeologické rozhledy 12, 579–587.
- Behrens, H. 1973:* Die Jungsteinzeit im Mittelbe-Saale-Gebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 27. Halle a. S.: Landesmuseums für Vorgeschichte.
- Billamboz, A. 1998:* Die jungneolithischen Dendrodaten der Pfahlbausiedlungen Südwestdeutschlands als Zeitrahmen für die Einflüsse der Michelsberger Kultur in ihren südlichen Randgebiet. In: Die Michelsberger Kultur und ihre Randgebiete – Probleme der Entstehung, Chronologie und des Siedlungswesens. Kolloquium Hemmenhofen 1997. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 43, Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 159–168.
- Böhm, J. 1941:* Kronika objeveného věku. Praha: Družstevní práce.
- Buchtela, K., – Niederle, L. 1910:* Rukověť české archeologie. Praha: Laichter.

- Dobeš, M. – Beneš, Z. 2018:* Nový nález michelsbersko-baalberského horizontu ze středních Čech (39. stol. BC): hrob (?) z Chotýše, okr. Kolín. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 109–119.
- Dobeš, M. – Metlička, M. 2014:* Raný eneolit v jihozápadních Čechách. *Archeologie západních Čech – Supplementum* 1. Plzeň: Západočeské muzeum.
- Dobeš, M. – Zápotocký, M. 2013:* Pozdní fáze kultury nálevkovitých pohárů v severozápadních Čechách: sídliště Brozany nad Ohří. *Archeologické rozhledy* 65, 451–503.
- Domańska, L. – Koško, A. 1983:* Łącko, woj. Bydgoszcz, stanowisko 6 – obozowisko z fazy I (AB) kultury pucharów lejkowatych. *Folia Archaeologica* 4, 3–55.
- von den Driesch, A. 1976:* A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites. Peabody Museum Bulletin 1. Cambridge: Peabody Museum, Harvard University.
- Dvořák, F. 1936:* Pravěk Kolínska. Soupis archeologických památek Kolínska a Kouřimska. Kolín: Nákladem učitelstva školního okresu kolínského.
- Eigner, J. – Přichystal, A. 2015:* Štípaná kamenná industrie z Litoměřic, býv. Höringovy pískovny. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 507–514.
- Fera, M. 2010:* Eine Fundstelle der Trichterbecherkultur in Platt. In: Tagungsbericht der 25. Österreichischen Historikertag, 16.–19. September 2008. Veröffentlichungen des Verbandes Österreichischer Historiker und Geschichtsvereine 43. St. Pölten: Land Niederösterreich, 27–29.
- Filip, J. 1948:* Pravěk Československo. Praha: Společnost čs. prehistoriků a Prehistorický ústav Karlovy university.
- Fischer, U. 1956:* Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet. Berlin: Verlag Walter de Gruyter.
- Grimm, P. 1937:* Die Baalberger Kultur in Mitteleuropa. *Mannus* 29, 155–187.
- Grygiel, R. 2016:* Neolit i początki epoki brązu w rejonie Brześcia Kujawskiego i Ostonek. Tom III. Środkowy i późny neolit. *Kultura pucharów lejkowatych*. Łódź: Fundacja Badań Archeologicznych imienia Profesora Konrada Jażdżewskiego.
- Horník, P. – Pacák, M. – Pleska, M. – Hylmanová, M. 2013:* Kostrový hrob kultury nálevkovitých pohárů z Kopidlna, okr. Jičín. *Archeologie východních Čech* 6, 5–20.
- Kalferst, J. – Zápotocký, M. 1991:* Sídliště ze staršího období kultury nálevkovitých pohárů u Benátek, okr. Hradec Králové. *Archeologické rozhledy* 43, 376–410.
- Keefer, E. 1988:* Hochdorf II. Eine jungsteinzeitliche Siedlung der Schussenrieder Kultur. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 27. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.
- Kirsch, E. 1993:* Funde des Mittelneolithikums im Land Brandenburg. Potsdam: Brandenburgisches Museum für Ur- und Frühgeschichte.
- Kirsch, E. 1994:* Beiträge zur älteren Trichterbecherkultur in Brandenburg. Potsdam: Brandenburgisches Museum für Ur- und Frühgeschichte.
- Klassen, L. 2004:* Jade und Kupfer. Untersuchungen zum Neolithisierungsprozess im westlichen Ostseeraum unter besonderer Berücksichtigung der Kulturentwicklung Europas 5500–3500 BC. Aarhus: Jutland Archaeological Society.
- Koch, E. 1994:* Typeneinteilung und Datierung der frühen Trichterbecherkultur aufgrund ostdänischen Opfergefäße. In: J. Hoika – J. Meurers-Balke Hrsg., Beiträge zur frühneolithischen Trichterbecherkultur im westlichen Ostseegebiet. 1. Internationales Trichterbechersymposium in Schleswig vom 4. bis 7. März 1985. *Untersuchungen und Materialien zur Steinzeit in Schleswig-Holstein* 1. Schleswig, Neumünster: Wachholz Verlag, 165–193.
- Komárek, V. 1993a:* Odhad věku domácích přežvýkavců. Praha: Institut výchovy a vzdělávání ministerstva zemědělství ČR.
- Komárek, V. 1993b:* Odhad věku koně. Praha: Institut výchovy a vzdělávání ministerstva zemědělství ČR.
- Koštuřák, P. 2007:* Eneolitické osídlení Hradiska u Kramolína ve středoevropských souvislostech. Brno: Ústav archeologie a muzeologie FF MU.
- Koudelka, F. 1885:* Das Verhältnis der Ossa longa zur Skeletthöhe bei den Säugetieren. *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn* 24, 127–153.
- Koutecký, D. – Sedláček, Z. 1984:* Pohřebiště bylanské kultury v Kolíně. *Památky archeologické* 75, 236–293.
- Kovárník, J. 2002:* Keramické votum z Božic, brázděný vpich a jiná zjištění, aneb Ján Lichardus má pravdu. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M* 7, 3–54.
- Křišťuf, P. 2012:* Nová radiokarbonová data z časného eneolitu v Čechách. In: J. Peška – F. Trampota eds., Otázky neolitu a eneolitu 2011. *Sborník referátů z 30. pracovního setkání badatelů pro výzkum neolitu a eneolitu Čech, Moravy a Slovenska, Mikulov* 19.–22. 9. 2011, Mikulov: Regionální muzeum Mikulov, 61–66.

- Kyselý, R. 2002: Osteological analysis of animals buried in Hostivice (Prague-West district). Funnel Beaker culture (TRB) and a comparison of animal remains from Hostivice with other contemporary finds from the Czech Republic and Central Europe. *Památky archeologické* 93/1, 29–87.
- Kyselý, R. 2008: Animal bone analysis from a Řivnáč culture horizon at the Kutná Hora – Denmark site (Kutná Hora district, Czech Republic). In: M. Zápotocký – M. Zápotocká eds., *Kutná Hora – Denmark: hradiště řivnáčské kultury (ca 3000–2800 př. Kr.)*. *Památky archeologické – supplementum* 18, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 341–418.
- Kyselý, R. 2012: Paleoeconomika lengyelského období a eneolitu Čech a Moravy z pohledu archeozologie. *Památky archeologické* 103, 5–70.
- Kyselý, R. 2013: An analysis of osteological material from the late Funnel Beaker culture settlement in Brozany, northwestern Bohemia. *Archeologické rozhledy* 65, 504–534.
- Kyselý, R. – Peške, L. 2016: Horse size and domestication: Early equid bones from the Czech Republic in the European context. *Anthropozoologica* 51/1, 15–39.
- Lichardus, J. 1976: Rössen – Gatersleben – Baalberge. Ein Beitrag zur Chronologie des mitteldeutschen Neolithikums und zur Entstehung der Trichterbecher-Kulturen. *Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde* 17. Bonn: Rudolf Habelt Verlag.
- Lichardus, J. 1998: Die Frühkupferzeit in Böhmen und ihre Verbindungen zu den westlichen und südlichen Nachbarn. Probleme der chronologischen und kulturellen Deutung. *Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde* 6/7, 9–89.
- Lüning, J. 1968: Die Michelsberger Kultur. Ihre Funde in zeitlicher und räumlicher Gliederung. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 48, 1–350.
- Lüning, J. 1971: Die Entwicklung der Keramik beim Übergang vom Mittel- zum Jungneolithikum im süddeutschen Raum. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 50, 1–95.
- Lüning, J. 1998: Betrachtungen über die Michelsberger Kultur. In: *Die Michelsberger Kultur und ihre Randgebiete – Probleme der Entstehung, Chronologie und des Siedlungswesens*. Kolloquium Hemmenhofen 1997. *Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg* 43, Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 291–302.
- Lyman, R. L. 1994: *Vertebrate taphonomy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malyková, D. 2014: Nálezová zpráva o záchranném archeologickém výzkumu I/38, obchvat Kolín, okr. Kolín, Plocha PIII. *Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, TX-2014-5254*.
- Malyková, D. – Lutovský, M. 2016: Raně středověké sídliště v trase silničního obchvatu v Kolíně-Štitarech. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 343–415.
- Matuschik, I. 2011: Die Keramikfunde von Hornstaad-Hörnle I–VI. *Besiedlungsgeschichte der Fundstelle und Keramikentwicklung im beginnenden 4. Jahrtausend v. Chr. im Bodenseeraum*. *Siedlungarchäologie im Alpenvorland* 12. *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 122. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.
- May, E. – Teichert, M. 2001: Berechnung Der Widerristhöhe bei Schafen aus Extremitätenmassen mit Hilfe von Regressionsgleichungen oder Faktoren?. In: H. Buitenhuis – W. Prummel eds., *Animals and Man in the Past*. ARC-publicatie 41. Groningen: Archaeological Research and Consultancy.
- Mildenberger, G. 1953: *Studien zum mitteldeutschen Neolithikum*. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Dresden 3. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig.
- Motyková, K. – Zápotocký, M. 2002: Eneolitická sídliště (KNP, badenská k.) v poloze „Na vrších“ u Mlékojed, okr. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 113–132.
- Müller, J. 2001: *Soziochronologische Studien zum Jung- und Spätneolithikum im Mittel-Elbe-Saale-Gebiet (4100–2700 v. Chr.): eine sozialhistorische Interpretation prähistorischer Quellen*. *Vorgeschichtliche Forschungen* 21. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH.
- Müller, J. – Brozio, J.-P. – Demnick, D. – Dibbern, H. – Fritsch, B. – Furholt, M. – Hage, F. – Hinz, M. – Lorenz, L. – Mischka, D. – Rinne, Ch. 2012: Periodisierung der Trichterbecher-Gesellschaften. Ein Arbeitsentwurf. In: M. Hinz – J. Müller Hrsg., *Siedlung, Grabenwerk, Großsteingrab*. *Studien zu Gesellschaft, Wirtschaft und Umwelt der Trichterbechergruppen im nördlichen Mitteleuropa*. *Frühe Monumentalität und soziale Differenzierung* 2, Bonn: Rudolf Habelt Verlag, 29–33.
- Müller, U. 2006: Von Baalbergern und Michelsbergern. In: V. Dresely – H. Meller Hrsg., *Archäologie auf der Überholspur*. *Ausgrabungen an der A 38*. *Archäologie in Sachsen-Anhalt – Sonderband* 5. Halle: Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, 34–36.
- Müller-Karpe, H. 1961: Die spätneolithische Siedlung von Polling. *Kallmünz/Opf. Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte* 17. Kallmünz/Opf.: Lassleben.

- Neugebauer, J.-W. – Ruttkay, E. – Pucher, E. 1999:* Das urzeitliche Siedlungsareal in Poysdorf-Winzerstrasse. Fundberichte aus Österreich 37, 521–534.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001:* Mapa potenciální vegetace České republiky. Praha: Academia.
- Neustupný, E. 1956:* Die chronologischen Beziehungen des Äneolithikums. In: Chronologie préhistorique de la Tchécoslovaquie, Prague: Musée National de Prague – Département de Préhistoire, 66–69.
- Neustupný, E. 1959:* Zur Entstehung der Kultur mit kannelierter Keramik. Slovenská archeológia 7, 260–284.
- Neustupný, E. 1972:* Studium staršího eneolitu v Čechách (1919–1968). Archeologické studijní materiály 10/1. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 39–45.
- Neustupný, E. 2008a:* Všeobecný přehled eneolitu. In: E. Neustupný ed., Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 11–26.
- Neustupný, E. 2008b:* Časný eneolit. In: E. Neustupný ed., Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 38–59.
- Neustupný, J. 1952:* Alliaceous plants in prehistory and history. Archiv orientální 20, 356–385.
- Nielsen, P. O. 1994:* Sigersted and Havnelev. Zwei Siedlungen der frühen Trichterbecherkultur auf Seeland. In: J. Hoika – J. Meurers-Balke Hrg., Beiträge zur frühneolithischen Trichterbecherkultur im westlichen Ostseegbiet. 1. Internationales Trichterbechersymposium in Schleswig vom 4. bis 7. März 1985. Untersuchungen und Materialien zur Steinzeit in Schleswig-Holstein 1. Schleswig, Neumünster: Wachholz Verlag, 289–324.
- Niklasson, N. 1924:* Der stratigraphische Aufbau des Baalberger Hügels bei Bernburg, des Pohlsberges bei Latdorf und des Derfflinger Hügels bei Kalbsrieth. Ein Beitrag zur Chronologie der jüngeren Steinzeit Mitteldeutschlands. Mannus 16, 46–54.
- Pleslová-Štiková, E. 1961:* Eneolitické láhve s límcem v Čechách a na Moravě. Památky archeologické 52, 105–116.
- Pleslová-Štiková, E. 1987:* Die kulturelle Entwicklung und die Periodisierung der TRB in Böhmen: die neuen Ergebnisse. In: Neolit i počátky epoki brázu na ziemi chelmińskiej. Materiały z międzynarodowego sympozium Toruń, 11–13. XI. 1986, Toruń: Biuro badań i dokumentacji zabytków, 397–418.
- Preidel, H. 1953:* Die vor- und frühgeschichtlichen Siedlungsräume in Böhmen und Mähren. München: R. Oldenbourg.
- Preuss, J. 1966:* Die Baalberger Gruppe in Mitteldeutschland. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte in Halle 21. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Reinerth, H. 1936:* Das Federseeemoor als Siedlungslandschaft der Vorzeitmenschen. Führer zur Urgeschichte 9. Leipzig: Kabitzsch.
- Ruttkay, E. 1995:* Spätneolithikum. In: E. Lenneis – Ch. Neugebauer-Maresch – E. Ruttkay, Jungsteinzeit im Osten Österreichs. Forschungsberichte zur Ur- und Frühgeschichte 17, St. Pölten – Wien: Niederösterreichisches Pressehaus, 108–158, 178–209.
- Sankot, P. – Zápotocký, M. 2011:* Eneolitický sídlištní areál (jordanovská a řivnáčská kultura) s kruhovým objektem – rondelem v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ. Památky archeologické 102, 59–116.
- Sedláček, Z. 1981:* Cerhenice, okr. Kolín. In: Výzkumy v Čechách 1976/77, Praha: Archeologický ústav ČSAV, 17.
- Schwarz, R. 2016:* Zur relativen und absoluten Chronologie der Baalberger Kultur in Mitteldeutschland. In: F. Bertemes – O. Rück Hrg., Neue Forschungen und Aspekte zur Baalberger Kultur: Beiträge des Arbeitstreffens „Aktuelle Forschungen zur Baalberger Kultur“ am 04. 11. 2014. Alteuropäische Forschungen 9, Langenweißbach: Beier & Beran, 1–31.
- Sørensen, L. 2014:* From hunter to farmer in the Northern Europe: migration and adaptation during the Neolithic and Bronze Age I, II. Acta Archaeologica 85/1. Oxford: Willey.
- Stocký, A. 1926:* Pravěk země české I. Věk kamenný. Praha: Národní museum.
- Stolz, D. – Malyková, D. 2017:* Sídliště kultury s vypíchanou keramikou na silničním obchvatu v Kolíně-Štítarech. Analýza objektů a keramiky. Archeologie ve středních Čechách 21, 141–195.
- Stolz, D. – Malyková, D. – Kovačiková, L. – Přichystal, A. – Řídký, J. 2018:* Sídliště kultury s vypíchanou keramikou na silničním obchvatu v Kolíně-Štítarech. Analýza kamenné industrie a zvířecích kostí, radio-karbonové datování a celkové zhodnocení. Archeologie ve středních Čechách 22, 31–69.
- Šmíd, M. 2017:* Nálevkovité poháry na Moravě. Pravěk – Supplementum 33. Brno: Ústav archeologické památkové péče.
- Šumberová, R. a kol. 2012:* Cesta napříč časem a krajinou. Katalog k výstavě nálezů ze záchraného archeologického výzkumu v trase obchvatu Kolína 2008–2010. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Šumberová, R. – Malyková, D. – Vepřeková, J. – Pecinová, M. 2010:* Sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Záchraný výzkum v trase obchvatu města. Archeologické rozhledy 62, 661–679.

- Uerpmann, H.-P. 1973:* Animal Bone Finds and Economic Archaeology: A Critical Study of 'Osteoarchaeological' Method. *World Archaeology* 4, 307–322.
- Váňa, Z. 1950:* Skřínkový hrob ve Svinčicích. *Památky archeologické* 43, 95–96.
- Vávra, M. – Zápotocký, M. 2016:* Pohřebiště staršího, baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů a hrob kultury se šňůrovou keramikou z Kolína-Štářalky. *Archeologie ve středních Čechách* 20, 639–660.
- Vencel, S. 2000:* Silexgeräte. In: M. Zápotocký, Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. *Památky archeologické – Supplementum* 12, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 79–81, 84–86, 253.
- Vokolek, V. 1978:* Záchraný výzkum v Úhřeticích v r. 1977. *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* V–1, 12–19.
- Vokolek, V. 2007:* Katalog sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea II. Nálezy do roku 1913 (neolit a eneolit). *Fontes Archaeologici Pragenses* 32. Prague: Museum nationale Pragae.
- Vokolek, V. – Zápotocký, M. 2009:* Východní Čechy v raném eneolitu: lengyelská a jordanovská kultura. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 567–654.
- Wiślański, T. 1979:* Kształtowanie się miejscowych kultur rolniczo-hodowlanych: Plemiona kultury pucharów lejkatych. In: M. Godłowska – T. Wiślański – W. Hensel, *Prahistoria ziem polskich II. Neolit*, Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 165–260.
- Wiślański, T. 1983:* Wczesne fazy rozwoju kultury pucharów lejkatych w dorzeczu Odry i Wisły. *Studia archeologiczne* 13, 39–55.
- Wiślański, T. – Czarniecki, M. 1970:* Osada kultury pucharów lejkatych w Kosinie, pow. Pyrzyce (stanowisko 6). *Materiały Zachodniopomorskie* 16, 73–105.
- Zápotocká-Steklá, M. 1964:* Nové neolitické nálezy na Českobrodsku (s dodatkem V. Štefanové-Šaldové). *Archeologické rozhledy* 16, 625–645.
- Zápotocký, M. 1956:* Baalberská skupina v Čechách. *Archeologické rozhledy* 8, 539–563, 621.
- Zápotocký, M. 1957:* K problému počátků kultury nálevkovitých pohárů. *Archeologické rozhledy* 9, 206–235.
- Zápotocký, M. 1958:* Problém periodizace kultury nálevkovitých pohárů v Čechách a na Moravě. *Archeologické rozhledy* 10, 664–700.
- Zápotocký, M. 1978:* Kultura nálevkovitých pohárů a civilizace staršího eneolitu. In: R. Pleiner – A. Rybová et al., *Pravěké dějiny Čech*, Praha: Academia, 236–245.
- Zápotocký, M. 1992:* Streitaxte des mitteleuropäischen Äneolithikums. *Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provincialrömischen Archäologie* 6. Weinheim: WCH, Acta humaniora.
- Zápotocký, M. 1995:* Čáslavská kotlina v eneolitu (1. část). *Archeologické rozhledy* 47, 58–90.
- Zápotocký, M. 1996:* Raný eneolit v severočeském Polabí. *Archeologické rozhledy* 48, 404–459, 543–544.
- Zápotocký, M. 1998:* Zum Stand der Forschung über die relative Chronologie des frühen Äneolithikums in Böhmen. In: *Die Michelsberger Kultur und ihre Randgebiete – Probleme der Entstehung, Chronologie und des Siedlungswesens. Kolloquium Hemmenhofen 1997. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg* 43, Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 291–302.
- Zápotocký, M. 2000a:* Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Zápotocký, M. 2000b:* Keramika s brázděným vpichem a synchronizace Čech, Moravy a středního Podunají ve starším eneolitu. *Archeologické rozhledy* 52, 595–622.
- Zápotocký, M. 2001:* Eneolitická hradiště Čáslavské kotliny a jejich kontakt s Moravou. In: *Pravěk – Supplementum* 8, Brno: Ústav archeologické památkové péče, 246–275.
- Zápotocký, M. 2008:* Kultura nálevkovitých pohárů ve starším eneolitu. In: E. Neustupný ed., *Archeologie pravěkých Čech* 4. Eneolit, Praha: Archeologický ústav AV ČR, 61–86, 89–115.
- Zápotocký, M. 2013:* Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí (ca 40.–33. stol. př. Kr.). *Archeologie ve středních Čechách* 17, 387–513.
- Zápotocký, M. 2016:* Jordanovská kultura na východě Čech. *Památky archeologické* 107, 5–49.
- Zápotocký, M. – Černá, E. – Dobeš, M. 1989:* Michelsberské nálezy ze severozápadních Čech. *Památky archeologické* 80, 30–58.
- Zápotocký, M. – Dreslerová, D. 1996:* Jenštejn. Eine neuentdeckte frühäneolithische Gruppe im Mittelböhmen. *Památky archeologické* 87, 5–58.

The early part of the early (Baalberge) stage of the Funnel Beaker culture in east Bohemia: the settlement in Štítary

Today, the term “Baalberge” (phase, stage, culture) is a common synonym for the early part of the southern group of the Funnel Beaker culture (FBC). As such, it is geographically connected to the territory of Early Eneolithic settlement, mostly loessic, running from the central German Saale River region through Bohemia and Moravia and down to Lower Austria, and including some settlement on the Northern European Plains.

During the excavation of the multicultural site at Štítary near Kolín in the eastern part of central Bohemia (*fig. 1–4*), a section of the settlement area of a phase of the Funnel Beaker culture (hereinafter FBC) previously unknown in Bohemia was also uncovered in 2008. This area was composed of three groups with a total of 15 features (*fig. 5*), the majority of which were storage pits (*fig. 6; 7*). One of the pits contained an inhumation burial of an adult male (*fig. 7: 6*), while another held the remnants of a domed kiln. Its position on a nondescript promontory makes the local settlement area similar to the category of hilltop settlements. However, its size, structure and the potential existence of an enclosure remain unanswered questions. The placement, number and function of features point to the existence of a larger number of dwellings and a built-up area that was probably scattered.

The finds from the features (*fig. 8–19; tab. 1*) were dominated by pottery, most of which was heavily fragmented (a total of 2,394 sherds) and can be divided into seven classes by form: 1. funnel-shaped beakers and pots; 2. cups; 3. jugs; 4. amphorae; 5. bowls; 6. storage pots; 7. special vessel forms: 7.1 flasks, 7.2 spoons. A total of 32 types of vessels were then distinguished within the classes (*fig. 25; 26; tab. 2*). The share of other find categories is minimal (*fig. 20; tab. 4, 5*). A fragment of hexagonal battle-axe of type F I (*fig. 20: 2*) is the earliest dated find of these weapons/symbols thus far in Bohemia.

The large assemblage of animal bones (*fig. 21–24; tab. 6*) weighing 21 kg is heavily dominated by the bones of domesticated animals (cattle, sheep/goat, pig, dog); the share of hunted game is a mere 4% (according to NISP) or 2% (by the weight of bones). A certain similarity between the assemblage from Štítary and Moravian assemblages also dated to the Baalberge phase (very low share of hunted game, higher share of sheep/goat) is consistent with the results from an analysis of the pottery inventory. One peculiarity of the assemblage is the frequent occurrence of partial (or even intact) animal skeletons of dogs, pigs and hares; at least 11 cases of these skeletons were present in six features localised mainly in the northern part of the investigated area. Likewise conspicuous is the accumulation of cross-cut long cattle bones in feature 687, perhaps evidencing a manufacture.

The strategic location of the settlement area on fertile loessic soil, the large storage pits, the craft quality of the pottery and the breadth of its formal spectrum, as well the quantity of animal bones, mostly of domesticated species, all point to a prosperous agricultural-cattle raising community. Moreover, a fragment of a warrior axe-hammer found at the site indicates the presence of members of the male-warrior class that owned this type of prestigious specialised weapon. With respect to the site's position in the settlement network, its location on the adjacent watercourse suggests that it was probably a common settlement. Hilltop sites are not uncommon in the local mesoregion during the FBC period, and another six are known in a 10–12 km radius, also mostly promontory locations. Of these, the Kolín – Kutnohorské předměstí site probably has the prerequisites of a centre; this slight plateau located roughly 3 km away has an advantageous position on the Elbe, moreover at a ford and at a location where, judging by the early medieval situation, the Elbe met a long-distance land route to Moravia.

The temporal and geographic context of the pottery production of Early Eneolithic Štítary is surprising. An analysis of the find units from the local storage pits, supplemented by two assemblages from Uhřetice (*fig. 27; 28; 39*), presents a clearly defined find group. Although its composition corresponds to the standard of the earlier Baalberge FBC, some of the types show signs of being reliably linked to the Moravian environment. The similarity is so apparent that we do not hesitate to speak directly of an east Bohemian group of the early Baalberge phase of the Moravian FBC.

The dating is based on a typological and external comparison of the leading types of vessels – funnel beakers (*fig. 31*), jugs (*fig. 32*), amphorae, cups with Bajč-Retz-type grooved punctures and storage pots. A new and as yet unknown form in the pottery inventory of the Bohemian FBC is flasks characterised by a smooth, funnel-shaped neck and a globular or round biconical body, which are

the prototype for later flasks with a collar (fig. 33). Within Central European development, vessels of this type occur in a time horizon limited to the later part of the Proto-Eneolithic and the beginning of the Early Eneolithic, a) in Epi-Lengyel groups in southwest Germany, but also in central and west Bohemia (fig. 33B); b) in the Michelsberg culture (fig. 33C); and c) in the southern and eastern group of the FBC, specifically in the pre-Baalberge and early Baalberge phase and in the Sarnowo stage (fig. 33D). Additional indicators in this sense are comparisons with regional development (fig. 34–38) and radiocarbon dates derived from animal bones found in five features (tab. 3). According to this information, the find group defined above represents a distinct chronological phase that is contemporary in the east with phase IIa of the Moravian FBC (after Šmíd 2017), in the west probably with the beginning of the early Baalberge–Late Michelsberg phase in northwest Bohemia.

The identification of the distinct “Štítary” phase of the FBC alters our existing notion of the situation in the country in the Early Eneolithic. Unlike the line of domestic development, this phase is closely tied to the Moravian FBC milieu and is completely devoid of traits reminiscent in any way of the Michelsberg culture. If we generally divide the Bohemian group of the FBC today into two stages – the early (Baalberge) and the late (Salzmünde) – their development differs in individual regions.

For northwest Bohemia, we propose based on the local find status dividing the early stage into three phases: early (Baalberge-late Michelsberg), middle (classic Baalberge) and late (Sřem, with stamped pottery of the Wiórek style and with jugs and amphorae that are still of the Baalberge type). The early phase would then have been preceded in this area by the pre-Baalberge or “early beaker” horizon forming the final segment of the Proto-Eneolithic, with a share of three components: the final Schussenried phases of the Jordanów culture, the early Michelsberg culture (MK II–III) and the early, pre-Baalberge FBC (Zápotocký 2013).

In the eastern part of Bohemia, roughly to the east of the mouth of the Jizera River and the Černý-Kostelec – Woodland, the same period is documented by a sequence of assemblages (fig. 34–38) that likewise fall into four time horizons. The difference from the more western regions, including the western part of the central Bohemian region, is due in this area to (a) the absence of assemblages of the “pure” Schussenried phase parallel to north Bohemian Trmice, Valov and central Bohemian Ohrobec; (b) the absence of the Baalberge – late Michelsberg phase, represented in northwest Bohemia by assemblages from Mirošovice, Most, Litoměřice–Höřingova cihelna, in central Bohemian Elbe region by an assemblage from Borek. The end of the Proto-Eneolithic is represented here by the Bylany – Nade vsí find group as a conglomerate of two or three components – early Michelsberg/early beaker and Schussenried, known thus far only from sites in the northwest part of the Čáslav Basin. The following entity here is the above-defined Štítary phase of a Moravian phase FBC IIa character. The time interval between Močovice as the late phase of the Bylany – Nade vsí group (fig. 34) and Štítary was probably short, if it occurred at all. Therefore, searching in this part of Bohemia for the pre-Baalberge FBC character of the Moravian pre-Baalberge stage will likely prove futile.

The existence of the early Baalberge phase similar to the Moravian FBC IIa (after Šmíd 2017) and the geographic position of both of these designated sites also suggests that the settlement territory of the Early Eneolithic in the northern half of the country was divided into two parts. In the east, early Baalberge sites were similar to the Moravian FBC. In contrast, in northwest Bohemia and in the western part of the central Bohemian region, settlement of the Baalberge stage had a somewhat different and more austere nature with signs of the Michelsberg culture and, hence, closer to the central German FBC group. It is noteworthy that we proposed a similar division of the settled territory in the previous period of the Proto-Eneolithic, at the time of the Jordanów culture (Zápotocký 2016). Just how long this division lasted is not known. Taking into consideration the distinct Moravian nature of the pottery in the bottom layer of Cimburk (fig. 38), it appears that it continued up to the middle (classic) part of the east-Bohemian Baalberge stage.

English by David Gaul

MILAN ZÁPOTOCKÝ, Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha 1
zapotocky@arup.cas.cz

DRAHOMÍRA MALYKOVÁ, Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha 1
malykova@arup.cas.cz

RENÉ KYSELÝ, Archeologický ústav AV ČR Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha 1; kysely@arup.cas.cz